

Verzamelde gedichten

Martinus Nijhoff

editie W.J. van den Akker en G.J. Dorleijn

bron

Martinus Nijhoff, *Verzamelde gedichten* (ed. W.J. van den Akker en G.J. Dorleijn). Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 2001 (derde druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/nijh004verz05_01/colofon.htm

© 2009 dbnl / erven Martinus Nijhoff / W.J. van den Akker / G.J. Dorleijn

De wandelaar

Aan mijn vrouw

De wandelaar

Mijn eenzaam leven wandelt in de straten,
Langs een landschap of tusschen kamerwanden.
Er stroomt geen bloed meer door mijn doode handen,
Stil heeft mijn hart de daden sterven laten.

Kloosterling uit den tijd der Carolingen,
Zit ik met ernstig Vlaamsch gelaat voor 't raam;
Zie menschen op een zonnig grasveld gaan,
En hoor matrozen langs de kaden zingen.

Kunstenaar uit den tijd der Renaissance,
Teeken ik 's nachts den glimlach van een vrouw,
Of buig me over een spiegel en beschouw
Van de eigen oogen het ontzaglijk glanzen.

Een dichter uit den tijd van Baudelaire,
- Daags tusschen boeken, 's nachts in een café -
Vloek ik mijn liefde en dans als Salomé.
De wereld heeft haar weelde en haar misère.

Toeschouwer ben ik uit een hoogen toren,
Een ruimte scheidt mij van de wereld af,
Die 'k kleiner zie en als van heel ver-af,
En die ik niet aanraken kan en hooren.

Toen zich mijn handen tot geen daad meer hieven,
Zagen mijn oogen kalm de dingen aan:
Een stoet van beelden zag ik langs mij gaan,
Stil mozaïkspel zonder perspectieven.

Het licht

Het licht, Gods witte licht, breekt zich in kleuren:
Kleuren zijn daden van het licht dat breekt.
Het leven breekt zich in het bont gebeuren,
En mijn ziel breekt zich als ze woorden spreekt.

Slechts die zich sterven laat, kan 't leven beuren:
O zie mijn bloed dat langs de spijkers leekt!
Mijn raam is open, open zijn mijn deuren -
Hier is mijn hart, hier is mijn lichaam: breekt!

De grond is zacht van lente. Door de boomen
Weeft zich een waas van groen, en mensen komen
Wandelen langs de vijvers in het gras -

Naakt aan een paal geslagen door de koorden,
Ziel, die zichzelf brak in liefde en woorden:
Dit zijn de daden waar ik mensch voor was.

Na een jaar

In dezen morgen zie ik dat de nachten
Dragend geweest zijn, van extase zwaar -
En onze dagen, lichtend in elkaar,
Ernstig van de bezinning der gedachten.

Boven de warreling van zwarte nachten
En witte dagen, staan wij, boven 't jaar.
En zien de harde oneindigheden naar
Het wentlen onzer wereld zich verzachten.

Ik heb me plat tegen den grond gelegd
En woorden heb ik tot mezelf gesproken,
Die ook een doode tot zichzelf zegt,
Die in zijn donkere eenzaamheid ontwaakt:

Leven was goed al heeft het mij gebroken,
Leven is goed ofschoon het dooden maakt.

Middag

De zon, de zon martelt de steenen gevels,
De gele gevels van de oude straat.
Nergens het meelij van een schaduw staat.
De boomen laaien als groen-vuren kegels.

God, die ons pijlen zendt, en in dien wemel
Licht als één onzer hoog als Babel gaat:
De zon verdedigt, vader, uw gelaat,
Blind zien uw kindren opwaarts naar uw hemel.

Leven is iets heel stils en zachts: een stroom
Dwars door het lichaam als het goede bloed,
Het sap stuwend door de aadren van een boom -

Toch hebben wij uw harde daden lief,
Vader, omdat ons leven doodgaan moet,
Vóór zich ons bleek gelaat in 't licht verhief.

Lente

De boomen bloeien nu het lente werd,
Fonteinen wit hun bloesems in de tuinen.
De straten buigen zich tusschen arduinen
Stoepen. De wereld heeft een zwijgend hart.

Nu zingt het nieuwe leven in mijn hart,
En ruischt het waaien door de jonge kruinen,
En van de daken juicht het luid bazuinen -
Toch lacht God niet, de oneindigheid is hard.

Lente! - Het licht stroomt over stille menschen.
O zie de boomen en hun duizend loten!
Hoor, stemmen die op 't water beurt'lings zingen -

Een groote stilte scheidt mij van de dingen,
Die rondom vast-staan, of zich rond me in groote
Dansen bewegen van vreemde cadenzen.

De tuinman

De bloemen staan in 't donker bed
Als porceleinen scherven -
God heeft ons op de wereld gezet,
Het leven kan niet sterven.

Ieder mensch is een hovenier,
Ieder mensch is een graver:
En zacht en diep graven we hier
Een kuil voor ons cadaver.

Maar 't leven is te vast en hard:
Of we al een rustplaats graven,
Nog nimmer kwam de groote nacht
En is een mensch gaan slapen.

Zie naar de bloemen op een graf,
Het leven kan niet sterven.
Nooit komen wij de wereld af,
Al barsten we tot scherven.

De eenzame

De oogen van den nacht staan voor het raam.
Beneden draven paarden door de straat.
De dingen zijn niet meer dan hunne naam.
Ik ben niet meer dan een ontdaan gelaat.

Het maanlicht zingt mijn bloed tot dansen wakker,
En als ik dans, danst mijn schaduw met mij -
Schaduw, mijn schaduw, mijn eenige makker:
Wij dansen - zie, ik ben niet meer dan gij.

Ik ben een stille man waar God mee speelt,
Zoodat ik 't leven als een waanzin zie -
Maar soms is alles schoon en alles goed:

Ik sta voor 't raam, en hoor een melodie
Die in me dringt en mijn hart bersten doet:
Hoor hoe hiernaast een kind piano speelt -

Bruckner

Een groot verdriet in 't ernstige profiel
Dat neerwaarts kijkt, en machteloze handen.
Maar als hij riep, dan daverden de landen
En was 't alsof een vuist op aarde viel.

Wij moeten met den brand der weerd verbranden,
Leven moet ondergaan naar 't God geviel -
De breede vleugels van een menschenziel
Vliegen zich stuk tegen de harde wanden.

's Nachts kijken oogen waar het donker scheurt,
Stemmen verwaaien wirwar door de boomen.
Een man ligt plat in 't natte gras en schreit,

Maar glimlacht als de horizon weer kleurt:
Hij ziet een dag over zijn moeheid komen,
Een nieuwen dag, een nieuwen dag van strijd.

Sonate

Hoor de sonate der clavecimbale!
De maan kijkt met verschrik'lijk wit gelaat
Vlak voor het raam dwaas-lachende de zaal in,
Waar naast het boek de vlam der was-kaars staat.

Ik hoor de stilte hijgend ademhalen,
Hoor hoe het leven in een dans vergaat -
Hoor de sonate der clavecimbale!
De maan kijkt met verschrik'lijk wit gelaat.

Terwijl jij de marm'ren nocturne slaat,
Laat ik mijn handen langs je lichaam dalen.
Er drijft een geur van welken en verschalen.

Wij moeten sterven met den dageraad
Wanneer de wind waait door de vale straat -
Hoor de sonate der clavecimbale!

Polonaise

Welkende bloemen in het bloedloos licht,
Branden nog de lantarens in de straat.
Boven de huizen grauwt de dageraad,
Een groene grijns van Gods gruwlijk gezicht.

Wij grijpen angstig naar een laatste daad.
De vaart der wereld wordt in ons verricht;
Ons leven, in verwildering ontwricht,
Heeft nog de rust niet die zich sterven laat.

'k Zie in jouw oogen, in dien bruinen glans,
Den waanzin als in de oogen van een aap
En het rumoeren van een dooden-dans -

En als mijn hand je gele naaktheid streeft,
Wring 'k een vertrokken glimlach als de knaap,
Die met zijn moeders doode lichaam speelt.

Pierrot

'k Ontmoette 's nachts een vrouw bij een lantaren,
Geverfd, als heidenen hun dooden verven -
Ik zei tot haar: 'Vrouw, ik ben moe van zwerven.'
Zij lachte om mijn wit pak en mijn gebaren.

En ik zei weer: 'Laten wij samen sterven,
Vrouw, mijn naam is Pierrot - ' Ik vroeg den hare.
Wij dansten samen of we dronken waren.
En mijn stuk hart rammelde van de scherven.

Dit was een dans op den uitersten rand
Der steilten van verbijstring. Als een brand
Joeg waanzin door mijn lijf heen, dat ging breken -

Als wie een moord deed, heb ik omgekeken
En zag me alleen staan in de vale straat,
En vluchtte weg en sloeg me voor 't gelaat.

Maria magdalena

Voor Chally

Er dropen rozen neer uit de guirlanden
En vielen op het bed, waar we ons verveelden,
Terwijl de binnenkanten van haar handen
Streelende langs mijn zieke hoofd heen speelden.

Drinkend het licht, ging zij door de warande
En door den tuin, waar bloemen zijn en beelden -
Ik zag een cirkel om het hoofd heen van de
Vrouw, die het doelloos leven nam als weelde.

Zij ging ten heuvel waar de kruisen stonden,
Zag haar leven vervloekt, waar Hij in pijnen
Machteloos hing aan 't hooge hout gebonden -

En een triomf schreeuwde in de tambourijnen,
Toen zij waanzinnig dansende op de pleinen
Luid lachte omdat een God stierf voor haar zonden.

Het einde

Vreemd pizzicato van verre gitaren,
Hoorden we buiten reeds de vogels zingen -
De zon kwam door de kieren van de zware
Gordijnen in de stille kamer dringen.

Maar ons gezicht en alle dingen hingen
Nog in 't vermoeide licht der kandelaren -
En tusschen ons, als groote spoken, gingen
Waanzin van woorden, wanhoop van gebaren.

Dit was het einde van den laatsten nacht.
De zon viel strak door 't raam. Tegen het glas
Leunde ik mijn voorhoofd - jij, achter mij, rilde -

Wat tusschen ons bestond, werd omgebracht.
Laten we niet meer denken aan wat was.
God heeft met ons gedaan wat hij doen wilde.

Rondeel

God van de liefde, hoor mij aan:
De dood - ach - moge tot mij gaan
Haastiglijk -

Mijn dagen heb ik slecht verdaan.
Maar liefde doet mij ondergaan
Zekerlijk.

Een zwaar verdriet is mijn bestaan.

Naar Villon

Tempo di menuetto

Voor Claudine

De volle weelde van een melodie
Breekt uit het hart van de piano open.
Ik zie je bleeke stille handen, die
Over de witte en zwarte toetsen loopen.

En voor me zie 'k een zaal van vroeg'ren tijd,
Met blanke wanden, spiegels in ovale
Lijsten, veel goude' en glazen kostbaarheid -
Door open deuren ziet men and're zalen.

Menschen dansen langzaam een menuet
In oude kleeding van antieke statie,
Het bloed van 't hart erkent de strenge wet
En buigt zich, dansend, in voorname gratie.

Door 't venster zie 'k den tuin achter 't balcon,
Waar hoge boomen naar hun schaduw nijgen,
De lage maan is een gedempte zon:
Om 't luid, licht huis een tuin van donker zwijgen.

God heeft ons in een vreemde weerd gezet:
Wij dansen nog zooals we vroeger deden,
De ziel danst nog het oude menuet,
De tijd is zonder doel voorbij gegleden.

Ons is een grooter leven niet bereid:
Een mensch die danst al weet hij zich gehavend -
De weelde van de melodieën schreit
Uit de piano door den glans der avond.

Scherzo

Zondagmorgen

Voor E.L.

In 't stille, bleeke water drijven booten:
Zij wachten in de oneindigheid der grijze
Rivier, maar in hun buik zwelt zwaar het groote
Verlangen naar den horizon te reizen.

Ver, in een dorp, begon een klok te luiden,
Een carillon-lied uit den toren kwam -
Een warme wind gaat waaien uit het zuiden,
En ginder rijst het parallelogram
Der ophaalbrug - De klokken luiden, luiden.

Sneeuwliedje

Ik zag je treden
Over de blankte,
Waar de weekte en de
Rijzige rankte
Van uwe leden
Teer afteekende -

De sparren alle
Bloeyden toen wonder-
Wit bloesemend open.
De grond er onder
Was van gevallen
Bloesems bedropen.

Holland

Boven mijn hoofd hebt gij uw lucht gebreid:
Een hemel, rijk van zon en wijd van wind -
Terwijl ik juichend door de ruimten schrijd,
Of aan uw borst lig als een drinkend kind.

Rood van verlangen, bonzende van vragen,
Ging weer een stuwen door mijn bloed, als breede
Dorpen aan uwe glanzende einders lagen,
En slooten weiden in figuren sneden.

Het avondlicht zinkt door de vensters binnen.
De bruine meubels denken aan elkaar,
Een stervend woord wil overal beginnen -

't Eenvoudig leven Gods is diep en klaar:
Een man in blauwen kiel en een vrouw in een
Geruiten rok en witten boezelaar.

Zingende soldaten

De keien zijn zoo puntig op de straten:
Blonde soldaten, doen je voeten pijn,
Smoor je verdriet met een naief refrein:
'Marie, Marie, ik moet je gaan verlaten.'

Wij zien vooruit naar 't verre doel der torens
En loopen met z'n viere naast elkaar.
Melancholie, uw vondsten zijn bizar:
'De duivel heeft twee hoeven en twee horens.'

Waar is de tamboer, waar is de muziek?
God heeft ons op den weg alleen gelaten,
Ons lijf gaat breken en ons hart is ziek -

Zingt van een ring en van liefde en van smart,
Zingt van verachting voor een paar granaten!
Een goed soldaat heeft een groot kinderhart.

Straat-muzikant

Verlakte punten dragen mijn molières,
Wier ouderdom nog krakend lachen kan.
En mijn rijk hart verkiest de straten van
Voornamen gevels, stoepen en portières.

In ruime kamers en zon-lichte serres
Luistren de menschen, even opziend, dan
Naar den gitaar en naar den ouden man
Die zegevierend zingt van zijn misères.

Maar niemand weet, wat lied ik moet bedwingen
Als 't avond wordt in de verlaten laan
En ik mijn dak-raam hoog heb opgeschoven -

Dan wil mijn instrument de weemoed zingen
Van 't stervens-moede hart, - maar zie, daar gaan
De goede sterren, één voor één, naar boven.

Het strijkje

Het strijkje speelt 's avonds in de warande,
- Piano, twee violen, fluit en cel -
In de warande van het dorps-hotel
Moderne dansen, oude sarabanden.

En in den tuin, waar in de boomen branden
Wat roode lampions, - het donkert al -
Een op-gedrongen menigte naar 't spel
Zwijgende luistert onder de guirlanden.

Twee menschen in riet-stoelen naast elkander:
'Lieve, wat zijn vanavond je oogen mooi -
Ik voel dat 'k in dien zachten glans verander. -'

De maan gluurt door de takken. Oh la la!
Een papegaai gilt in zijn koopren kooi
De melodieën van het strijkje na.

Clown

Met blauw-papieren pijlen op mijn wangen
En op mijn hoofd een gele ster geplakt,
Blijf ik, terwijl een aap mijn handen pakt,
Onderste-boven aan een rekstok hangen.

Mijn meester wil de wereld vroolijk maken,
- 'Satans Apostel' noemt mij 't aanplakbord -
En 't volk, een optocht gekke pelgrims, wordt
Hierheen gestuurd, en ik moet het vermaken.

Het lacht om alles wat mijn waanzin doet,
Ik speel voor hond, voor mensch, voor olifant:
Ik blaf, ik schreeuw, ik daver met mijn snuit -

Laat in den nacht stroomt het de tent weer uit:
Ik leun op 't plein, waar de lantaren brandt,
Tegen den paal, en keur mijn daden goed.

De Chineesche danser

De nacht is geel van maanlicht en muziek:
Hoor de instrumenten lachen uit de hoeken! -
Ik hurk en dans: handen en armen zoeken
Het stille rythme van een mozaïk.

Mijn hart is in den nacht melancholiek,
Geraamte ben ik in de vleezen doeken -
Ik hurk en dans: en zonder traan of vloeken
Zie ik Gods uitgestrekte lichaam ziek.

Zie naar mijn armen! Zie de wereld zijn
Doellooze vaart door donkre ruimten wenden.
- Een danser ziet de dingen van ver-af -

Latwerk is om mij heen en porcelein,
De nacht is boven mij een geel gat, en de
Vloer is het steenen deksel van een graf.

De alchemist

Een oud man ben ik, die mij veel bezin:
Ik reisde op steamers en met karavanen,
Kende muziek en waanzin van ziganen,
En leefde in liefde met een negerin.

Glazen en kruiken glanzen op de planken
Tusschen een aardbol en een bronzen beeld -
Mijn leven, dat met proef en cijfer speelt,
Heeft niet de wereld meer van kleur en klanken.

Het venster-luik slaat eensklaps open: zie,
Daar buigt naar binnen zich een lang geraamte,
Strekt de armen uit, neuriet een melodie -

De lidlooze oogen zijn naar mij gesperd!
Een heldre zon schijnt achter de gedaante
Op 't blauw profiel der bergen in de vert.

De laatste dag

Ze grepen hem terwijl zijn vrienden sliepen
En het verraad kuste als een vriend zijn mond.
Rumoer was in de stad, en mannen liepen
Met toortsen in de donkre straten rond.

Een menigte drong op het plein: ze riepen:
'Kruis hem! Kruis hem!' - Hij, die gebonden stond
Voor het paleis, zag in hun oogen 't diepe
Geheim, waarvoor hem God ter wereld zond.

En naakt werd hij gekruisigd door soldaten,
De vrouwen weenden en de priesters praatten,
Er werd gedobbeld en veel wijn vermorst.

Het voorhang scheurde, dooden werden wakker,
Een man wierp zilver ten verdoemden akker.
Het is volbracht! - Zijn hoofd viel aan zijn borst.

De troubadour

Die 's nachts romancen float onder de linden
En 's middags scherzo's op de markt der dorpen,
Hij heeft zijn fluit in een fontein geworpen,
En wilde een moeilijker wijsheid vinden.

Hij heeft des nachts op een rivier gevaren,
Hij zag het zonlicht dat de straten kleurde -
En wist dat hij niet leefde, maar gebeurde,
Dat daden machtloos als seizoenen waren.

Hij was een reiziger, den dag lang droomend,
Zijn doel was naar een horizon gericht,
Hij voelde 't leven uit zijn hart weg-stroomend -

En zijn gelaat was bleek, en blonk van licht,
Als van den man die, uit de bergen komend,
God zag van aangezicht tot aangezicht.

De vervloekte

I

Wreed heb ik in je weeke vleesch gebeten,
Bittere vrucht waarin mijn liefde bijt,
Liefde, die honger is en om brood schreit,
Dat slechts verdoemden in hun wanhoop eten.

Maar waarom, waarom heb je niet geweten
Het zachte zingen van het bloed in mij, 't
Vragend verlangen van mijn eenzaamheid?
Waarom heb jij die stille stem vergeten?

Toch - nu mijn mond je beet, beet als ik kuste,
Nu jou mijn stem verbijsterde als de gekke
Schreeuw van een vogel die in zee neerstort -

Weet ik dat alles eens vergeven wordt,
Dat, als de dood eind'lijk mijn lijf zal strekken,
Je handen zeeg'nend om mijn hoofd heen rusten.

II

Je bent zoo hard voor mij als de eenzaamheid:
Mijn hoofd lag aan je borst, en van mijn tranen
Waren je handen nat, maar wat je aan een
Kind geven moet, dat bij je komt en schreit,

Wist je niet - Moeder moest je zijn: je had
Mijn woorden in je hart moeten bewaren -
Maar wij, die altijd machteloos waren,
Hebben elkander stervend liefgehad.

Vage gebaren van verwarde handen,
Gezichten, wringende van pijn en schande,
Gekke gedaanten dansen door de nacht -

En dat ik nergens vind waarop ik zacht
Neerleggen kan mijn hoofd tot het zal dagen,
Tot ik mijn eeuwigheid zal durven dragen.

III

Het was zoo goed bij jou, het was zoo goed -
Ik werd zoo heerlijk door je kracht gebroken.
De dood heeft in je stem tot mij gesproken,
En je mond kustte me als een bloem van bloed.

Nu zie 'k de witte wijdheid van het sterven:
Sneeuwlandschap van uw rust, waar 'k zal vergaan,
Zooals een zwerver, eindelijk moe van zwerven,
Zich zacht uitstrekt om nooit weer op te staan.

Ik zie omhoog: ik zie in 't lachend leven
Van je oogen en je schuldeloos gelaat.
Het is mijn wil die dezen moord begaat.

Moeder, die leven geeft, dat sterven moet:
Het is jouw glorie mijn daad te vergeven -
Je was zoo goed voor mij, lieve, zoo goed.

IV

Een draaiorgel gilt 's middags in de straat,
Straat geel van licht, wild van den klanken-vloek -
En ik die raadloos naar je lichaam zoek
Omdat een schaduw naast mijn schaduw gaat.

De dans van 't bloed begeert een daad van doem.
Wanhopig grijpen leege handen tegen
Den hoogen, witten muur, blinkend van zegen -
O wie liefheeft bijt in een bittere bloem!

Altijd zie ik de vrouw, die na de nachten
Van leven in het morgenlicht glimlachte,
Glimlachen kon -, terwijl haar kalme handen

De bloemen in de zonnige warande
Schikten -, en door het geurend zonlicht kwam,
En mijn moe hoofd in haar twee armen nam.

V

Mijn hoofd is in de oneindigheid der nacht
Statig stijgende in duizelende maat -
De donkre wind staat tegen mijn gelaat,
Het bloed danst in me, en zingt, dansende, zacht.

Wee dat verbijstering de menschen slaat
Als over de eeuwigheid zich spant hun kracht:
De oneindigheid is slechts van God gedacht,
Tuimelen moet wie voor die steilten staat.

De roode vlam, de bloem van vuur, bloeit uit:
De walm hangt in de mist van 't stille licht.
Alle geluid is om me heen vermoord.

O mijn groot vrouwe-hoofd dat naast me ligt -
De stilte worstelt hijgend naar een woord.
Mijn waanzin barst in lachend schreien uit.

VI

Een werkelijkheid komt door mijn hoofd heen scheuren:
Door 't venster juicht het zon-licht in de stille
Kamer, waar op de tafel bloemen geuren,
Pioenrozen, die berstend dood-gaan willen.

De daad, waarmee het bloed sterft in zijn willen,
Kunnen de leege handen nauw'lijks beuren -
Een spoken-droom, die schreien doet en gillen:
Wij willen wat als moord slechts kan gebeuren.

Strekkende stervend de lichamen uit
Roereloos naast elkander, zien we strak
Elkaar in de oogen, of reeds 't leven brak -

Daar ik je nooit buiten mijn leven had,
Heb ik je nooit, nog nooit zoo liefgehad
Als nu ik je gebroken oogen sluit.

VII

Ik zie het zonlicht in de kamer branden
En staar verdwaasd strak in dien gelen lach -
Ik vloek het licht van iedren nieuwen dag,
Het bloed der zon, dat leekt over mijn handen.

Wetend dat daden ons ten doode dwingen,
Dat slechts hij leeft, die 't leven ondergaat:
Sterven we juichend den triomf der daad,
Glazen, die schaterend tot scherven springen.

Wij, die boven de stad te dansen dorsten
Op 't koord, spannend van niets naar niets in 't leeg,
Wij zijn gevallen en niet opgestaan.

De oneindigheid zag ons van boven aan,
En 't hoofd geborgen aan uw donkre borsten,
Hoorde ik hoe 't eindelijk daadloos leven zweeg.

VIII

Alleen God weet waarom ik bij je kwam,
Ik weet slechts dat ik niet kwam om te rusten,
Dat je mijn hart ziek en rumoerig kuste,
Dat onze nacht brandde als een zwarte vlam.

Is dit een zegening, is dit een vloek?
Weet God dat wij alleen een rustplaats vragen
Buiten geluid, buiten het licht der dagen
En buiten alles wat ik angstig zoek?

Het troosteloze gaat in mij gebeuren:
De wil te sterven doet mijn ziel weer leven
En in den nacht zich op haar vleugels beuren -

Ze glimlacht, maar het is een droevig stijgen.
Lievelling, lieveling, aan mij gegeven! -
Ik glimlach in een nacht van dreigend zwijgen.

IX

Omdat het moest, namen mijn handen hem,
Heb ik zijn kinder-lichaam stuk gebogen.
Mijn wanhoop schreeuwde naast zijn kinder-stem,
Want ik was bang voor open kinder-oogen.

En toen wij naast den dooden jongen stonden,
- Een roode brand joeg door den zomernacht -
Heb ik, jouw waanzin onder mij, gevonden
Waarom een stervende vervloekte lacht.

Wij stonden eenzaam in den dageraad,
Hand in hand, glimlachend tegen de zon
Die door 't raam inkeek als een groot gelaat -

Ik voelde tranen in mijn oogen springen
En hoorde mij, toen 't carillon begon,
Met vreemde stem een kinder-liedje zingen.

Het zachte leven

Het Liedje van den simpele

Ik zit met mijn rug tegen het zonnige muurtje,
Boven mij zijn de blaadjes groen.
Ik zit op het strooijen stoeltje -

Lievelingetje, lievelingetje,
Je kindje zit en zingt -

De deur van de schutting is open.
Ik hoor haar wandelen in den tuin.
Ze geeft me dikwijls bloemen.

Lievelingetje, lievelingetje,
Je kindje zit en zingt -

Het vrome kasteel

Het dak van het kasteel steekt uit
Boven de heesters en seringen.
Daarbinnen bij viool en luit
De blonde knapen zingen.

Ze hebben witte kleeren aan
Met bont bestikte zoomen,
Ze hebben lang en gouden haar,
Eng'len in kinderdroomen.

Ze zingen allen uit één boek,
Eén houdt het opgeheven:
'God heeft voor ons zijn hartebloed,
Zijn hartebloed gegeven.'

Guitaren, luiten en viool
Waren gedempt gestemd,
Alsof onder de stemmen school
Het accompagnement.

En ik, die dit gedicht verhaal,
Zat in den tuin daarbuiten,
Maar dikwijls keek ik in de zaal
Door de vierkante ruiten.

Con sordino

Zij zei tot mij: 'Je bent een prins in bed'.
Ijsbloemen waren op het raam gespreeid.
Ons lichaam, tot ontbinding toe vermoeid,
Was tusschen koele lakens in-gebed.

De wereld is herboren na dit sneeuwen
En ik ben weer een kind na deze nacht.
Wees goed voor mijn eenvoudigheid, die zacht
Spreekt als een schilderij der middeleeuwen.

Zie achter dennen het kasteel uitsteken,
En aan den einder als een schuine balk
Het zonlicht op het vrome landschap breken!

Door 't weiland draaft een ridder met zijn lief:
Hij fluit de honden, en zij ziet den valk
Stijgen, die van haar handschoen zich verhief.

De heilige

Mijn beide armen hield ik uitgebreid,
Menigten zag ik smeeken om mijn zegen.
Mijn handen heb ik om hun hoofd geleid,
Mijn stem was zacht zingend als zomerregen.

Wat hebben zij daarmee van mij verkregen,
Wat volheid heb ik hun daarmee bereid?
Was niet mijn heele leven maar een leege
Droomende glimlach tot de oneindigheid?

Maar bij het grijzen van de schemering
Breek ik mijn brood en vouw mijn handen, die
Al rijk en vol zijn van een enkel ding -

Het huis is ruischend van een melodie,
Wanneer ik bid en om mijn hoofd een kring
Van cirkelende zilvren lichten zie.

Boehme

Ik eet het brood weer van mijn tinnen bord,
En drink weer water uit mijn kroes van tin -
Het licht stroomt door de hoge vensters in,
Terwijl mijn aandacht een extase wordt.

Ik was aan alles dan mijzelf ontweken:
Toen is in deze stilte 't hart gebroken.
En duizend kaarsen werden aangestoken,
Mijn oogen glanzen in dien schijn, en breken.

's Nachts stond ik op een brug: in de vaart spieglen
Huizen, boomen en stadstuinen, die slapen -
Het water stroomt en doet de beelden wieglen.

Ik boog me en zag: zie mijn gelaat was ouder,
Zie, als een doornenkroon was om mijn slapen,
En als een donker kruis boven mijn schouder.

Rust

Lieve, melieve -
Mijn hoofd in uw schoot.
Begint nu mijn leven,
Begint nu mijn dood?

Niet meer het schrijnen
Van mijne oude dorst,
Want ik heb leven gedronken
Uit uwe moederborst -

Moeder, mijn moeder -
Wil je nu zacht mij wiegen? -
Mijn hoofd in uw schoot.
Lieve, melieve. -

Het meisje

Wanneer je ontwaakt, zie je den morgen bleeken,
De klokken luiden dat de dag begint.
De tuin geurt zoel van gras en vochtig grint,
Ruischend omhoog de hoge boomen steken.

Meisje dat de innigheid der dingen mint,
Je hebt geen daad te doen, geen woord te spreken:
Je stil-bewegend leven heeft de bleeke
Wonderlijkheid der droomen van een kind.

Wij gingen samen 's morgens door de stad,
Het licht viel schuin naar binnen in de straten,
Menschen liepen voorbij die samen praatten,

De toren speelde - en 't was of alles had
De teere kleur en klank van 't vreemd bewogen
Zwijgende leven van je glanzende oogen.

Aan mijn kind

I

Wanneer je begeeren zult
De pijn van het bloed,
Wanneer je leeren zult
Wat het leven doet -

Dan zal je een troost zijn
De wind die zijn wanhoop zingt,
En de zee die altoos zijn
Water tot golven wringt -

Je zult ernstig en blij zijn
Met wat licht boven de straat,
Met de dagen die voorbij zijn,
Met den dag die vergaat.

Je hart zal gaan weenen
Telkens als het lente wordt,
Als alles om je henen
Zacht als een moeder wordt.

En je zult gaan rijpen
Als een boom die eenzaam staat -
Dan zul je begrijpen
Je vaders oud gelaat.

II

Ik heb vannacht zoo'n vreemden droom gehad:
Het was al dag toen 'k wakker werd gemaakt,
Een kleine man, die op mijn deken zat,
Lachte mij toe en had mij aangeraakt.

Hij had de beenen onder zich gekruist,
Zijn oud gelaat was van rimpeltjes vol,
Maar mond en oogen lachten. In zijn vuist
Hield hij den steel vast van een parasol.

Die breidde boven ons het groote doek,
Waar iedre bloem en waar elk ding op stond,
Een snoer van bellen hing in iedren hoek -
Hij lachte en draaide 't scherm rinkelend rond.

Daar was een tuin, die onder zonlicht lag,
- Wij zaten naast elkaar op 't bed te zwijgen -
Er woei een geur van bloemen, en ik zag
Een zwerm van vogels naar de zon toe stijgen.

Was het een droom, of was het werkelijkheid?
Kunnen er zulke dingen niet gebeuren?
O had ik in mijn droomen maar altijd
Een parasol van wonderen en kleuren. -

Ik heb mijn handen om zijn hoofd gelegd,
Ik heb maar stil zijn blonde haar gestreken.
Hij vroeg mij weer, maar ik heb niets gezegd,
Daar teere woorden stuk gaan bij het spreken.

Jongen, hebben we niet hetzelfde bloed?
Zie hoe mijn handen hunkren naar je haren -
Er is maar één hoop die mij leven doet:
Dat jij de droomen droomt, die mijne waren.

III

Wanneer men kindren voor een venster brengt,
Vlak voor een venster, dat het stroomend licht
Hangt in het haar en diep in 't zacht gezicht,
Lachen hun oogen alsof God hen wenkt.

Ik denk, God is als een vereenzaamd man,
Die naar de wereld kijkt en keurt haar goed -
Maar ziet hij kindren voor een venster, dan
Lacht hij en wenkt zooals een vader doet.

En wie goed luistert naar dit stil gesprek,
Die zal de woorden in zijn hart bewaren:
Hij hoort de stem van Gods eenvoudig leven -

Hij aarzelt lang in 't zonnige vertrek,
En strijkt zijn kind maar langs de blonde haren,
En ziet het zonlicht door zijn tranen beven.

Het oude huis

De kamers waren donkerder geworden,
Maar geen ding van zijn eigen plaats gezet,
En aan den wand, tusschen de blauwe borden,
Hing in ovalen lijstje het portret.

Zie de avond ernstig door het raam inkijken,
Het oude huis ruischt van muziek en zang -
Een stoet van bloemen gaat dalen en stijgen
Rondom waar moeder is, op het behang.

Moeder, ik ken je nog: je zacht gelaat,
De rimpeltjes om je gestorven oogen -
Zing weer van God, die altijd naast ons staat -

Ik heb zoo lang naar het portret gekeken
Dat de oogen glansden en haar mond ging spreken,
En 'k hoorde vleugels, die door 't huis heen vlogen.

Herinnering

Moeder, weet je nog hoe vroeger
Toen ik klein was, wij tezaam
Iedren nacht een liedje, moeder,
Zongen voor het raam?

Moe gespeeld en moe gesprongen,
Zat ik op uw schoot, en dacht,
In mijn nacht-goed kleine jongen,
Aan 't geheim der nacht.

Want als wij dan gingen zingen
't Oude, altijd-eendre lied,
Hoe God alle, alle dingen,
Die wij doen, beziet,

Hoe zijn eeuw'ge, groote wond'ren
Steeds beschermend om ons zijn,
- Nimmer zong je, moeder, zonder 'n
Beven dat refrein -

Dan zag ik de sterren flonk'ren
En de maan door wolken gaan,
d'Ouden nacht met wijze, donk're
Oogen voor me staan.

Moeder

We liepen samen dikwijls langs de stranden
Als 't avond werd. Dan zong ze naast de zee -
Ik, kleine jongen, die haar stem zoo kende,
Ik hield haar hand en zong de liedjes mee.

Een klein wit vrouwtje, met nerveuse handen
En steeds bewegend, steeds bewegend hart -
Wij wisten dat in haar geleden werd,
Dat zij het leven kende, en 't voelde branden.

Ze ligt in 't graf met het gelaat naar boven.
Donkere moeder, wieg haar lichaam warm,
Zie, als een kind ligt zij naakt in uw schoot -

Zachter dan 't leven zij haar de eeuw'ge dood,
Die menschen eenzaam maakt en stil en arm -
Maar die het witte zonlicht niet kan dooven.

**Pierrot aan de lantaarn
een clowneske rapsodie**

Opgedragen aan Victor E. van Vriesland

‘Pierrot aan de lantaarn’ werd geschreven in 1916, te Goirle. Dat ik, in 1936, een tweede uitgave laat verschijnen zonder veranderingen in de tekst aan te brengen, dank ik, behalve aan de goede raad van vrienden, aan een vermeerderd respect voor het verleden. Hiermee staat schijnbaar in tegenspraak de enige wijziging waartoe ik mij verplicht achtte: de nieuwe spelling.

Spelling is geen bijzaak. De wijziging-Marchant gaat niet ver genoeg. Maar het is een eerste stap, en iedere bewegelijkheid is te verkiezen boven berusting.

‘Pierrot aan de lantaarn’ is een gedicht in volkstaal. Ik had behoefte mijn persoonlijkste gevoelens uit te drukken in de spreekwijze van iedereen. Ook Pierrot en Harlekijn zijn zinnebeelden, en dit tweevoudig onpersoonlijke, van taal en van gestalten, verleent het gedicht een zeker perspectief. Duidelijker nog is dit procédé waar te nemen in de onvolprezen fabels van Lafontaine, of, om bij eigen werk te blijven, in mijn vertaling van Strawinsky's ‘Het verhaal van de vos’. De taal is daar nog algemener, de dieren nog zinnebeeldiger dan Pierrot en Harlekijn, en het perspectief bepaalt zich niet tot een gemoedstoestand, maar het geeft een panorama van onze gehele samenleving. Het zal mij genoeg doen, als de lezer van dit gedicht in dit gedicht genoeg scheidt, ook zonder zulke hoge maatstaven aan te leggen.

Personen:

PIERROT
HARLEKIJN

Toneel:

Een straat: rechts huizen, links een schutting. Het is laat in de nacht, en de enige lantaarn die nog brandt werpt een flakkerend schijnsel op de natte stenen. Gedurende het spel breekt langzamerhand het licht door van de dag. Men ziet aan het einde der straat een haven met schepen.

PIERROT

begeleidt zich met een gitaar, tot de lantaarn:

Jou arme stakker van een straatlantaarn,
 Waarom brandt heel de nacht dat licht in jou?
 Waarom danst heel de nacht je gele vlam,
 Dan om wat arme zwervers te geleiden
 Langs wegen zeker voerend naar hun hel -

HARLEKIJN

draagt een kap met bellen. Hij heeft om zijn middel een koord, waaraan een spiegeltje hangt. Zijn stem is hees of slaat over. Hij staat over de schutting geleund.

Die kerel met zijn kegelsteek
 Ziet als een levend lijk zo bleek -
 - Wat scheelt je, blekert! arme vent,
 Dat je zo saai aan 't zingen bent?

PIERROT

Ik ben een zwerfende Pierrot,
 Gepoederd in mijn domino,
 En dans maar wat en zing maar zo:
 Do-re-mi-fa-sol-la-si-do -

HARLEKIJN

springt over de schutting.

Mijn rood kostuum, mijn hoed met bellen,
 Zullen je wel mijn naam vertellen.
 Rood en luid is mijn uiterlijk,
 Maar 't hart is vroom en ruitelijk!

PIERROT

O zwijg, wie daar luidruchtig sprak,
Want gij staat voor een hart dat brak,
Toen 't leven voor het kind dat zong
Ontzettende grimassen wrong.

HARLEKIJN

Ik heb nog nooit de grijns ontdekt
Die volgens jou het leven trekt -
Een mens moet leven als een kind,
Wat uitgelaten en wat blind.

PIERROT

Ik was als kind te ouwelijk,
Ik was als man te vrouwelijk.
Leven is dromen, en de dood,
Denk ik, is 't die ons wakker stoot.

HARLEKIJN

Wie zo vreemd spreekt en omgekeerd
Zich 't leven denkt, heeft zich bezeerd
En troost zich nu dat deze pijn
Onwerkelijk en gedroomd moet zijn.

PIERROT

Het leven brak mij nooit genoeg,
Steeds vond ik kracht die weer verdroeg:
En 'k bleef begeren naar de lust
Die 't overweldigd willen blust.

HARLEKIJN

Dat is de dood! Hij die ons pakt
En onder zich in 't donker smakt,
Hij doet met ons wat hij doen wil
Maar maakt ons hart en hersens stil.

PIERROT

De doden liggen in zweetdoeken,
Ze krijgen melk en honingkoeken.
De mond half open, de ogen dicht,
Bevriest glimlachend hun gezicht.

HARLEKIJN

Je wordt bewust terwijl je spreekt,
Je woorden kwellen je, je breekt:
't Besef van 's levens narigheid
Dringt in je schedel, tot hij splijt. -

PIERROT

Ik draag een masquerade-pak
Maar met een hart dat sloeg en brak.
Mijn pak is wit, mijn hart is stuk -
Ik ben de mens zonder geluk.

HARLEKIJN

Vertel, want met zijn woord verwerft
Een mens de rust waarmee hij sterft.
Maar heb je ouders, of een vrouw
Die door je dood ook sterven zou?

PIERROT

Mijn vader heb ik niet gekend,
Mijn moeder heeft me nooit verwend -
Mijn Colombine, mijn Clitander
Zijn weggelopen met een ander -

HARLEKIJN

En heb je nooit een kind gehad
Dat kraaiend op je knieën zat,
En dat als voor de duivel schrok
Als jij je witte pak aan trok?

PIERROT

Hoezeer ik aan mijn kindren hing,
Ik legde ze te vondeling -
En 't was verstandig dat ik koos
Voorname lui, maar kinderloos.

HARLEKIJN

En heb je nooit een vriend gehad
Waarmee je 't brood met tranen at,
Die naast je op de bedzak zat
Als je de nacht lang weende en bad?

PIERROT

De schaduw die hier naast me staat
Is mijn enige kameraad -
Die met me drinkt en met me danst
Als in 't prieel het maanlicht glanst.

HARLEKIJN

Een man als jij, mijn waarde vriend,
Heeft zulk een kameraad verdiend -
Bewolkte lucht of nieuwe maan:
Tref jij hem toch bij kunstlicht aan.

PIERROT

Bij zon of maan, bij kaars of lamp,
Mijn vriend blijft maar een zwarte damp.
Hij heeft geen ogen en geen stem.
Ik kus de muur in plaats van hem.

HARLEKIJN

En heb je dan geen goede buur,
Die 's winters naast je zit bij 't vuur,
En die het natte hout opstookt
Dat in je tranende ogen rookt?

PIERROT

De burens gaan met mij niet om.
Ik ben daar niet verwonderd om:
Ze vinden mij wel aardig, maar
Ze zitten liever bij elkaar.

HARLEKIJN

En heb je dan geen kasten vol
Van opium of alcohol,
Waarmee je je amuseren kan
Als je eenzaam op je kamer ben?

PIERROT

Maar ik ben bang voor de eenzaamheid
Die door mijn stille kamer schreit -
En alles staat daar stijf en stil
Alsof het staande sterven wil.

HARLEKIJN

Maar wat zou jij dan gaarne zien?
Een dans van meubelen misschien?
Stoelen en kasten, en 't rumoer
Van tafel-poten op de vloer?

PIERROT

Nu zie ik dat je je vergist:
Ben geen fantast of spiritist.
Ik ben Pierrot die zoekt en denkt,
Tot God hem in de hemel wenkt.

HARLEKIJN

Denken is voor een mens de pest!
Al denkt hij nog zo opperbest,
Ten slotte wordt zijn hoofd te groot
En eindelijk denkt hij zich dood.

PIERROT

Ik kan niet meer dan denken doen!
Al werd mijn hoofd als een meloen -
De mensen immers zijn eenmaal
Of corporeel of cerebraal.

HARLEKIJN

Heb jij je niet het meest verpoosd
Met een schoon boek als goede troost?
Ik vind je een man die laat en vroeg
Bedrukte pagina's omsloeg.

PIERROT

Maar als ik opkeek van mijn boek,
Doken er spoken uit een hoek -
En achter ieder venster lag
De oneindigheid van nacht of dag -

HARLEKIJN

Je bent een sombre zonderling!
Je bent een hypochonderling -
Je hebt ook zeker veel gedweild
En in tavernen rond-gezeild?

PIERROT

'k Ben iemand die het dagelijks leed
Met zeven vrouwen niet vergeet -
En als de wijn zwaar in me zonk
Had 'k een melancolieke dronk.

HARLEKIJN

Dan keek je naar de zoldering
Of daar de maan te sterven hing -
De mensen schenen ver en klein
In 't doezelig verschiet te zijn.

PIERROT

Maar 'k ben Pierrot, als in de straat
 De nachtwind door mijn haren gaat -
 Als dan de maan zich naakt gaat baden,
 Zing ik macabere balladen.

HARLEKIJN

Terwijl je zo heldhaftig zong,
 Een schaduw uit het donker sprong -
 Poten van zwarte dieren slopen,
 Hoesj! kwamen naderbij gekropen -

PIERROT

Ik ben doods-bang terug-gedeinsd,
 Als 't om me sluipt en huilt en grijnst -
 Het rekt zich uit, het buigt zich krom,
 Grijpend, als 'k in lantarens klom.

HARLEKIJN

Voorwaar, Pierrot, het was een klucht:
 Je was voor een visioen gevluht -
 Lantaren-palen heb je omarmd,
 Een gasvlam heeft je ziel verwarmd -

PIERROT

Ik sloot mijn ogen, drukte lang
 Aan 't warme glas mijn kille wang -
 Of keek gekoesterd, uur aan uur
 Naar 't dansen van het gele vuur.

HARLEKIJN

Het daglicht stroomt de straat in, vaal
Als 't water in een vuil kanaal -
Waar vlucht je dan het licht dat vloekt
En met grauwe ogen naar je zoekt -?

PIERROT

Dan dwaal ik maar langs de rivier.
Het water zingt: kom hier, kom hier -
Mijn hart is dood, van mijn gitaar
Knapt met een snik de laatste snaar.

HARLEKIJN

Ach, 's morgens komt het grootste leed
Voor wie de nacht lang zwierf en streed,
Het kreunend mens begrijpt dat God
Zich niet bekommert om zijn lot -

PIERROT

Belachelijke masquerade
Loop ik bij zonlicht langs de kade -
Het zonlicht dat de lucht bevekt
En 't paarse water rood beplekt!

HARLEKIJN

Langs masten en langs touwen-rag
Stroomt als rood bloed de nieuwe dag -
En lang-uit je in het gras begravend,
Ween je om iets moois dat werd gehavend.

PIERROT

Hoe weet jij wat een ander denkt,
En wat hem deert, en wat hem krenkt? -
Het leven komt vergroot nabij
En leunt zwaar hijgend over mij!

HARLEKIJN

Geef mij je hand, mijn vriend Pierrot,
Ik ben een mens, geen Mefisto,
En wie goed in mijn ogen ziet,
Leest daar zijn eigen groot verdriet.

PIERROT

Nu lig ik wenend aan je hart,
Dat ik voel bonzen van mijn smart -
Dit is een bitter carnaval,
O vreemde vriend van dit vreemd bal.

HARLEKIJN

Ik ben boordevol medelij
En sta met raad en daad je bij!
Maar om te zien of dit behoeft,
Word je voor 't laatst door mij beproefd.

PIERROT

Nu ik mijn leven overzie,
Lijkt het een droeve melodie
Die lamenteert adagio:
Ik ben een zwervende Pierrot -

HARLEKIJN

Ben ik als jij, ben ik van streek,
 Nam ik een spiegel, keek en keek -
 De stakker die een spiegel ziet
 Voelt medelij maar geen verdriet.

Harlekijn geeft aan Pierrot het spiegeltje dat aan zijn gordel hangt.

PIERROT

Spiegel! Een glimlach lang vergeet
 'k Mezelf, mijn leven en mijn leed -
 Nu zie ik dat er iemand leeft,
 Die 't wellicht nog beroerder heeft -

HARLEKIJN

Je slingert straks de spiegel weg,
 Als ik je deze waarheid zeg:
 Het mannetje in de spiegel lijkt
 Op wie hem in het glas bekijkt.

PIERROT

De ogen zijn zwart, vergroot en moe,
 't Bloedloos gelaat begrijpt niet hoe
 De mond geverfd wordt tot een rode -
 De neus is spits als van een dode!

Hij slingert met afgrijzen de spiegel weg.

HARLEKIJN

Verhef je, en zie de kleine wereld
 Als bol die tussen bollen dwerelt,
 En 't leven van de mensen als
 Onze melancolieke wals.

PIERROT

Leven we dan op een planeet,
Die zwerven moet, die God vergeet?
En hebben wij de mensen aan te
Zien als wat dansende gedaanten?

HARLEKIJN

God heeft als leven ons bereid:
Dansen terwijl het stuk hart schreit -
Maar groot is, wie de rust bereikt,
En naar het spel van poppen kijkt.

PIERROT

Zo gaat de vaart der wereld, reeds
Ver van haar God, maar verder steeds -
Een bal vliegt door de blauwe lucht,
Waar een troep dwazen danst en zucht!

HARLEKIJN

Het was gelukkiger misschien
Als men de ellende niet kon zien:
God strafte ons met de zwaarste straf,
Toen hij ons onze ogen gaf!

PIERROT

Ik vloek het licht, ik vloek het oog,
Dat mij liet zien en niet bedroog!
Zie hoe het blinde volk festijnt,
En in onnozelheid verzwijnt -

HARLEKIJN

Wanneer men pijn heeft van het licht
 Doet men eenvoudig de ogen dicht,
 Ben jij het spel der wereld moe
 Doe dan eenvoudig je ogen toe.

PIERROT

Geen mens vond ooit een beter reden
 En is gegronder overleden.
 Geen dood uit wanhoop of uit gril:
 Ik sterf omdat ik sterven wil.

Harlekijn is in de lantaarn geklommen en bevestigt zijn gordel als een strop aan het dwarsijzer.

HARLEKIJN

'k Bevestig thans aan de lantaren
 Een sterke lus van hennep-garen.
 't Is beter dat je maar crepeert
 Dan dat je meer van 't leven leert.

PIERROT

Ik huiver niet en zie de strop!
 Daar hang ik straks mijn lichaam op.
 Maar is mijn leven hier gedaan,
 Vangt ginder niet een ander aan?

HARLEKIJN

Ik denk wel dat wij eeuwig leven,
 Want eens gegeven, blijft gegeven!
 Of men ook hier de draad doorhieuw,
 Ginder begint hetzelfde opnieuw -

PIERROT

Dan is de dood een horizon
Die niemand ooit bereiken kon -
Maar wanneer komt dan eindelijk rust
En worden we ter dood gekust?

HARLEKIJN

Nog nimmer kwam de grote nacht
En is een mens te rust gebracht.
Nieuw leven, maar met eender lot,
Staat klaar wanneer het oude rot.

PIERROT

Nieuw leven dat naar 't licht zich beurt
Wanneer het oude openscheurt!
Al weet een mens niet wat hij doet,
Wij zullen sterven als het moet.

HARLEKIJN

Juist. Hoe wij pruttelen en praten,
We zijn gehoorzaam als soldaten,
Die met z'n vieren in de pas
Trommelen of het kermis was.

PIERROT

Voor ik mijn hoofd hang in de lus,
Geef ik mijn vriend de laatste kus -
De dood is ver en hoog de strop:
Vriend neem mij in Uw armen op. -

Hij klimt op de schouders van Harlekijn en bereikt zo met zijn hoofd de opening van de strop.

HARLEKIJN

Adieu Pierrot! De hanen kraaien,
De zon komt op, de wind gaat waaien!
Straks zeil je zeeziek op de styx
En kust schreiend een crucifix. -

PIERROT

steekt zijn hoofd door de lus.

De zon, de zon! Het zonlicht zoekt
De mens die God en leven vloekt -
Al doet het licht mijn ogen pijn,
Ik wil zien hoe de dood zal zijn.

HARLEKIJN

loopt onder Pierrot uit zodat deze blijft hangen.

Je was al slapend aan 't bederven
Nu word je wakker om te sterven -
Je voeten trappelen of je vlucht!
Je hangt te dansen op de lucht!

PIERROT

hangend

Ik ben een zwervende Pierrot,
Gepoederd in mijn domino -
En dans maar wat, en zing maar zo:
Do-re-mi-fa-sol-la-si-do -

HARLEKIJN

Zie hoe hij trappelt, snikt en gilt,
Hoe 't wilde leven in hem trilt!
Maar hoe onstuimiger hij wordt,
Te nauwer wordt de strop gesjord -

PIERROT

De doden zijn melancoliek,
Eenzaam, eenzaam. - Hun hart is ziek.
Ze liggen ruglings in de grond.
Het zand verstopt hun zwarte mond.

HARLEKIJN

Adieu Pierrot! Hi - Hi! Goê reis
Barrevoets naar het Paradijs!
Kom, neem een sprong, en trek je op aan
De bleke horens van de maan!

PIERROT

De dood ontdooit wat was bevroren.
Wij zingen van de hoogste toren.
Het landschap smelt in duizend kleuren.
De zachte wondren gaan gebeuren -

HARLEKIJN

omhelst Pierrots knieën.

De zwaarte van je stijgend lijf
Zakt als een schaduw in me: ik blijf
Naar boven grijpen in de bijt
Waardoor jij rijst naar de eeuwigheid.

PIERROT

Het wordt een droom als kinderdromen:
Moeder, de witte engelen komen -
Zij spijkeren mij los van 't kruis -
Nu zwerft Pierrot weer - maar naar huis -

Hij sterft.

HARLEKIJN

hurkt onder hem.

Pierrot is dood en hangt zo stil,
Terwijl ik door mijn wervels ril -
God heeft een kranke rank gevonden
En aan zijn warme muur gebonden.

**Verspreide gedichten
1913-1917**

Occasio post est calva

- Zij liepen te saâm over 't paadje,
Weg-kronkelend in 't verschiet;
't Was stil. Er bewoog zich geen blaadje.
Zij beiden - ze spraken niet. -

Hij was een vent als een eike,
Een kèrel als een boom;
Zij was een bedeesd, zacht meid'ke
Vol maagdelijke schroom.

Zij liepen te saâm over 't paadje -
't Was stil om hen heen, niemand sprak;
En toch voelde geen van beiden
Zich heelemaal op z'n gemak.

Had pa niet, van 't aardige Jansje
Aan moeder eens ronduit gezeid:
't Is een aardig stelletje, gansje,
Die komme d'r wel, da's geheid.'

Nu liepen ze saâm over 't paadje
En 't gewichtig minuutje was daar -
'Zeg, Jansje!' Ha, 't was begonnen,
Maar helaas nog in lange niet klaar.

“Wat is er?” vroeg Jans, toen hij hokte,
“Zeg, zei je wat, beste Piet?”
'Ja, Jansje, ik zei: zeg Jansje,
Maar meer, tot nu toe, zei ik niet.'

“En wat, wat wou je dan zeggen”
Vroeg ze weer, en ze greep zijn hand -
‘Och - dat boer Krelis z'n egge,
Nog staat daar op 't land.’

Ze liepen te saâm over 't paadje,
Weg-kronkelend in 't verschiet.
't Was stil. Er bewoog zich geen blaadje
Zij beiden - meer spraken ze niet. -

Zoo zijn ze bij haar huisje gekomen:
Ze waren er al te gauw;
Daar hebben ze afscheid genomen -
En ieder, op zijn wijz', had berouw.

En hij, op z'n lippen zich bijtend,
Liep vlug naar zijn huisje toe - dra -
En zij, 't zichzelfe verwijtend,
Keek droevig hem achterna. - -

De vrouw in het rood

Gisteren-avond na het werken,
 Liep, wijl ik wat uit Carmen floot,
 Ik nog een straatje, toen 'k ontmoette
 Een vrouw, geheel gekleed in 't rood.

Zij was een karmozijnen vlam,
 Bloed-roode bloem, die de aarde ontsproot!
 Ze vroeg, of ik wat met haar opliep -
 Hoè weigeren zóó'n vrouw in 't rood!

Én toen wij hecht-gearremd liepen,
 Voelde ik liefde fel en groot -
 (Zijt gij dan, hart, nimmer verzadigd!)
 Voor die gracieuse vrouw in 't rood.

We kwamen onder donkre boomen:
 Toen, plots, zij me in haar armen sloot,
 Haar lippen vonden mijne lippen -
 O, de roode mond dier vrouw in 't rood!

Den ganschen nacht waren we samen -
 Maar toen ik eind'lijk van haar vlood
 Liet 'k haar, nog ziek van liefde, achter,
 Die hartstochtelijke vrouw in 't rood.

Als ik haar nogmaals zou ontmoeten,
 Als zij mij weer haar schoonheid bood,
 Dan ging mijn leven naar de bliksem
 Om die verdomde vrouw in 't rood.

Toch wil 'k haar zoeken, moet 'k haar vinden!
Ik zal haar vinden bij den dood:
O heerlijkheid den dood te vinden
Bij die gezegende vrouw in 't rood.

Roeien

('s middags)

We gleeën
Getweeën
Tesaam in een boot,
De stroom was mee en
Terwijl we niets deeën
Vooruit zij toch schoot.

De weien
In rijen
Schoven voorbij...
En wij niets zeien:
In stil verblijen
Elkander nabij!

Roeien

('s avonds)

Als ruime plooien donker-blauwe zij
Rimpelt het water,
Voor de boot waarin ik glij -
Wat zacht geklater. - -

En even later
Duiken nimfen op naar mij,
Donker-gelokte, en blijde zij
Lachen in geschater.

Nu laat ik het roeigerij
En gaat er
In stilte alles langs mij voorbij -
Een kikker kwaakt er. - -

Het juffertje in het groen

Bij Wijnand Focking

Nauw is de steeg, moeilijk de pelgrimstocht,
Die naar uw zuivre heerlijkheden voert -
Het bartje is flesch-bewand en hout-bevloerd:
Hier is het, waar ik uw bedwelming zocht!

En als ge weer ten toonbank voor mij staat -
Uw lichaam is groen-glanzend, vol en rond,
Gracicus zich plooiend tot eenen wijden mond -
Is 't of ge wenkt, als mijn mond tot u gaat.

Als onze monde' ontmoeten in een kus,
Drink ik uw vuur'ge kus, wijl ik zoo mijn
Brandend verlangen met uw branden blusch;

En uw begeerte is slechts in mij te zijn:
Om in mij òp te gaan in éénen zoen -
Zoo is de liefde, juffertje in het groen!

Morgen-gebed

Zon, die met uw stralenden wagen opwaarts
Rijdt den steilen daaglijkschen baan, uw rondas
Blinkt van blindend licht, in de handen houdt ge
 Purperen teugels;

Heden ziet ge weer de geheele wereld:
Landen, zeeën, steden en menschen, die zich
Warme' in uw omarmende stralen, wijl ge
 Glimlachend neerblikt;

Ziet ge heden haar, die ik zoo beminde -
(Zij is onder schoonsten door schoonheid kenbaar)
Wijt haar dan dat zij, schoon ze trouw beloofde
 Mij heeft verlaten.

Dit nog, Zon, voor gij uwen baan gaat rijden:
Als gij tot haar spreekt - o! verhoor mijn bede! -
Spreek dan niet tot haar met uw slaande stralen,
 Maar met uw kussen!

De lantaren

Jou arme stakkert van een straatlantaren,
Waarom brandt heel de nacht dat licht in jou?
Waarom danst heel de nacht jouw gele vlam,
Dan om wat moede zwervers te geleiden

Langs wegen, zeker voerend naar hun hel -
Waarom te vragen naar waarom?
Ach, zou er
Een doel zijn waar geen oorzaak is -?

De rozen

Hij zei me: 'Zoolang deze rozen
Bloeiend zijn, groot en rood -
Zoolang zal ook mijn liefde
Bloeiend zijn, groot en rood'.

Ze stonden stil in de vazen,
De rozen van mijn geluk:
Toen kuste ik waanzinnig van vreugde,
Toen kuste ik zijn rozen stuk.

Ik heb in de bloemen gebeten,
Ik proefde het bittere bloed -
En hij nam de doornige steelen
En sloeg mij - en dat was goed.

Ineengebrouken

I

Je was zoo hard voor mij als de eenzaamheid:
Mijn hoofd lag aan je borst, en van mijn tranen
Waren je handen nat - maar wat je aan een
Kind geven moet dat bij je komt en schreit,

Wist je niet - Moeder moest je zijn: je had
Mijn woorden in je hart moeten bewaren -
Maar wij hebben, macht'loozen die wij waren,
Elkaar in één dood brekend liefgehad.

En 't wordt een witte wijdheid, dit vreemd sterven,
Een sneeuwlandschap van rust, waar wij voortaan,
Twee zwervers eindelijk vermoeid van zwerven,
Elkaar omhelzen en nooit op weer staan:

Twee monden, samen, tot één bloem van bloed,
En één lied, dat de dood zingt, en voorgoed -

II

Een draaiorgel gilt 's middags in de straat,
Straat geel van licht, wild van den klanken-vloek -
En ik die raad'loos naar je lichaam zoek
Omdat je schaduw door mijn bloed heen staat.

Rood bloed, begeert ge een daad, een dans, een tijd?
Begeert ge een rots, springvloed onder 't opstekend
Stormen der wil, om, één moment, schuim-brekend,
Over te sneeuwen naar Gods eeuwigheid? -

Toch is het goed om weer terug te zinken,
Warme vrouw, in uw schaduw; - 't licht te drinken,
Te glimlachen -, terwijl uw kalme handen

De bloemen in de zonnige warande
Schikken - O geur, o zonlicht, toen zij kwam
En mijn moe hoofd in haar twee armen nam -

III

Weer komt een werkelijkheid mijn hoofd door scheuren:
Voor 't venster juicht het zon-licht in de stille
Kamer, waar op de tafel bloemen geuren,
Pioenrozen, die berstend sterven willen.

Weer strekt mijn wit geluk zich langs den muur uit,
Breekt, zoekt rythme in rood bloed, verteert ontsteld
Die schaduw, en slaat één bloem hel-geel vuur uit,
Waarvan de walm mistend het licht in smelt -

Wend je groot vrouwe-hoofd naar mijn gezicht toe -
Roereloos naast elkander zien we strak
Elkaar in de oogen, of reeds 't leven brak -

En als ik je gebroken blik zacht dicht doe,
Weet ik, dat ik nog nooit zoo van je hield
Als nu, nu 'k na dien dood je nog behield.

IV

Alleen God weet waarom ik bij je kwam,
Ik wist slechts dat ik niet kwam om te rusten,
Dat je mijn hart ziek en rumoerig kuste,
Dat onze nacht brandde als een zwarte vlam.

Wij, die boven de stad te dansen dorsten
Het licht langs, dat van niets naar niets steeds stijgt,
Vielen terug in 't donker onzer borsten,
Waar voortaan één hart, schaduw-zalig, zwijgt.

Zoo lagen we in den laatsten dageraad,
Hand in hand, glimlachend tegen de zon
Die door 't raam inkeek als een groot gelaat -

En 'k voelde tranen in mijn oogen springen
En hoorde mij, toen 't carillon begon,
Met vreemde stem een kinder-liedje zingen.

**Nagelaten gedichten
1913-1917**

Babel

Babel had haren toren hoog gebouwd
En tarte God die in den hemel lachte -
De menschen hebben op hun kracht vertrouwd,
Hun zelfbewustzijn deed hen God verachten.

Ze waren groot, ze waren trotsch en stout,
Lijven gespierd, hoofden vol donkre machten -
Hun handen grepen in het sterre-goud,
En God was niet te hoog voor hun gedachten.

Heusch! Onze tijd kan niet op God meer letten,
Nu het stad-huis en 't ministerie kwam.
Geen steigerende waanzin meer van moed.

Aardappels, vleesch en groente voeden goed.
Berlage bouwde een beurs in Amsterdam.
De grootsten onzer maken nog sonnetten.

Beelden

Albert Verwey, ik had u mij gedacht,
Met ernstige oogen en te groote handen
Knutselend in uw kamer allerhande
Maskers en speelgoed waar ge zelf om lacht.

'k Zag uw profiel tegen de boeken-banden
Denkend en stroef. Ik zag u onverwacht
Rijden door 't dorp dat voor een koning vlagt,
Of jagen duinen over en langs stranden.

Maar toen ik kwam, zag ik een stille man
Voor 't venster in het zonlicht staan te zwijgen,
Die de oogen ophief en een hand toe-stak -

Ik dacht: dit is een boom dien onweer brak.
Maar uit den tronk rijzen de groene twijgen.
Hij zal nog bloeien wat hij bloeien kan.

Vormen

Houtsneden

Satyren Christoffoor

‘Ach, Christoffoor, vertrouwder
 In 't water dan op 't land,
 Til het kindje van je schouder,
 Geef zijn handje me in de hand;
 Ik wijs het in de bosschen
 De bronnen en de mossen,
 De vogels en de vossen,
 De slang, den haas en 't hert -’

Maar Christoffoor, op den oever,
 Leunt zwijgende op zijn kruk,
 De stroom was stroef, maar stroever
 Zijn de tranen van geluk:
 Nooit was een bedding weeker,
 Nooit waadde hij zoo onzeker,
 Want nooit nog, nooit nog streek er
 Een handje hem door het haar -

De satyr nadert ijlings
 Door het ritselende riet,
 Hij ziet het kind dat schrijlings
 Op den reus naar hem omziet -
 Hij die langs alle wegen
 Zijn lusten had verkregen,
 Biedt nu, schuw en verlegen,
 Een handvol bessen aan -

't Kind heeft zijn hand genomen
En 't houdt wat het eenmaal houdt,
De satyr kan niet ontkomen,
Hij danst nooit weer in het woud -
Zoo sterk werd zijn hand gegrepen,
Dat het sap der stukgeknepen
Vruchten in roode streepen
Neerdrupt van pols naar poot -

O Christoffor, o satyr,
Uw woede en vlucht zijn getemd,
Men vindt op land of op water
Een klein geluk dat klemt:
Voor Christoffor ondoorwaadbaar,
Voor den satyr ongenaakbaar,
Voor mij, ach, onaanraakbaar
Wegzingend door mijn lied -

Soldatenkerstmis

Zij dorsten niet te zingen in de tent
Zoolang het kindje op den trommel sliep.
Toen hief er één zijn glas omhoog en riep:
‘Hoera voor 't kind! Hoera voor 't regiment!’

Het heele kamp drong om de tent te hoop,
En al die lachende oogen werden week
Als 't kind om groote vingers greep, of keek
Naar 't blinken van een afgesneden knoop.

Eén brengt een bloem, een ander voert een geit
Nabij, waarop een jongen schrijlings rijdt -
Hoor, het is Kerstmis! Hoor de klokken beven -

God gaf een kinderhart aan den soldaat
En heeft, ontroerd, toen het verweerd gelaat
Met bijl en beitel uit ruw hout gedreven.

De soldaat die Jezus kruisigde

Wij sloegen hem aan 't kruis. Zijn vingers grepen
Wild om den spijker toen 'k den hamer hief -
Maar hij zei zacht mijn naam en: 'Heb mij lief -'
En 't groot geheim had ik voorgoed begrepen.

Ik wrong een lach weg dat mijn tanden knarsten,
En werd een gek die bloed van liefde vroeg:
Ik had hem lief - en sloeg en sloeg en sloeg
Den spijker door zijn hand in 't hout dat barstte.

Nu, als een dwaas, een spijker door mijn hand,
Trek ik een visch - zijn naam, zijn monogram -
In ied'ren muur, in ied'ren balk of stam,
Of in mijn borst of, hurkend, in het zand,

En antwoord als de mensen mij wat vragen:
'Hij heeft een spijker door mijn hand geslagen.'

Het groote lijden

Hij moest zijn hart, zijn zwaar hart, achterlaten
Toen hij naar zijn natuur zich weer onthief.
Wij, die na 't afscheid om den heuvel zaten,
Wisten, hij heeft in angst, in doodsangst, lief.

Ach, wij verlieten wat wij nooit bezaten,
En vonden meer dan we ooit hadden gemist -,
Maar hij, tusschen twee eenzaamheden, wist
Toen hij verliet, tevens te zijn verlaten.

Zijn leed vervreemdde hem, 't was grooter dan
Het hart, het was een over hem losbrekend
Noodweer dat hem onttrok aan het gezicht -

Daar, in dien duist'ren tuin, ter zijde van
De wereld, riep zijn stem, van ver nog, smeekend:
'Waakt met mij, één uur' - Toen viel alles dicht.

Memlinc

Ernstig en eenzaam staat
Tusschen de holten van
Hemel en aarde de man
Die Gods woorden verstaat,

Antwoord weet, maar nog zwijgt
Zoo lang de vraag nog klinkt,
Wacht tot de wereld verzinkt
En een ster de zon overstijgt.

Hong'rend naar eeuwigheid
Brak hij zijn leven als brood,
Proefde in dit voedsel den dood,
Deed afstand, en houdt zich bereid.

Luisterend, zwijgend, en in
Vroomheid bereid: voorwaar,
Dit is geen einde nog, maar
Een voorgoed begonnen begin.

Tweespraak

Waarom waren het herders
Die hun kudde en veld
Verlieten toen de boodschap
In Bethlehem werd verteld?

Omdat er een Lam
En een Herder kwam.

Waarom waren het visschers
Die van schip en net
Werden weggeroepen
Bij 't meer van Genesareth?

Omdat Hij een Visch
En een Visscher is.

Weet jij waarom de krijgsknecht
Bloem en blad afrukt
En een kroon van steelen
Op 't droevig voorhoofd drukt?

O Roos zonder doorn
Uit doornen geboren!

Ach, dat Hem de vijand
Kende met een kus,
En dat Hij zijn vrienden
Vreemd bleef tot Emmaüs?

Ach, waren dat wij niet?
Ach, ik niet? ach, jij niet?

Johannes

Hij hing niet hoog aan 't kruis: zijn voeten bleven
Ter hoogte van mijn schouder; maar hij leek,
Als ik van onder naar zijn stil hoofd keek,
Stijgende langs het hout omhoog geheven.

En toen de spijkers waren losgedreven
En 't stijve lichaam in mijn armen streek,
Wist ik dat hij ons in den dood ontweek
En mij den bitt'ren beker had gegeven.

Maria nam zijn koud hoofd aan haar borst
En Magdalena schreeuwde en hief haar handen,
Petrus zag toe vanaf den muur der stad -

Mij had hij toen hij leefde liefgehad,
Maar toen hij stierf gaf hij zoo veel, dat 'k van de
Vervuldheid eerst na jaren spreken dorst.

Het bruidje

Zusters, wanneer uw kleine zuster trouwt,
Windt om haar kruin een krans van marjolijn,
Zorgt dat de oranjebloesem huiv'rend zijn
Tranen van vreugde langs haar schouders dauwt.

Ziet, achter haar ligt het eenvoudige huis
Tusschen bloemperken op een groenen heuvel:
Ziet in de kamer de gedekte tafel
En boven 't witte bed het houten kruis.

Dé dag is windeloos en beeft omhoog
Bij gindschen wijnberg waar de bruiloft danst -
Zij blijft stil op den voorgrond, maar er glanst
Een blank licht luist'rend in haar vochtige oog.

Want levens overvloed heeft tot den dood
Haar hart ontroerd. Nu gaan de bloesems vallen,
En haar onzegb're weemoed vouwt de smalle
Handen op het geheim van haren schoot.

De kinderkruistocht

Zij hadden een stem in het licht vernomen:
'Laat de kinderen tot mij komen.'

Daar gingen ze, zingende, hand in hand,
Ernstig op weg naar het Heilige Land,

Dwalende zonder gids, zonder held,
Als een zwerm witte bijen over het veld.

In de armen van een der kinderen lag
Een wolke-wit lam en een kruis met een vlag.

De mensen gaven hun warme pap
En brood en vruchten en melk in een nap,

En kusten hen, weenend om het woord
Dat de kinderen lachend hadden gehoord.

Want iedereen blijven Gods woorden vreemd,
Behalve hem die ze van God zelf verneemt. -

Zij zijn bij de haven op schepen gegaan
En sliepen op 't dek tegen elkander aan.

De grootste der sterren schoof met hen mee
En wees den stuurman den weg over zee.

Soms schreide er één in zijn droom en riep
Over het water totdat hij weer sliep.

Met een dunne hand vóór haar gezicht
Dempte de maan de helft van haar licht.

Zij voeren voorbij den horizon
Waar de dag in een hoek van den hemel begon.

Toen stonden ze zingend voor-op het schip
En zagen in zee een wit huis op een klip.

Wie alles verlaat vindt in vaders huis
Dat vele woningen heeft, zijn thuis.

Het anker rinkelde en viel in zee.
- *Domine infantium libera me* -

Het hart van een kind is zoo warm en los,
- *Pater infantium liberet vos* -

Zoo buiten de wereld en roekeloos,
- *Domine infantium libera nos* -

Dat ze gingen en zelfs geen afscheid namen.
- *Libera nos a malo. Amen.* -

Kleine liederen

Shakespeare's winteravondsprookje

Dit is 't sprookje van den dooden
Prins wiens droom zijn ouders leven -
Shakespeare heeft het bij den rooden
Na-gloed van zijn haard geschreven.

Het was avond, en de dingen
Zag hij met verzachte kleuren,
Liet het leed der stervelingen
Als een kinderdroom gebeuren.

's Winters zijn de nachten zwijgend.
In de witte stilte huivert
Zilv'ren mist die, langzaam stijgend,
Tot den dageraad zich zuivert.

Achter het gordijn verborgen
Werden weer de vensters hel
Van een heimelijken morgen:
Perdita en Florizel.

Het derde land

Zingend en zonder herinnering
Ging ik uit het eerste land vandaan,
Zingend en zonder herinnering

Ben ik het tweede land ingegaan,
O God, ik wist niet waarheen ik ging
Toen ik dit land ben ingegaan.

O God, ik wist niet waarheen ik ging
Maar laat mij uit dit land vandaan,
O laat mij zonder herinnering

En zingend het derde land ingaan.

Het schip

De schipper:

Het water van de gracht is grijs
Als de oogen van de schemering -
Ik neurie steeds op eend're wijs:
Lievaling, lieveling -

De schippersmaat:

Ik die de witte zeilen hijsch
Zit op het groote roer en zing -
Het leven is een vreemde reis,
Ons hart een donker ding -

De schippersvrouw:

Ik weet dat ik niet veilig reis
Als niet de witte vreemdeling
Voor de boot uit naar 't paradijs
Over het water ging -

Liedje

Er staat in mijn hart een boompje gegroeid,
De wortels zijn bloedig rood,
Maar de bloesems zijn, als het boompje bloeit,
Sneeuwwit langs de tengere loot.

's Nachts droom ik van vogels en laaiend vuur
En hoor verward gekras,
Maar een lied rijst in het morgenuur
Als een feniks uit asch.

En van de liefde verbleekt het rood
Tot de smetteloosheid van het kind -
Er is een zuiverheid van den dood
Die reeds in het leven begint.

De profundis

Rondeel voor muziek

Dood, ondragelijk is je straf:
Je hebt mij mijn vriendin ontnomen,
En voorts, nog niet tot rust gekomen,
Nam je mij niet mijn liefde af.
Mijn kracht en weerstand nemen af;
Waarom heb je juist haar genomen,
Dood?

Daar 't eenig hart dat God ons gaf
Stierf, moet het leven mij ontstromen,
Ja, moet ik tot een leegte komen
Als die van beelden op een graf,
Dood!

Naar Villon

Twee reddeloozen

Zij gaat 's nachts vaak naar de haven
Waarheen ze vroeger met mij ging,
Aan de eeuwige zee, aan de sterren,
Vraagt ze waarom het voorbij ging -

En de wind en de lichten der schepen
Zeggen dat al wat voorbijgaat
Op een reis is zonder thuisreis
Naar een einde waar niemand ons bijstaat -

In mijn hooge verlichte venster
Tusschen schoorsteene' en torenklokken
Heb ik tegenover den hemel
Een eenzame voorpost betrokken.

In alles te kort geschoten,
Staar ik bij het raam op de stad
En vraag: was ik grooter geworden
Wanneer ik had liefgehad?

Zwerver en elven

Over de duinen
Woei een lied:
-Verstoer je mijn tuin en
Stilte om niet?

En langs de stranden
Waar hij ging:
- Neem dan mijn handen,
Lieveling -

De stormwind riep en
De regen riep:
- Je voeten liepen
Waar ik sliep.

Telkens bedolven,
- Ternauwernood -
Kwam een klacht uit de golven,
- Was ik dood.

- Waarom tot onaardsche
Droomen gewekt
Zonder opwaartsche
Ziel die trekt?

Het schreeuwde uit het sneeuwige
Schuim vandaan:
- Als jij zal ik eeuwig
Verder gaan.

- Van verbroken beloften
Blijven wij buit.
- Niets, niets is op de
Wegen vooruit.

- Te zwaar was het water, te
Licht is de wind.
- O Christoffoor, waar is het
Kind, het kind -

Alom, toen, geheim en
Weg-stervende:
- Blijf bij me, bij me,
Zwervende -

En, eindelijk, stijgend de
Maan langs en heen,
Een bijna zwijgende
Wolk verdween.

Steenen tegen den spiegel

Levensloop

Steeds dupe van toegeeflijke intrigen,
Bewust behaagziek en melancholiek,
Weet ik, zonder scrupule, als voor publiek,
In iedren oogopslag een ernst te liegen.

O schaduwen die, 's nachts en bij muziek,
Met donkre vleugels aan mijn schouder wiegen,
Zal ooit mijn ziel uw vreemd wild rijk in vliegen
Baanbrekend naar uw mythe en uw rythmiek??

Moest ik tot zoo'n verlatenheid geraken:
Oud worden, aan eenzame tafels zitten,

Werken, om 't werk niet, maar om tegen 't zwijgen
En twijf'len argumenten te verkrijgen,

Het hart tot de onvruchtbare plek ompspitten,
Pooltochten droomen en gedichten maken?

De danser

Onder mijn huid leeft een gevangen dier
Dat wild beweegt en zich naar buiten bijt,
Zijn donker bloed bonst, zijn gedrongen spier
Trilt in krampachtige gebondenheid.

Totdat zijn pijn als warmte door mij glijdt
En dwingt naar 't worden van gebaren wier
Beheerschte haast en vastgehouden zwier
Zijn vaart nog spannen eer hij zich bevrijdt.

Men moet gepoederd zijn, dat in 't gelaat
Alleen het zwart der openschroeiende oogen
Den waanzin van 't inwendig dier verraadt.

De mond moet, roodgeverfd en opgebogen
Zoo god'lijk trots zijn, dat hij weten laat
Dat zich zijn breede lach heeft volgezogen.

De verbrandende lampion

Vannacht zag ik, door 't raam op het balkon,
Waar 't maanlicht langs de natte planken glansde,
Voorbij de balustrade, een lampion
Van vreemd bleek licht, die in het donker danste,
Kantelen op den wind -
 En plotseling
Herkende ik: zijn gelaat, dat met vermoeide
Wijd-open oogen daar voor 't venster hing
Terwijl de huid als dun doek openschroeide -

Het souper

't Werd stil aan tafel. 't Was of wijn en brood
Werd neergeslagen uit den greep der handen.
De kaarsvlam hing lang-wapperend te branden
En 't raam sprong open door een donkren stoot.

Als water woelden in den nacht de landen
Onder het huis; wij voelden hoe een groot
Waaien ons aangreep, hoe de wieken van de
Vaart van den tijd ons droegen naar den dood.

Wij konden ons niet bij elkaar verschuilen:
Een mensch, eenzaam, ziet zijn zwarte eenzaamheid
Dieper weerkaatst in de oogen van een ander -

Maar als de winden langs de daken huilen,
Vergeet, vergeet waar ons zwak hart om schreit,
Lach en stoot glazen stuk tegen elkander.

De vogel

Als mensen lachen die 's nachts iets vreemds vreezen,
Lachten wij na den slag met koud gelaat.
Ik riep: 'Het zal een moede vogel wezen
Die door den nachtwind tegen 't venster slaat.'

Er vloog een schaduw langs het glas met smal
Geklap van natte vlerken aan de ruiten,
En viel toen vormloos als een zwarte bal
Omlaag. En 't float en waaide en kraakte buiten.

Maar, tot glinsterend ijs bevroren, schoof
De nacht kreunend langs 't hoge raam waarvoor
De lange vlammen van de kaarsen vluchtten -

De glazen lagen stuk tusschen de vruchten,
Als harde sneeuw blonk 't tafellaken door
Verwarde weelde van kristal en loof.

Aubrey Beardsley

Leef niet als boomen leven die haar stille
Groeikracht in takken om zich heen verbreedden,
Leef steil omhoog zooals de stammen deden,
Tot wij als speren in den hemel trillen.

Want de natuur is niet den mensch ter wille:
Slechts langs den weg van haar gestrengte zede
Staat zij ons toe de velden te betreden
Waar sterren bloesemen als asfodillen.

't Rinkelt aan 't raam, en in het maanlicht buiten
Ritselen spitse muilen door het gras.
Tusschen de boomen klinkt muziek van fluiten.

En 'k zie mijn schaduw, steeds teruggejaagd,
Een nimf vervolgen, die een kaarsje draagt
Waaraan een baard hangt van verdropsen was.

Tuinfeesten

De twee pauwen

In 't bloembed achterover, waar het zwermen
 Der wespen tot verveelden slaap vermoeit,
 Voelt hij zich machteloos tegen de warme
 Koorts van den zomer die zijn bloed verschroeit.

Veel licht doet pijn: en hij brengt naar zijn smalle
 Oogen de schaduw van de bloemen toe,
 - Kelken zijn op zijn keel en haar gevallen -
 Veel licht doet pijn, maar bloemen maken moe.

Een pauw springt over 't gras: achter de aigrette,
 Trillend op 't spitse hoofd van blauw glazuur,
 Stijgt met den staart een dans van violette
 Brandende vlinders in een scherm van vuur.

Met één gebaar heeft reeds de jongen zijn
 Rits'lende waaier achter zich ontvouwen
 En werpt het hoofd terug tot in de blauwe
 Gespannen lubben van gevlamd satijn.

Zoo treedt hij zeker naar zijn tegenstander,
 Die op hem wacht, de pooten vast in 't zand,
 De steenen oogen stil; - en triomfant
 Glimlacht hij naar het schreeuwen van den ander.

Lili Green

De stem die bij de rhododendrons zijn
Lokkende trillers door de tuinen riep,
Woei, toen ze zoekend over 't grasveld liep,
Fluist'rend voorbij, en lachte in de fontein.

Ze boog verbaasd in 't marmeren bassin
Waar 't zonlicht in de warme stilte sliep,
Maar vond den fluter niet, die reeds in 't diep
Doolhof van rozen school met zijn refrein.

De schaduw van 't priëel buigt om haar droom,
's Nachts als ze slaapt, moe van de melodie
Die telkens ergens uit de struiken tergt -

Maar al de bloesems huiv'ren uit den boom,
Wanneer de blauwe vogel neerstrijkt, die
Onder haar hand zich voor het maanlicht bergt.

Adieu

Droom dan tenminste dat wij nimmer scheidden,
Wij droomden het zoo vaak, kind, naast elkaar.
Nu kuste ik, toen je sliep, voor 't laatst den zijden
Geurenden overvloed van je wild haar.

Ik nam mijn vedel, liet me 't raam uitglijden,
Sloop door den boomgaard, telkens omziend naar
Het venster, open in den klimop, waar
Jij met een glimlach droomt dat wij nooit scheiden.

Droom dan, als in het sprookje, honderd jaar:
Droom dat je met mij zwierf en met me bij de
Herbergen speelde en dansen begeleidde -

Adieu. Wellicht maakt ginds een toovenaar
Een blonden prins van dezen vedelaar
Wiens kus je wekt, en zijn wij nooit gescheiden.

Page

Het wordt stil in den tuin, als mijn gitaar
De melodie lacht van haar zoeten naam,
En zingend heft zich mijn extase, waar
Zij zich tusschen de bloemen nijgt voor 't raam.

Onder de boomen der donkere laan
Waait de avond een dans van schaduwen vlot,
Maar aan den einder, waar de torens staan,
Hangt stil en wit de zuiv're dauw van God -

De wereld is te groot en oud voor dit
Spel van het jonge hart, en het verdriet
Van 't avondgrauwen dringt onze oogen binnen -

En als ik straks naast haar bij 't haardvuur zit,
Zie 'k door de vensters in een zwart gebied
En hoor den nachtwind gieren langs de tinnen.

Mozart

Het vroege zonlicht trilt in de cypressen,
Drijft als een blonde schaduw over 't gras
En stroomt, huiv'rend in 't hooge vensterglas,
In 't blank boudoir der grijzende comtesse.

Dezelfde dag moest steeds opnieuw gebeuren,
- Hoor den gekooiden vogel boven haar -
Weer buigt haar witgepoederd kapsel naar
't Borduurwerk van verguld en bonte kleuren.

Op 't zelfde uur wordt iemand ingelaten
Die zwijgend buigt en voor 't klavier zich zet,
En uit het oude hart van 't zwak spinet
Waait de verwelkte geur van een sonate.

Zij volgt zijn handen langs de gele toetsen,
- De thema's keeren telkens weer terug -
En ziet door 't zijraam de oprijlaan, de brug,
De wandelaars, de miniature koetsen.

De kloosterling

Als ik de groene luiken openzet,
Zie ik de bloemen om het raam heen trillen
Druipend van tintelenden dauw, en kil en
Overzoet waait een geur door mijn gebed.

O wonden, o bloei Gods! Mij is in 't bloed
Eén uwer ranken dringend en uitlopend,
Die, als uw lente eenmaal mijn zijden opent,
In duizend bloemen mij uitbreken doet -

Een vreemdeling stond in den tuin en groette.
Hij nam mijn hand en voerde me als een knaap
Over het grasveld naar 't begroeid priëel,

Hij sprak: 'Wij zijn één overbloeid geheel,
Ik zie mijn hyacinthen om uw slaap
En rozen in uw handen en uw voeten.'

Fuguetta

Claudien, jij speelt piano, en ik zit
In de warande, en luister naar het zingen
Uit het innige hart der stille dingen,
En luister naar de stem der nacht die bidt -

Nu is mijn hart heel stil geworden: dit
Is het stil einde van het groote dringen.
De regens die tusschen ons beiden hingen,
Claudien, zijn over en de nacht is wit.

Zachtheid, zachtheid is het woord van muziek:
Het is of je op een groenen heuvel toeft,
Een fabel leest, of ziet een mozaïek -

En 't hart, ontvangend wat het hart behoeft,
Niet meer van pijn verbijsterd, niet meer ziek,
Vergeet - een glimlach lang - wat het bedroeft.

Het tuinfeest

De Juni-avond opent een hoog licht
Boven den vijver, maar rond om de helle
Lamp-lichte tafel in het grasveld zwellen
De boomen langzaam hun groen donker dicht.

Wij, aan 't dessert, eenzelvige rebellen,
Ontveinzen 't in ons mijmerend gedicht,
Om niet, nu 't uur eind'lijk naar weemoed zwicht,
Elkanders kort geluk teleur te stellen.

Ginds, aan den overkant, gaan reeds gitaren,
En lampions, en zacht-plassende riemen,
Langzaam over verdronken sterren varen -

Zij zingen, nijgen naar elkaar en kussen,
Geenzins om liefde, maar om de sublieme
Momenten en het sentiment daartusschen.

Kleine prélude van Ravel

Langs de twee coniferen naar
 Het smalle rozenboompje, was
 Met kamerschermen een boudoir
 Geïmproviseerd op het gras.

Kaptafel, spiegels, dozen, flacons,
 Een waaier tusschen een theeservies,
 Een beker bloemen, lampions,
 Een masker op een spies.

De danseres, nog bijna kind,
 Zit op haar afgeleden shawl,
 Buigt zich over haar voet, en bindt
 Zich vaster de sandaal.

Terzijde wacht, gehurkt, een man
 In wijde kleeren op een stoof:
 Hij heeft het peer-hoog voorhoofd van
 Een Chineesch filosoof.

Hij wacht, met bril en roode fez,
 Bij zijn orkestrion bereid,
 Waarmee hij wals, pavane of jazz
 Evengoed begeleidt.

Dit zelfgemaakte clavecin
 Verbergt in zijn polyphonie
 Al de mazurka's van Chopin,
 Cakewalks van Debussy.

* * *

Ik heb respect voor den tzigiaan
 Die met zoo'n kunst ons hart ontroert
 Dat hij ons, uit onszelf vandaan,
 Naar een geheim ontvoert;

Maar méér nog voor den virtuoos
 Die, waar hij aanraakt, musiceert,
 Die wat hard is en levenloos
 Tot instrument verkeert.

Hij hoort muziek in elk ding Gods,
 Niets werpt hij waardeloos terzij;
 Zoo steeg eens water uit een rots,
 En 't menschenkind uit klei.

De dichter hoort in ieder woord
 Geboorten van literatuur:
 Wie oor heeft om te hooren hoort
 Muziek in de natuur.

* * *

Den dag lang zag ik den muzikant
 Het huis door sluipen in en uit;
 Nu wacht hij plechtig triomfant,
 Temidden van zijn buit.

Een cythertje, een bazartrompet,
 Een oversnaarde cocosdop,
 Twee deksels, en een castagnet,
 Een stok met leeren knop,

Een zilv'ren bol, een plat stuk hout,
 Halfvolle flesschen en een ring -
 Hetgeen zorgvuldig opgetouwd
 Aan kleine galgen hing.

Hij lacht wanneer de danseres
Tenger tusschen de spiegels, naakt,
Met godenmasker en bloedrood mes
Een wreedten danspas maakt.

Hij lacht en helpt bij haar toilet,
Bindt haar de druiven aan het oor,
Treedt naast haar aan den spiegel, zet
Een kandelaar er voor.

- Reeds is het park met violet
Schemerend avondlicht vervuld,
Reeds wacht, in de warande, het
Publiek met ongeduld.

't Fonteintje, achter 't grasveld, spuit
Het water in den vijver terug,
Een vroege nachtegaal zingt uit
De boomen bij de brug -.

Dagboekbladen

De jongen

Hij zat in nachtgoed voor het raam en liet
Willoos het hoofd hangen op het kozijn -
Hij zag den landweg langs de heuvels zijn
Kronkel wegtrekken naar het blauw verschiet.

Hij dacht weer aan den ouden vreemdeling
Die 's middags in het herberguintje sliep -
Zij stoeiden om hem heen, en iemand riep
Hem wakker, en hij zat dwaas in hun kring.

Zijn verre blik zwierf langs hun oogen weg,
Hij zei: - (zijn baard was om den glimlach grijs)
'Jongens, het leven is een vreemde reis,
Maar wellicht leert een mensch wat onderweg.'

Toen was het of een deur hem open woei
En hij de verten van een landschap zag,
Hij zag zichzelf daar wand'len in een dag
Zwellend van zomer en van groenen groei.

De weg buigt om en men keert nooit terug -
Hij kon zijn hart als voor 't eerst hooren slaan,
Hij heeft zijn schoenen zacht weer aangedaan
En sloop door 't tuinhek naar de kleine brug.

Novalis

Zijn oogen waren onnatuurlijk groot,
De bleeke handen te roerloos voor daden -
Zooals een bloem uitbloeit met open bladen,
Droomde zijn leven open naar den dood.

Zijn zwakheid glimlachte als een kind glimlacht,
Wanneer zijn tuin bevroren is van winter -
Hij stond voor 't raam en, glimlachend naar ginder,
Zong hij zijn zachte liefde door den nacht.

Er hingen - wonderlijk - over het paars
Behangsel schaduwen van vreemde dingen -
Hij kon zijn angst niet dempen door te zingen,
Het leven droeg iets stils, dood-stils en zwaars.

Hij zat voor 't instrument en speelde een wijs
Die meedreef met het drijven van zijn droomen,
En zei eenvoudig: 'Nu zal wellicht komen
Hij met den zandlooper, viool en zeis.'

De kerstboom

De kaarsen branden tusschen mandarijnen,
Sneeuwsterren, speelgoed en gekleurde noten.
De kind'ren zingen, en de dauw der groote
Oogen beweegt en blinkt in 't trillend schijnen.

Hoor hoe ze zingen: 'Nu zijt welkome' -
'k Voel moeders hand weer die de mijne houdt,
En huiver bij den geur van 't schroeiend hout
Als toen ik zong: 'Gij zijt van ver gekomen -'

En daar staat weer de stal van Bethlehem,
Sneeuw op het dak en licht door roode ramen! -
- Moeder, wij waren veel te lang niet samen,
- Ik heb het lied vergeten met uw stem.

Zij strijkt weer door mijn haar en zegt: 'Ach jongen,
Elk jaar dat jij er niet bent bij geweest,
Meende ik je stem te hooren, hier op 't feest,
Vlak naast me en weenend als de kind'ren zongen -'

De wolken

Ik droeg nog kleine kleeren, en ik lag
Lang-uit met moeder in de warme hei,
De wolken schoven boven ons voorbij
En moeder vroeg wat 'k in de wolken zag.

En ik riep: Scandinavië, en: eenden,
Daar gaat een dame, schapen met een herder -
De wond'ren werden woord en dreven verder,
Maar 'k zag dat moeder met een glimlach weende.

Toen kwam de tijd dat 'k niet naar boven keek,
Ofschoon de hemel vol van wolken hing,
Ik greep niet naar de vlucht van 't vreemde ding
Dat met zijn schaduw langs mijn leven streek.

- Nu ligt mijn jongen naast mij in de heide
En wijst me wat hij in de wolken ziet,
Nu schrei ik zelf, en zie in het verschiet
De verre wolken waarom moeder schreide -

Langs een wereld

Ik keek laatst door een venster naar binnen,
 Daar zat bij een lamp een vrouw te slapen,
 Het hoofd op de tafel voorover gebogen,
 De armen slap voor zich uit gestrekt -
 Zij voelde misschien, dat iemand daarbuiten
 Stond en haar aankeek; ze richtte zich op,
 Streek met de hand langs het voorhoofd, en staarde
 Een droom na waaruit ze nog niet was gewekt -

Toen zag ze mij staan, en waarschijnlijk verbond ze
 Hetgeen ze gedroomd had met mijn gestalte,
 (Zoo namen wij beiden deel aan een wereld
 Voor beiden ver van ons leven vandaan) -
 Ik zag hoe ze opstond, het haardvuur verzorgde,
 Een boek dicht sloeg en een stoel naderbij schoof,
 En een oogenblik, met de hand aan den deurknop,
 Luisterend in het vertrek bleef staan -

In die wereld (die noch van haar noch van mij was)
 Was ik (wist ik) een wedergekeerde,
 Een zoon die op zee ging, een vriend die heenging,
 En jaren en jaren vergeefs verwacht -
 En al die jaren (dit wist ik nu) dreef mij
 Een heimwee die wereld door en naar ditzelfde
 Venster terug, een aanhoudend verlangen
 Naar thuiskomst, hier, en in dezen nacht -

Ik zag hoe zij draalde, ging staan voor den spiegel,
Het grijs zacht haar langs de slapen glad streek,
Omzag naar de klok, en zichzelf terugvond
En wankelend naar het venster liep -
Maar reeds waren wij voor elkaar onbereikbaar
Elk naar zijn eenzaam leven ontweken,
Alleen werd, ginds nog, het raam opgeschoven
En een klanklooze stem, al ver achter me, riep -

Tweërlei dood

Het meisje dat halfweegs haar mandje staan laat
Zingt en plukt bloemen en zwerft over 't land -
Ik peins, mijn liefde heeft langzamerhand
Geen doel en niets meer dat haar dieper aangaat.

Vreemd ijlt geluk voorbij oneindig missen.
Stuivende sneeuw, o lied! - ik adem hijgend
Een ijskoud licht in, en mijn woorden, stijgend,
Zingen zich los van hun beteekenissen.

Ik peins, het meisje treedt, mandje aan den arm,
Met pakjes en met bloemen, lachend binnen.
Haar vaders pijp geurt, de ketel gaat zingen,
Zij steekt de lamp op, en de stilte is warm.

De bloemen worden in een kom gezet,
Voor 't venster - o de glinsterende sterren -
Zij prevelt tot een stem, roepend van verre,
Haar weerloos liedje als een avondgebed. -

O God, verhoor haar liedje, en breek vannacht
De ruiten uit haar raam, en breng haar - neen,
Niet naar dit hooge, waar ik u, alleen,
Jubelend in de sneeuwstormen verwacht; -

Breng haar bij zwanen, booten onder boomen,
In 't warm rijk van den vlinder en den bloesem,
En leg de witte lischbloem aan haar boezem
Waar zij noch ik vanmiddag bij kon komen.

Het steenen kindje

Buiten de herberg waar we bleven
 In 't oude stadje aan den Rijn
 Begon des nachts muziek te beven.
 Wij zetten ons, achter 't gordijn,
 Met kandelaars op het kozijn:
 Reizende muzikanten waren
 Aan 't spelen op 't besneeuwde plein,
 En bij hen stond een kind te staren -

Maar toen ik nader acht ging geven,
 Was het de steenen cherubijn
 Die zich, als smeltend losgeheven,
 Had vrij gemaakt van de fontein -
 De fluit hief in het maanlicht zijn
 Roep tusschen rits'lende gitaren
 En zwol terug in het refrein -
 Het kind begon mij aan te staren -

Toen kwam het naar mijn venster zweven:
 Ik voelde hoe zijn naakt en klein
 Lichaam dicht aan mijn borst gedreven
 Sidderde van ontspannen pijn -
 Er trilde langs mijn wang een rein
 Koud kindermondje, en in mijn haren
 Woelde zijn handje - O moeder mijn,
 Smeekte 't, en bleef mistroostig staren -

O zoontje in me, o woord ongeschreven,
 O vleeschlooze, o kon ik u baren -
 Den nood van ongeboren leven
 Wreekt gij met dit verwijtend staren.

Kerstnacht

**Bewerkt naar een gegeven uit Gaspard de la
Nuit van A. Bertrand**

DE EDELE HEER VAN UYTENDWAEL
DE GOEDE VROUW VAN UYTENDWAEL
DE KAPELAAN
DE KINDEREN

De edele heer, de goede vrouw en de kapelaan zitten aan tafel. Een kerstmaaltijd staat gereed. Achter hen hooge vensters, waarvoor de gordijnen zijn opengeschoven. Buiten stille heldere winternacht. Klokken beginnen te luiden.

DE KAPELAAN

bekruist zich.

Christus is ons geboren -

DE GOEDE VROUW

- De klokken!

DE EDELE HEER

Dan heeft de koster te vroeg getrokken,
Kapelaan, uw glas is nog steeds gevuld.

DE GOEDE VROUW

opent het venster.

Het heeft gesneeuwd.

DE KAPELAAN

in gebed

- Uw woord is vervuld.
Amen.

bekruist zich.

DE EDELE HEER

Eet dan en drink, eerwaarde,
In gebed en gedachten werd op aarde
Het woord niet vervuld, maar in vleesch en bloed -
Zie den mensch, en God treedt u tegemoet -

DE KAPELAAN

Het gebed is 't besef dier behoedzame ontmoeting.
 O de fluisteringen, de troost der begroeting -
 Zijn vleeschwordend woord, wij omhelzen het
 In ons woord-wordend vleesch, in ons gebed,
 Als op onze aanvankelijk vreezende stem
 Antwoordt de aanwezige stilte van Hem. -
 De wijn en wat verder ter tafel is,
 Neen, dank u, - bewaar ik tot straks, na de Mis.

DE GOEDE VROUW

aan het venster

In de heldere diepte van sneeuw en maan
 Ligt het ronde stadje - ach, kapelaan,
 Ik woon nu jaren en jaren hierboven
 En leun aan dit venster, en ging gelooven
 Dat de kleine wereld die ik zag
 Daar als mijn vergeten speelgoed lag:
 De huisjes zijn rood en blauw bedakt,
 De boompjes op hun schaduw geplakt,
 De menschen met hun gelijke passen,
 Gekleurde gezichten en stijve jassen,
 Zijn als poppen die kunnen loopen,
 Oogen dicht doen en weer open.
 Ik zag, ze hebben draadjes van binnen -
 Waarvoor, wie zal nog zoo'n spel beginnen?
 Een tijdlang heb ik met hen gespeeld,
 Het spel begrepen, en toen, verveeld,
 Het speelgoed lusteloos weggesmeten.
 Sindsdien heb ik hier voor 't raam gezeten -

DE EDELE HEER

Ze staart den heelen dag door de ruiten
 Totdat de tuinman de luiken komt sluiten.

DE GOEDE VROUW

Wat zou mij nog de wereld verbazen?
 Sneeuw met Kerstmis, een ei met Paschen,
 Een sentiment in oudejaarsnacht -
 Geen einde, geen einde, geen dood die licht -

DE KAPELAAN

Mevrouw -

DE GOEDE VROUW

Kom en zie: het stadje beneden.
 De zwarte ringgracht. Van de hofsteden
 Gaan lichtjes de sneeuw door naar de wallen.
 De klok luidt - door de draaiende smalle
 Straatjes haasten ze zich naar het plein.
 De klok luidt - Kerstmis! - de daakjes zijn
 Scheef en besneeuwd, de kleine kerk
 Is verlicht als een ark, er is suikerwerk
 Glinsterend over de stad gevoren.
 De klok luidt heen en weer uit den toren -

DE EDELE HEER

Haha! ons stadje is een kinderprent
 Tusschen den tuin en de lucht overend!

DE KAPELAAN

Maar weet gij dan niet, dat van deze plaat
 Het onderschrift in onze harten staat.
 Ziet gij ginds die kind'ren, die uit de stad
 Met hun lampjes naderen over het pad?
 Ziet gij niets dan hun bordpapieren kroontjes,
 Hun met meel en roet beschilderde koontjes,
 Hun sleepjurk van moeders onderrok?
 Neen, zie - want één heeft een ster op een stok,
 En wij zullen, aan de Drie Koningen denkend,
 Dankbaar zijn, hun een aalmoes schenkend.

DE KINDEREN

buiten voor het venster, zingen.

*Geef ons een stuiver of een koek!
 De kaars brandt bij 't gebedenboek,
 O goede vrouw van Uytendwael,
 Maar haast u: straks heeft druipend vet
 Fluweel en perkament bespet -
 De klok luidt voor de eerste maal!*

*Geef ons Gods deel van uwen dank!
 Het kussen ligt al op uw bank,
 Edele heer van Uytendwael,
 Maar haast u: straks sluipt jonker Praets
 Heimelijk naar uw eereplaats -
 De klok luidt voor de tweede maal!*

*Geef ons een avondmaal vannacht!
 Het orgel praeludieert, men wacht,
 O kapelaan, neem uw missaal,
 Breng in uw prachtig parament
 De gratie van het sacrament -
 De klok luidt voor de derde maal!*

DE GOEDE VROUW

De klokken zijn uit den toren vandaan
 Roepend en benglend de stad doorgegaan!
 Een wonder heeft de wereld ontward
 En tot vernieuwing gered - o mijn hart,
 Mijn hart - gered? - Verloren, verloren -

DE KAPELAAN

Mevrouw, ge moet meer dan de klanken hooren:
 Vannacht werd een kind naar de wereld gezonden,
 Het heeft met blijdschap uw speelgoed gevonden.
 In excelsis Deo gloria!

DE EDELE HEER

Wat praten jullie abracadabra,
 De kinderen staan hier niet voor de glazen
 Om van de kou op hun vingers te blazen.

Hij neemt een mand met eetwaar van tafel en gaat naar het venster.

Zij hebben hun liedje mooi gezongen!
 Hier is een appeltje, bleeke jongen,
 En hier is een wafel, holle-bolle Gijs,
 Voor jullie ontroerend kyriëleis.
 Hier, chocola, dat is voor de voeten
 Die bloot in de klompen de sneeuw door moeten.
 Jij hebt twee handen, magere Hein,
 Voor een oliebol en een marsepein -

Wat sta je te treuzelen, likkepot daar!
 Pak aan en geef door naar den kleinen Gaspard
 Die 't best zong en nu niet vooraan kan komen -
 Kinderen, gaat de weg nog naar Rome
 Tusschen vroom Keulen en lachend Parijs?
 Is de wereld soms niet een paradijs!
 Er is lekkers genoeg, jullie hoeft niet te dringen,
 'Vrede op aarde' kan Romulus zingen,
 Met zijn hand in één krakeling samen met Remus -

De kinderen gaan heen. Het bim-bam der klokken beiert langzaam en ver.

DE KAPELAAN

Christus natus est: venite adoremus.

Zij verlaten het vertrek en buiten langs het venster ziet men, achter elkander, voorbijgaan de goede vrouw van Uytendwael, de armen tot aan de ellebogen in een mof, den edelen heer van Uytendwael, met zijn groote bontmuts, en tenslotte den kapelaan, in zijn kap, het misboek onder den arm.

**Verspreide gedichten
1917-1925**

Het groote lijden

Wetend dat liefde zich moet sterven laten,
Had zijn groot hart het hart der wereld lief.
Hij gaf zijn lijf, dat wij dronken en aten,
Toen zijn doods-angst de magere armen hief.

Ik zie, als achtergrond-decoratief,
Groepen landlieden, visschers en soldaten,
En tusschen hen, in 't diepe perspectief,
Heuvels en stranden, boomgaarden en straten.

Hij leed meer dan waar men om schreit of gilt.
Daarom heb ik het vers kalm willen schrijven,
Maar met een hart dat van zijn wonden bloedt -

Want ik zie zijn gestalte en zijn verstild
Gelaat, als hij onder de donkre olijven
Den beker neemt, zweetend druppelen bloed -.

Nacht

Als doods-hoofden stekend op hoge staken,
Zijn de lantarens om het plein gezet,
En verven 's nachts 't uitbundig leven met
Schaterend paars en dwaas-lachend scharlaken.

De ziel, die daags zacht glimlacht, is ontzet.
Dronken van rythmen die dansende braken,
Voelt zij haar waanzin ten verbijstring raken,
Die huilt en gilt gelijk een klarinet.

Witte seringens druipen uit een hooge
Vaas, stuk-gebeten door een naakte vrouw -
- Over haar buigt een man met een viool -

Wij zijn bang voor het zonlicht! Zie, het grauw
Spooksel dat achter de gordijnen school,
Zal onzen lach vermoorden met zijn ooggen -.

Jacques

Voor O.v.d.B.

Een matte glans van blauwe veeren gloeit
Langs zijn glad haar, ter weers-zij van de scherpe
Scheiding. Op zijn gelaat de lampen werpen
Een vreemde bleekheid die, gepoederd, bloeit.

Bonte confetti wordt dwarlend gespreoid,
De gasten lachen, de instrumenten snerpen -
Hij zal met laatste geste alles verwerpen
En tot mij komen -, want hij is vermoeid.

Wij zijn vermoeid en dorsten naar den dood.
Wij hoorden God niet lachen als wij lachten,
Maar als wij vloekten 't geel licht en 't geel brood -

Maar waarom dood? Wat nut als wij God brachten
Ons hart: gebroken harten zijn niet groot.
Laten we dansen, dansen maar - en wachten.

Het tuinfeest

't Is Juni, en de vijver in 't plantsoen
Ademt over het gras zijn blauwe droomen.
De jonge twijgen huivren in de boomen,
Water en hemel zijn van weerschijn groen.

Al donkert in het park de schemering,
Op 't open grasveld speelt men jeu de grace:
Quasi-melancholiek lacht men om 't dwaze
Aarzelend zweven der gekleurde ring.

Blonde prinsessen, blonde troubadouren,
Die met gitaren in de gondels varen,
- Zijden kleeren kreuken op 't zijden kussen -

Zingen van menschen die zij zelve waren,
Zingen en nijgen naar elkaar en kussen -
Terwijl de riemen in het water roeren.

Kristal en sterren

Een ode

O sterren, versplinterd heelal,
Vuur langs den hemel heen -
O Christus, begraven kristal,
Vuur dat bevroor in den steen!

Ter weerszij der wereld geplaatst,
Wordt der sterren koud firmament
Tot een glinst'renden gletscher weerkaatst
In de kern van elk element.

En tusschen hen beiden schuift
Een schaduw-spel door den tijd
Van stervende vormen, en stuift
Weer uiteen naar hun eeuwigheid -

Welk een goedheid van God
Heeft, toen de vloek was gesteld
Over ons donkerend lot,
De weinige eeuwen geteld,

En schiep uit zijn witten schoot
Dit onuitputt'lijk geluk
Tusschen licht en licht, en den dood
Als een tintelend oogenblik! -

Twee teksten van Hugo Wolf

Vertaald voor Mej. S.

I

't Is stil en warm in de vallei
Een beekje ruischt langs 't riet voorbij.
O reine maagd, die moeder werd,
Nog speelt het kindje aan uw hart,
Maar ginder, in het bosch dat bloeit,
Ach, staat de stam van 't kruis en groeit.

Naar Ed. Mörike

II

Als ik zijnen blik ontmoet,
Straalt zulk een geducht vermogen
Uit zijn overmachtige oogen,
Dat mijn hart zich geven moet.

Och, als Hij met die bezielde
Oogen naar mijn oogen groet,
Mocht ik glanzen van hun gloed
Tot die oogen van mij hielden.

O hart, dat zich geven moet
Aan zijn overmachtige oogen,
Waaruit zulk een sterk vermogen
Straalt, als ik zijn blik ontmoet.

Uit: Spanisches Liederbuch

Van Suylensteijn, van Suylensteijn,
Jij bent geen troubadour -
Dan zouden rietjes zuilen zijn,
En onze bekjes muilen zijn -
Neen, neen, Geraert van Suylensteijn,
Van Suylensteijn,
Je bent een oude heer.

**Nagelaten gedichten
1917-1925**

[Wanneer ik, in den nacht en in het waaien, op]

Wanneer ik, in den nacht en in het waaien, op
De laatste rotsen zal gaan staan,
Laat mij, luisterend naar uw stem, niet meer den klop
Van 't hart op de aarde hooren slaan,
Donkere zee, 't is niet genoeg dat naar 't gelaat
Wat waaiend schuimen vliegt:
Maar zend een golf die, moeder, mij naar u toe slaat
En tot een bitter slapen wiegt.

Jean Moréas

De idioot in de lente

Er vielen woorden van de zon
Diep in mijn hart naar binnen
En verdronken in me
Als in de steile schaduw van een bron.

Gaat iemand met mij mee
Om luisterend te zwijgen

Gaat iemand met mij mee
Leg dan zacht en heel dicht
't Gezicht aan mijn gezicht -

De lange groenen golven stijgen
En stijgen dansend uit de grot:

Het wordt een zee waarin we drijven
Het wordt een zee tot aan den horizon
Het wordt een wijd en stil en zilveren licht

St! 't Is de vloed van God

Midzomer

Midzomer - maar de regen ruischt, van tranen
Glinstren de grijze webben in het woud.
Een geur van nat mos en vermolmend hout
Hangt in een vlies van mist in stille lanen.

En al 't verdriet dat wij vergeten wanen
Is enkel stil geworden, stil en goud
En rood als bladeren, en 't hart werd oud
En roerloos van de zwaarte van 't doorstane.

Wist ik toen 'k jong was, toen ik al mijn dagen
Begeerde en riep, dat iedre lust verbloeit
En 't hart verzwaart en tot den dood vermoeit -?

Dan had 'k wellicht geleerd mijn hart te dragen
Dat nu, onwillig stil, inwendig woelt
Van lusten waar 't alleen de pijn van voelt.

De eenzame en zijn hart

Toen 'k door de stad ging langs een tuinmuur zeeg
Een dor blad op mijn schouder. 't Was October.
De gracht rimpelde onder 't gebroken koper
Der blaren. De avondlucht was hoog en leeg.

Mijn hart, wij hebben eenzaam met elkaar
De langzame seizoenen door geloopt.
Maar dit seizoen, vriend, is zoo ijl en open:
En jouw voorzichtig kloppen is zoo zwaar.

Ik bleef dicht aan den grond. Ik greep met dorst
Omlaag, zooals een wortel 't gras ingrijpt,
En 't opgezogen sap heeft jou gerijpt,
Nu kun je heengaan, bonzer in mijn borst.

Jij bleef een geel en altijd bevend blad,
Goddank, nu kan je vluchten uit de stad.

Memlinc

Ik denk dat de opslag van zijn beide
Kalme geopende oogen ziet
Voorbij den einder in 't gebied
Aan de overzijde,
Waar hem de stille vijvers nog van scheiden.

Hij komt naar voren uit de stoeten
Der boomen, in het diepe land -
Maar in zijn hoed zijn aan den rand
Twee scheeve moeten
In 't rood fluweel geknepen bij het groeten.

Zijn handen doen nog met elkander 't
Gebaar van breken van het brood.
Leven is eender zoet als dood.
De dag verandert
Zijn strakke kleur niet voor wie zoo vroom wandelt.

De toast

Veracht, o tijdgenoot, veracht met mij de fabels,
 Waarin moraal en geest in dierlijkheid verdwijnt.
 Veracht een ironie van spiegels en parabels
 Waarmee de mensch tot dier en 't dier tot mensch verkleint.

Lach niet om leeuwen meer, om ezels en om vossen:
 Neen, waar een geest'lijk mensch zich waardig mee vermaakt,
 Zijn de fantasten, de titanen, de kolossen,
 Lachwekkend, want vergroot en monsterlijk mismaakt.

Het zijn de simple Tijls, de magre Don Quichotten,
 Verdoemde Don Juans, gepoederde Pierrots,
 Tragische Cyrano's, bohème sans-culotten,
 Pedante Pickwicks en vermoeide Mefisto's.

Maar bovenal de Heine's, wier romantisch-groote
 Hemelbestorming ons den zoeten zelfspot leert,
 De Wilde's, de Laforgue's, in wier anekdoten
 De geest, boven zichzelf, zichzelve parodieert.

Van één dier Münichausen, één dier Marionetten,
 Van één dier Martelaars, volgt hier 't getrouw verhaal;
 Hij schreef het in een schrift, ouderwetsch, in coupletten,
 Dat men vond in zijn zak, later, in 't hospitaal.

- Toen het bedauwde raam van 't vroege zonlicht bloosde,
 En ik mijn brandend hoofd tegen de ruiten bracht,
 Zagen mijn vrienden me aan, alsof ze wilden troosten,
 En 'k wist, ze waren bang voor zelfmoord, heel dien nacht.

Ze waren bang dien nacht, terwijl ze met mij waakten,
Ze waren bang geweest, toen ik mijn verzen las,
Bang als ik zweeg, en bang wanneer ik grappen maakte,
En door hun angst verstond 'k dat ik reeds eenzaam was,

Dat er reeds rondom mij een cirkel was getrokken
Van ongenaakbaarheid en afschrik, dat misschien
Een teeken op mijn hoofd mijn vrienden had verschrokken,
Dat door mijn dunne huid 't geraamte was te zien.

Misschien was de angst voor mij hun doodsangst! - Ik zag vaker
Dat men stervenden vreest - Zij hadden mij getroost
En leden zelf den dood - Ik lachte, en blies de blaker
Die nog voor 't raam stond uit, en hield mijn laatste toast:

‘De dood? - O heldenzwakke van ons sublimisme!
Wat is de dood voor mij, bewusten *décadent*?
Een elegant exces van dandy-pessimisme,
Hoezeer steriel helaas, tenminste consequent.’

De vreemde schipbreuk

Het eiland leek van ver uit zee
Een vierkante dobbelsteen
Die grooter en grooter groeide uit zee,
Een stijgende wand van steen,
Een loodrechte steilte, en ons kleine schip
Joeg er heen, joeg ontredderd er heen.

Toen, plotseling, sneed de scherpe kiel
Uit de bolle golven omhoog,
Als een vogel verhief zich het schip uit de zee,
Op vleugels van zeilen, en vloog
Vloog boven de zee
Naar den rand van de rotskust omhoog.

Langs groene hellingen steeg het schip,
Tot het klemde tusschen twee boomen.
Toen lieten we ladders omlaag van het dek
En zijn op een weiland gekomen.
De zee was een zilveren glinstring omlaag,
De branding werd niet meer vernomen.

Dien eersten nacht bleef geen mensch in zijn hut
Uit angst voor het ronde raam,
Men vond elkander terug op het dek,
Men kroop zonder uitleg tesaâm,
We lagen vlak naast elkaar op het dek,
Fluistrend elkanders naam.

Maar den volgenden dag bleek de schreeuwende heks
In de mast een vogel te zijn,
En de grommende duivel onder de boom
Was een weerloos waggelend zwijn,
En de zingende zingende danseres
Was de waterval in de ravijn.

Wij lieten ladders omlaag langs het schip,
En wie op het weiland stond
Sloeg de handen juub'lend omhoog en liep
Verbaasd en roepend in 't rond,
En snelde dan heen en werd verder gelokt
Door wat men steeds verder vond.

Het eiland was van kust tot kust
Eén glooiend dal van groen,
De boomen langs de breede beek
Geleken een plantsoen,
Daar legden wij ons lang-uit neer,
Wat zou men anders doen?

Wij kenden ginds de zilte wind,
Hier rook de zomer zoet,
Ginds een onvruchtbare vijandin,
Hier was het landschap goed,
Ginds honger en een streng rantsoen,
Maar hier was overvloed.

Ginds moest men waken heel den nacht
Hier rustte men overdag,
En dan was het zalig naar zee te zien
Als je in schaduw lag
En naar een half-vergeten leed
Met half-dichte oogen zag.

Wij droegen alles uit het schip
Benoodigd voor 't gebruik,
En zaagden zelfs in zijn romp
Voor het gemak een luik,
'Nu kan hij nooit naar zee terug
Met die wond in zijn buik.'

'Wij willen niet naar zee terug'
Was 't lachend wederwoord,
'Naar het verraderlijk geruisch
Dat men des nachts soms hoort.'
Wij gingen niet naar zee terug,
De jaren slopen voort.

En daar een mensch zoolang hij leeft
Zich zonder werk verveelt,
Maar na de moeite van den dag
Met meer genoeg speelt,
Had men een ieder in den tuin
Wat arbeid toebedeeld.

De stuurman zorgde voor het ooft,
'God maakt de boomgaard rijp
Als ik een weinig sproei en mest,
En in de vruchten knijp,
En 't schadelijk insect verdrijf
Door 't rooken van een pijp.'

Hij zocht des morgens in het gras
Naar de 's nachts gevallen vrucht,
Hij schudde 's middags aan een boom
Was 's avonds voor 't weer beducht,
En klopte zijn pijpje uit en keek langs de stam
Peinzend omhoog in de lucht.

De bootsman zorgde voor het vee:
‘Want God gedijt mijn vleesch
Dat ik den ganschen zomer lang
Een weide en drinkplaats wees.
Terwijl ik mijn dorst in den warmen dag
Met een bekertje bier genees.’

De kapitein had een hut gebouwd,
Midden in 't land op palen,
Daar zat hij eenzaam dag aan dag
Te lezen in oude journalen.
Soms riep hij ons 's avonds bijeen in zijn hut
En vertelde vreemde verhalen.

‘Een mensch die leest heeft een zwervende geest,
Ik blijf steeds passagieren,
Al hoor ik noch het ziedende zog
Noch de wind door het want heen gieren.
Ik sta hier op mijn hoogste brug
Mijn stoutste schip te bestieren.’

Satyr en Christoffoor

Neen, Christoffoor, 't onstuimig water dat
 Een stroef-gespannen vaart van blauwe plooiën
 Rondom je knieën trok, dat heeft je niet
 Het waden zóó bemoeilijkt -, noch de visch
 Die telkens tusschen je enkels glipte en doorschoot -,
 Noch 't kind dat op je schouder zit - ach neen.

Maar toch, nu, aan den oever, leun je zijwaarts
 Machteloos steunend op je stok, de knuppel
 Als een knoestige kruk in je oksel drukkend,
 Je woest hoofd hangt omlaag, je gromt, je baard
 Schokt op het zwoegen van je borst -

Neen, neen,
 Zwijg maar, ik ken die zwakheid ook, ik weet
 Wat 't is, ach Christoffoor, wat het beteekent
 Wanneer eensklaps twee ronde kinderhandjes
 De stoppels van je ruige wang vastgrijpen -

Je hoeft die traan voor mij niet te verbergen.

Nieuwe gedichten

Aan de nagedachtenis van mijn moeder en mijn broer

Zes gedichten

De twee nablijvers

- O oude boom in de achtertuin
hoe kaal en lelijk is je kruin,
ik vraag mij af of jij nog leeft,
zo weinig vruchten als je geeft.

- O eenzaam schrijvertje in het raam,
je vrouw en kind zijn heengegaan,
ik vraag mij af of dat jij schrijft
het enige is wat je overblijft.

- Stil! Hoor! De nachtegaal hervat
zijn lied in 't hartje van de stad.
- Men heeft er woningen gebouwd
van nieuwe steen en blinkend hout.

Het veer

Toen de avond viel, maakte Sebastiaan
het koord dat zijn twee polsen om de boom
geboeid hield langzaam los, rukte één voor één
de pijlen uit zijn dij, zijn borst, en wierp
hen achter zich in 't gras; ontbindend voorts
de witte lendedoek, wies hij zijn wonden
bij een naburig vijvertje en bevrijdde
zijn lichaam van bezoedeling en bloed.

Ronddiend in 't wijde land, de duinen links
met stijgend licht daarachter uit de zee,
rechts de stad in de verte met haar torens,
rood vuur en viaducten langs de kim,
koos hij het klimmend pad dat langs een dijk
de vaart bereikte, en bij dit blanke water,
breed bed van vrede, uit dieperliggend land
opgekneld als een zware scheur, vol gloed,
vol spiegeling, met riet bezoomd, verwijlde
een uur of wat, geleund tegen de muur
van een klein boerenhuis, Sebastiaan.

Er voer een veerpont heen en weer. De geest,
in 't klimop schuilend, kon, over de haag
van 't morsig erfje waar hij stond, het volk
bij de aanlegplaats zien wachten, wijl het vaartuig
bepakt met passagiers, vee, wagens, fietsen,
en auto's soms, dof ronkend, met geknars
van klos en ketting, aangeschoven kwam
uit de gekleurde rust der watervlakte.
Dan dreunden paardenhoeven op 't plankier,
op 't grintpad kraakten wielen, de auto, ver reeds,
zoemde op de diepe polderweg, er werd
een bel geluid, de brug ging op, en weer,

met de ingescheepten, schoof 't verdubbeld beeld
over de telkens in de waterweerschijn
donkerder avondhemel naar een doel,
een overzijde, reeds door dauw uit zicht.
Halfweg het water hing de damp, en weldra
zag, talmende, Sebastiaan niet meer
dan keer op keer een kleine lamp verdwijnen
en weer opdoemen uit de duisternis.

Zo werd het nacht en de gestorvene
was om de stilte zeer bevreemd. Een hond,
die hem niet aangeblaft had, was hem steeds
met argwaan blijven gadeslaan; de kippen,
bijeengehurkt, hadden hun loos alarm
gestaakt, maar gingen niet op stok. Toen, eensklaps,
viel lamplicht door een raam en in 't vertrek
waarin Sebastiaan naar binnen keek,
zat een man bij de tafel, in blauw hemd,
de mouwen opgestroopt, en in zijn vuist
een krant, gekreukt, ongeopend; en een vrouw,
wier blik naar 't venster was gekeerd, lag slap
diep in het witgekalkt vertrek te bed
te zien naar dingen die zij hoorde en zag
maar niet bevatten kon, een trek van pijn
om de vermoeide mond en van bevreemding.

Die stilte was de stilte niet des doods,
het hemels licht niet, dat Sebastiaan
toen pijlen hem doorboorden had aanschouwd;
het was geen rust, geen immer helderder
gezing, waarvan de brede eentonigheid
weer stilte wordt, gelijk een zee, gelijk
een korf vol bijen of een bos vol wind;
die stilte daar was aards en warm, was zwanger,
hoop, aanvang, was een ademhaling die

zich inhoudt bij de diepste teug, geluk
dat zich een hand voor ogen legt en zwijgt
en peinzend zich bezint, een oponthoud
waarin, als in een slaap, het vrije bloed
de dag verzoent en onbelemmerd droomt
van nieuwe dagen deze dag gelijk.
Stilte als een eerste dag, en daarin stond
Sebastiaan, de schaduw, zeer bevreemd
dat hij, toen hij in leven was, zijn hoop
gesteld had op een hoger heil dan dit
thuiskomen in een slapend vruchtbegin;
dat hij begeerd had naar de geest terwijl
het wonderbaarlijk lichaam in de tijd
hem gans bewoonde; en dat wie sterft eerst ziet
hoe dieper 't bloed is dan de hemel hoog;
dat hij geen zoon had, kwelde hem, dat hij
verzuimd had, vóór hij heenging, van zijn jeugd
iets hier te laten, wakend; dat hij thans
uit een onvruchtbaar graf de barre tocht
naar de overzijde aanvaarden moest, een blinde,
zon voelend op zijn hand, op goed geluk.

Men troost ons, zeggend: Gods barmhartigheid
reikt verder dan zijn wet. Dan kan niet zijn,
dat, toen Sebastiaan's lichaam werd vermist,
een vogel werd gezien, rechtstandig, wit,
heendrijvend met gestrekte hals naar zee.
Dan hecht ik eer geloof aan het verhaal
dat er die nacht in 't huis nabij het veer
een kind geboren is, zo stralend schoon,
dat men, de warmte ziende van zijn blik,
aan blauwe lucht moest denken, melk en vruchten,
aan stromend water waar men baadt en waar
men na het bad naakt inslaapt in het gras.

De soldaat en de zee

Wanneer ik mijn lamp vergeet
en de kamer donker laat blijven,
zie ik, buiten, een houten keet
waarin een soldaat zit te schrijven.

Om de kaars en het schrijfpapier heen,
om het dak der kantine, wijken
de huizen der stad uiteen
naar een einder van sluizen en dijken.

Als de soldaat zijn brief heeft voltooid,
gedoofd de vlam op zijn tafel,
zijn mantel los omgegooid,
gaat hij langs 't kanaal naar de haven.

Ik kan nog van licht tot licht,
van lantaarn tot lantaarn hem volgen.
Dan verlies ik hem uit 't zicht.
De nevel heeft hem verzwolgen.

Nu loopt de soldaat langs zee,
en ik, verzinkend in dromen
en gaande in den geest met hem mee,
weet wat hem zal overkomen.

Want ook ik droeg de blauwe tuniek,
zodat, toen hij daar zat te schrijven,
ik een voormalig ik
in het spiegelend glas zag drijven.

Ook ik werd, als hij in dit uur,
door het dwingende roepen van goden
en ongerepte natuur
naar het nachtelijk strand ontboden.

En heengegaan zoals hij,
heb ik stemmen horen spreken
die wind en brandend getij
verstaan doen en onderbreken.

Terwijl een krans van bleek schuim
zich bevend legde om mijn voeten,
terwijl mijn blik in het ruim
niets dan het niets ontmoette,

naderden woorden van doem
en van gelukzaligheid beide,
en opende zich een vizioen
van een land aan de overzijde.

Daar speelde muziek, en ik,
verscheurd, tot antwoord gedrongen,
heb met een juichkreet en een snik
mijn eerste lied gezongen.

Zee, geliefde en doodsvijandin,
hoelang hield gij mij gevangen?
Hoelang hield uw lege kim
geboeid mijn weerloos verlangen?

Ik weet dat ik pas werd bevrijd
door vuurtorens en door schepen
die leerden dat wie u bestrijdt
uw grootheid eerst heeft begrepen.

Ik keerde, ik zag mijn land,
ik zag de dijken gegraven,
de duinen met helm beplant,
de bezigheid bij de haven.

Geleidelijk bracht de brug
van het leven over het leven
mij naar mijn oorsprong terug
en ik werd die ik was gebleven.

Zo komt men tenslotte thuis,
ziende het ongeziene,
en bevindt zijn laatste huis
gelijk aan zijn eerste kantine.

Men herneemt de strooien stoel,
men heeft de kaars weer ontstoken,
heeft met onzeglijk gevoel
weer hars in het hout geroken.

En al is in de blauwe tuniek
nog blauw van de zee verdrongen,
al heeft de vreemde muziek
geenszins ten einde geklonken,

bevolkt met vaderlijk bloed
ontwaakt men als kind der aarde,
erkent als zijn kostbaarst goed
de taal die een moeder bewaarde,

en schrijft, nu de hand schrijven gaat,
datgene wat men moet schrijven
voor broeders als de soldaat
die men in het glas zag drijven

en die nu nog in een wolk
zingend langs zee gaan, maar later
zien dat het strijdende volk
een schoner zee is dan water.

Het klimop

Als ik langs 't ziekenhuis waar zij verpleegd werd loop,
het is niet omdat ik op haar opstanding hoop,
het is omdat het klimop hoger is gaan reiken
dat ik op 't muurtje klim om door het hek te kijken.

Het is om het gebouw weer in de tuin te zien.
Ik ruik de rozen weer, ik ruik de creolien,
ik ga de trap weer op, ik loop door lege gangen,
ik kom weer voor de deur waar 't bordje is omgehangen.

Maar tegelijk, o klimop, die mijn slaap beroert,
hebt gij mij naar een verre dag teruggevoerd.
Ik lig in een prieel, ik ben een zieke jongen,
en zij zit bij me en heeft ons lievelingslied gezongen.

'Ik ga een deken halen, het wordt koud, mijn kind,'
zegt ze. Haar lichte stap verdwijnt over het grint.
En ik tel wachtende tussen de klimopblaren
de sterren die reeds aan de hemel flonkrend waren. -

'Dromer' zegt het klimop 'kom van dat muurtje af,
ga heen en leg een deken op je moeders graf.
Zij moet het op den duur ontoegedekt koud krijgen
nu zij in 't klimop ligt en de sterren ziet stijgen.'

Het lied der dwaze bijen

Een geur van hoger honing
verbitterde de bloemen,
een geur van hoger honing
verdreef ons uit de woning.

Die geur en een zacht zoemen
in het azuur bevrozen,
die geur en een zacht zoemen,
een steeds herhaald niet-noemen,

ried ons, ach roekelozen,
de tuinen op te geven,
riep ons, ach roekelozen,
naar raadselige rozen.

Ver van ons volk en leven
zijn wij naar avonturen
ver van ons volk en leven
jubelend voortgedreven.

Niemand kan van nature
zijn hartstocht onderbreken,
niemand kan van nature
in lijve de dood verduren.

Steeds heviger bezweken,
steeds helderder doorschenen,
steeds heviger bezweken
naar het ontwijkend teken,

stegen wij en verdwenen,
ontvoerd, ontlijfd, ontworven,
stegen wij en verdwenen
als glinsteringen henen. -

Het sneeuwt, wij zijn gestorven,
huiswaarts omlaag gedwereld,
het sneeuwt, wij zijn gestorven,
het sneeuwt tussen de korven.

Het kind en ik

Ik zou een dag uit vissen,
ik voelde mij moedeloos.
Ik maakte tussen de lissen
met de hand een wak in het kroos.

Er steeg licht op van beneden
uit de zwarte spiegelgrond.
Ik zag een tuin onbetreden
en een kind dat daar stond.

Het stond aan zijn schrijftafel
te schrijven op een lei.
Het woord onder de griffel
herkende ik, was van mij.

Maar toen heeft het geschreven,
zonder haast en zonder schroom,
al wat ik van mijn leven
nog ooit te schrijven droom.

En telkens als ik even
knikte dat ik het wist,
liet hij het water beven
en het werd uitgewist.

Acht sonnetten

Aan een graf

Vliegen en vlinders, kinderen en bijen,
al wat als stipjes vonkt door de natuur,
warm, blij en snel, moedertje, schoot van vuur,
daar hield je van, en zie, die bleven bij je.

Want als ik hier de diepe stilte intuur,
stijgt het zo glinsterend op, dat ik moet schreien,
en duizend lachjes, liedjes, mijmerijen,
tintelen uit het gras naar het azuur.

'k Sta aan je graf als jij eens aan mijn wieg.
Moeder, vrees niet dat ik bij dit verzonken
handjevol as mij om het vuur bedrieg.

Ik ween, als jij toen, om de vrije vonken,
de bij, het kind, de vlinder en de vlieg,
die in het licht van puur geluk verblonken.

Florentijns jongensportret

Olijf-ovaal, met van de olijf ook mee de
steenharde koelte, zijn gelaat; zijn ogen,
de twee juwelen, in hun dunne bogen
ver uit elkander glanzend losgesneden.

Zijn haar, aanhoudend als door wind bewogen,
vertrouwt zijn oor iets toe, iets waar beneden
zijn mond, zijn meisjesmond, om licht; geen tweede
dauw heeft ooit druiven als zijn kin betogen.

Voor ú buigt de rivier zich door de stad;
voor ú, in wijn en brood, stremt de natuur
haar zware stroom; en 't is alleen opdat

gij zorgloos zingt, een hand in uw ceintuur,
dat de ezel zwoegt langs 't ongebaande pad
en de oude vrouw hurkt bij het houtskoolvuur.

Haar laatste brief

Verwijt mij niet dat ik lichtzinnig was
omdat ik liefgehad heb zonder trouw
en zonder tranen heenging. Want een vrouw
komt nooit, als zij bij voorbaat niet genas,
de wond te boven ener tederheid
die op toekomstig leven is gericht.
Ik moest mij wel hernemen voor een plicht
waartoe ik onbemerkt ben voorbereid.

Zeg zacht mijn naam, en ik ben in 't vertrek:
de bloemen staan weer in de vensterbank,
de borden in het witte keukenrek.

Want meer van mij bevindt zich in die klank
dan in de jeugd waarom je van mij houdt,
mijn bijna-jongensborst, mijn haar van goud.

Impasse

Wij stonden in de keuken, zij en ik.
Ik dacht al dagen lang: vraag het vandaag.
Maar omdat ik mij schaamde voor mijn vraag
wachtte ik het onbewaakte ogenblik.

Maar nu, haar bezig ziend in haar bedrijf,
en de kans hebbend die ik hebben wou
dat zij onvoorbereid antwoorden zou,
vroeg ik: waarover wil je dat ik schrijf?

Juist vangt de fluitketel te fluiten aan,
haar hullend in een wolk die opwaarts schiet
naar de glycine door het tuimelraam.

Dan antwoordt zij, terwijl zij langzaam
druppelend water op de koffie giet
en zich de geur verbreidt: ik weet het niet.

De nieuwe sterren

Eertijds, door een nog schuldeloos geslacht,
werd held of dier tot sterrenbeeld verheven.
Nu wij de moord te Golgotha bedreven
straalt ander licht ons tegen uit de nacht.

Voor ons werd marteltuig tot sterrenpracht.
Wij zien de Doornenkroon ten hemel beven,
zien Geselroe en Spijkers schijnsel geven,
en Dobbelsesteen, en Lans met lange schacht.

Verheimelijkt temidden van die luister
breidt de Gekruisigde zijn armen uit.

Wie voeren in het ondermaanse duister
onder Pilatus' oog zijn Passie uit?

Petrus, de Dienstmaagd, Barbas zonder kluister.

Geen haan kraait. Geen hond blaft. De zon blijft uit.

De vogels

De arbeiders der fabriek aan de overkant
gaan, als de stoomfluit schaften heeft gefloten,
op een terrein, door muren ingesloten,
voetballen, vechten, eten. Onderhand
verzamelen de vogels langs de goten.
De hemel vraagt om kruimels van het land.
Reeds zwenkt de meeuw naar de uitgestoken hand,
en bij de schoen zijn mussen toegeschoten.

Andere vogels hebben het niet zo.
Ik heb hen vaak op de brug gâgeslagen,
zij haalden brood op het stempelbureau.

Als die om kruimels van de hemel vragen,
een bioscoop, een fiets, een radio,
dan geven antwoord tank en pantserwagen.

Ad infinitum

De dienstmaagd giet van het geslachte lam
het bloed de schaal uit. Gij legt naast de haard
nieuw hout neer, vrouw, wier schoot mijn stem bewaart.
De spiegel blinkt. Het vlees hangt in de vlam.

Diep in het bos huilt een wolvin die baart,
en mijn stamvader die de deur inkwam
verheft wat hij als welp het nest uitnam
en nu een kind is, blank en onbehaard.

Wij staan één ogenblik, hij, ik, en 't wicht
dat aan zijn schouder leunt, naar dit vertrouwd
tafreel te zien: een wit vertrek, vol licht,

vol geur van vlees en pas getimmerd hout,
vol kort geluk, telkens opnieuw gesticht,
een hofstee op een open plek in 't woud.

De moeder de vrouw

Ik ging naar Bommel om de brug te zien.
Ik zag de nieuwe brug. Twee overzijden
die elkaar vroeger schenen te vermijden,
worden weer bureen. Een minuut of tien
dat ik daar lag, in 't gras, mijn thee gedronken,
mijn hoofd vol van het landschap wijd en zijd -
laat mij daar midden uit de oneindigheid
een stem vernemen dat mijn oren klonken.

Het was een vrouw. Het schip dat zij bevoer
kwam langzaam stroomaf door de brug gevaren.
Zij was alleen aan dek, zij stond bij 't roer,

en wat zij zong hoorde ik dat psalmen waren.
O, dacht ik, o, dat daar mijn moeder voer.
Prijs God, zong zij, Zijn hand zal u bewaren.

Awater

'ik zoek een reisgenoot'

[Wees hier aanwezig, allereerste geest]

Wees hier aanwezig, allereerste geest,
 die over wateren van aanvang zweeft.
 Uw goede oog moet zich dit werk toe keren,
 het is gelijk de wereld woest en leeg.
 Het wil niet, als geheel een vorige eeuw,
 puinhopen zien en zingen van mooi weer,
 want zingen is slechts hartstocht van een zweer
 en nimmer is, wat ook, ooit puin geweest.
 Een eerste steen ligt nauwelijks terneer.
 Elk woord vernieuwt de stilte die het breekt.
 Al wat geschiedt geschiedt nog voor het eerst.
 Geprezen! Noach bouwt, maar geen ark meer,
 En Jonas preekt, maar niet te Ninive.

Ik heb een man gezien. Hij heeft geen naam.
 Geef hem ons aller vóórnaam bij elkaar.
 Hij is de zoon van een vrouw en een vader.
 Zodra de rode zon is opgegaan
 gaat hij de stad in. Hij komt langs mijn raam.
 De avond blauwt, hij komt er weer vandaan.
 Hij werkt op een kantoor, heet daar Awater.
 Zie hem. Hij is bekleed met kemelhaar
 geregen door een naald. Zijn lijf is mager
 gespijst met wilde honing en sprinkhanen.
 Niemand heeft ooit hetgeen hij roept verstaan.
 Het is woestijn waar hij gebaren maakt.
 Hij heeft iets van een monnik, een soldaat,
 maar er wordt niet gebeden, niet geblazen,
 wanneer men op kantoor het boek opslaat.
 Men zit als in een tempel aan een tafel.
 Men schrijft Arabisch schrift met Italiaans.
 In cijfers, dwarrelend als as omlaag,
 rijzen kolommen van orakeltaal.

Het wordt stil, het wordt warmer in de zaal.
Steeds zilter waait dun ratelend metaal.
De schrijfmachine mijmert gekkepraat.
Lees maar, er staat niet wat er staat. Er staat:
'O moeder, nooit zult gij de bontjas dragen
waarvoor elk dubbeltje werd omgedraaid,
en niet meer ga ik op mijn vrije dagen
met een paar bloemen naar het hospitaal,
maar breng de rozen naar de Kerkhoflaan...'
Dit staat er, en Awater's strak gelaat
geeft roerloos zijn ontroering te verstaan.
Hoe laat is het? Awater's hoofd voelt zwaar.
De telefoon slaapt op de lessenaar.
De theekopjes worden teruggehaald.
De klok tikt, tikt, slaat, tikt tot half-zes slaat.
De groene lampen worden uitgedraaid.

Vandaag, toen ik voor 't raam de bloemen goot,
is het voornemen in mij opgekomen
Awater te gaan halen van kantoor.
Ik heb sinds mijn broer stierf geen reisgenoot.
Als men een vriend zoekt, is het doodgewoon
dat men eerst ziet of men bij hem kan horen.
Vanavond volg ik dus Awater's spoor,
ik kijk de kat, zo men zegt, uit de boom,
en morgen, gaat het goed, stel ik mij voor.
Zo sta ik bij de hoge stoep. Ik schroom.
Het slaat half-zes. De tijd wordt eindeloos.
De straat wordt door voorbijgangers doorstroemd.
In elke schaduw wordt een licht ontstoken,
makend, al dwalend, omtrekken in rook.
O broeder in den hemel, wees hier ook.
Bescherm mij, dat mijn schim geen licht vertoont.
Bewaar mij ongezien en ongehoord. -
Opeens Awater. Van een overloop
zie ik hem komen, knipperend met 't oog.

Geen sterveling, geen stad, geen avondrood
 bestaat voor hem. Hij komt gesneld van boven,
 zandstenen trappen af langs slangen koper.
 Hij ziet, schijnt het, een horizon, een zoom
 waaruit ononderbroken weerlicht gloort.
 Het is alsof hij hoort waarvan hij droomt
 en de plek ziet waar hij te vinden hoopt,
 zo snelt hij langs me, en ik voel mij doorboord.
 Hij loopt haastig de vestibule door.
 Hij hangt een sleutel op het sleutelbord.
 Een droge distel doet zich aan hem voor,
 hij grijpt zijn stok, hij wandelt fluitend voort.
 Hij dekt zich, ik echter ontbloot het hoofd:
 Wees hier, nogmaals, gij die op hoogten woont
 zo onbewoonbaar als Calvario.

De straten zijn met asfalt geplaveid.
 Ik merk dat de echo, die mij uitgeleide
 deed door de hall met tegels, buiten zwijgt.
 De stad verleent de voet geluidloosheid.
 Een rij auto's glijdt karavaansgewijs
 met zacht gekraak van leer aan ons voorbij.
 Awater is mij reeds vooruitgeïld.
 Ja, ja, 't schijnt waar te zijn, hij wil op reis.
 Hij staat stil voor het modemagazijn.
 Ik zie dat hij naar een gezelschap kijkt
 van poppen die met plaids en verrekijkers
 legeren aan de oever van de Nijl
 gelijk uit pyramide en palmboom blijkt.
 O Awater, ik weet waarvan gij peinst,
 iets verder, bij de plaat der scheepvaartlijn
 waarop een Bedouï in de woestijn
 een schip begroet dat over zee verschijnt,
 en, weer iets verder, bij het bankpaleis
 waar 'vreemd geld' genoteerd staat in de lijst.
 Zo gaan wij samen langs de winkelschijnsels.

Eensklàps is hij verdwenen in een zijstraat.
 Een deurbel klinkt. Daar moet hij binnen zijn.
 Er staat geschreven: scheren en haarsnijden.
 Het klein vertrek met kasten aan weerszij
 lijkt door de sterke geur van allerlei
 parfumerie-artikelen nog kleiner.
 Awater - ik moet zeggen, ik ben blij
 dat ik hem zie, ik was hem bijna kwijt, -
 zit in een mantel van gesteven lijnwaad
 voor de wastafel van wit porcelein.
 De kapper doet zijn werk, en ik zet mij
 als wie zijn beurt wacht, op een stoel terzijde.
 Nooit zag ik Awater zo van nabij
 als thans, via de spiegel; nooit scheen hij
 zo nimmer te bereiken tegelijk.
 Tussen de flessen, glinsterend verbrijzeld,
 verrijst hij in de spiegel als een ijsberg
 waarlangs de gladde schaar zijn snavel strijkt.
 Maar het wordt lente, en terwijl wijd en zijd
 de damp hangt van een bui die overdrijft
 ploegt door het woelend haar de kam de scheiding.
 Dan neemt Awater van de kapper afscheid
 en ik volg hem op straat, werktuigelijk.

Het toeval neemt een binnenweg naar 't doel.
 Moest het, dat Awater belanden moest
 in het café waar ik kwam met mijn broer?
 Het moest, en hij zit zelfs in onze hoek.
 Ik zet mij ergens anders. Plaats genoeg.
 De kelner kent me. Hij weet wat ik voel.
 Hij heeft mijn tafeltje al tweemaal gepoetst.
 Hij blijft, met in zijn hand de witte doek,
 geruime tijd staan zwijgen naast mijn stoel.
 'De tijden' zegt hij 'zijn niet meer als vroeger.'
 Ik weet dat hij ook aan mijn broer denkt, hoe
 met zijn hond aan de ketting en zijn hoed

iets achterover op, hij binnenwoei
 en 't hele zaaltje vulde met rumoer.
 Hier ligt hetzelfde zand nog op de vloer,
 dezelfde duif koert in zijn kooi als toen.
 Oei, zei de wind, voort, voort! Zo is het goed.
 Wie is dat? zeg ik daar 'k iets zeggen moet.
 En hij, wetend terstond op wien ik doel:
 'Iemand die voor het eerst de zaak bezoekt.'
 Dan trekt hij van 't buffet het hekje toe.
 In 't water worden glazen omgespoeld. -
 Wat is 't dat in zijn zak Awater zoekt?
 Het is een boekje van marocco groen.
 Het is een schaakspel nu hij 't opendoet.
 Awater's ogen kijken koel en stroef.
 Zijn hand, op tafel trommelend, schenkt moed
 aan het visioen dat door zijn voorhoofd woelt.
 Een sneeuwvlok dwarrelt tussen droppen bloed.
 Het spel wordt tot een nieuw figuur gevoegd.
 Zijn glas, vóór hem, beslaat onaangeroerd.
 De sigaret die in de asbak gloeit
 maakt een stokroos die langs 't plafond ontbloeit.
 Hij zit volstrekt alleen en ongemoeid.
 Hij heeft wat een planeet heeft en een bloem,
 een innerlijke vaart die diep vervoert.
 Nu drinkt hij het glas leeg en sluit het boek.
 Hij krijgt, nu hij stil voor zich kijkt, iets droevigs.
 Hij kijkt mijn kant uit, zodat ik vermoed
 dat hij mij roept als hij de kelner roept.
 Maar neen, hij rekent af, ik ook, en spoedig
 gaan wij weer samen door het straatgewoel.

Elektrisch licht dat langs de gevel schiet
 schrijft ieder ogenblik de naam opnieuw
 van 't restaurant, en een dubbele file
 mensen gaat in en uit langs de portier
 die de toegang van draaiend glas bedient.

Terwijl wij binnentreden klinkt muziek.
 Awater blijkt bekendheid te genieten.
 Waar hij langs komt wordt naar hem omgezien.
 'Wat?' zegt iemand 'kent u Awater niet?
 Ik meen, hij is accountant of zo iets.
 Ik ken hem, maar ik ken hem niet intiem.
 Sommigen zeggen, 's avonds leest hij Grieks,
 maar anderen beweren het is Iers.' -
 Er is intussen iets zeer vreemds geschied.
 Een heer die zich op 't podium verhief
 zegt dat hij Awater zijn plaats aanbiedt.
 'Ik spreek' zegt hij 'uit naam van allen hier.
 Wij hebben tussen ons een groot artiest.'
 Awater, met gebaren naar 't servies,
 wil zeggen dat hij van de eer afziet
 en liever had dat men hem eten liet.
 In de biljardzaal staakt men een serie.
 Het wordt doodstil. Boven schaaft men nieuwsgierig
 zich langs de balustrade der verdieping.
 Het schroefblad van de ventilator wiekt.
 Dan staat Awater op en zingt zijn lied:
 - Steeds troostte ze, steeds heeft zij als ik sliep
 mij met haar liefelijke komst bezielde,
 de aanbedene; thans kwam ze en heeft vernield
 de laatste steun die mijn verlies zich schiep.
 Zij was, toen 'k haar ontwaren ging, in diep
 met schrik vermengd verdriet terneergeknield;
 ik hoorde dat zij mij geloof voorhield
 maar zonder dat het hoop of vreugde ocriep:
 'Herinnert ge u dien laatsten avond niet'
 sprak ze 'toen ik uw tranen heb ontzien
 en zonder meer de wereld achterliet?
 Ik kon, noch wilde ik, melden u sindsdien
 hetgeen ik thans u te verstaan gebied:
 niet hopen mij op aarde ooit weer te zien.'
 Awater zwijgt. Hij verstijft tot graniet.

Men applaudisseert, werpt met serpentines.
 Awater, als een pop, als een pop die
 te zwaar is voor zijn eigen mechaniek,
 waggelt den uitgang toe dwars door 't publiek.
 Er wappert nog een smalle strook papier
 hem langs de rug. Ik volg hem op de hielen.

Ik zorg - want het is stil en de straat nauw -
 gelijke tred met Awater te houden.
 Zo hoort hij niet dat iemand hem bijhoudt.
 Mijn bezorgdheden worden menigvoud:
 er ligt post thuis, ik heb aan de werkvrouw
 nog niet gezegd dat ik op reis gaan zou,
 mijn raam staat aan, er brandt vuur in de schouw,
 ik heb niets bij me, wat doe ik überhaupt
 op reis te gaan. - De vlieger aan zijn touw
 tuimelt en stijgt: telkens slaat mijn benauwdheid
 in vaster blijdschap om: wat zou 't, wat zou 't!
 Zo voer ik, het hoofd diep gebogen houdend,
 met mijzelf het beslissend onderhoud.
 De straat wordt breder. Uit bomen druipt dauw.
 Recht voor ons uit ligt het stationsgebouw.
 Zou men hier middernacht een meeting houden?
 't Is stampvol op het plein. Tussen flambouwen
 staat op een ruw getimmerte van hout
 in haar heils-uniform, een jonge vrouw.
 Toeristen met rugzakken op de schouders,
 kinderen, vrouwen, arbeiders, hun blauw
 werkpak nog aan, staan onder de toeschouwers.
 'Wij leven' zegt zij 'heel ons leven fout.'
 Awater, die de pas heeft ingehouden,
 kijkt naar mij om als kent hij mij van ouds.
 Maar waar? in een tram? in een schouwburgpauze?
 zo vraagt de blik waarmee hij mij beschouwt,
 terwijl hij - want het waait - zijn hoed vasthoudt.
 Wind, spelend met haar haar, legt langs de mouw

der heilssoldaat een losse knoop van goud.
 'Liefde' zegt zij, 'wordt nooit vergeefs vertrouwd.'
 Awater blijft, ik loop door, en zo gauw
 of ik de trein zag die ik halen wou.

De stoker werpt steenkolen op het vuur.
 De machinist staat leunend uit te turen.
 Buiten de kap, boven de rails-figuren,
 beginnen de signalen hun prelude.
 De klok verspringt van minuut naar minuut.
 Weer roept zij, de locomotief; voortdurend
 roept zij, roepend dat het te lang reeds duurt.
 Haar zuil van zuchten wordt een wolkenkluwen.
 Maar denk niet, dat zij zich bekreunt om u,
 de Oriënt Express; nog minder deelt ze uw jubel
 als gij plaatsnamen ziet in een schriftuur
 die de eerste klank is van het avontuur.
 Zij kent in haar reisvaardigheid geen rücksicht.
 Wat voor hoop gij ook koestert of wegduwt,
 nogmaals, het deert haar niet; zelfs voor de illusie
 een reisgenoot te hebben is ze immuun.
 Dat gij, geheel alleen, u in haar luxe
 beklemd voelt, 't raampje neerlaat, en zelfs nu
 't perron nog afblijkt; of dat gij het puurst
 geluk smaakt dat voor het individu
 is weggelegd: te weten, 'k werd bestuurd,
 't is niet om niet geweest, ik was geen dupe, -
 geprezen! - 't laat haar koud. Zij ziet azuur.
 Van schakels is haar klinkende ceintuur.
 Zij zingt, zij tilt een knie, door stoom omstuwd.
 Zij vertrekt op het voorgeschreven uur.

Utrecht 1934

**Verspreide gedichten
1925-1940**

De twee duiven

Twee duiven hielden van elkander;
 De één hield het in huis niet uit:
 Dol als hij werd nam hij 't besluit
 Op reis te gaan - Toen sprak de ander:
 Beseft ge wel wanneer ge heengaat
 Dat gij uw kameraad alleen laat?
 Eenzaamheid is het zwaarst verdriet;
 Voor u niet, egoïst! O mocht slechts een verschiet
 Van last op reis, moeite en gevaren
 Uw overmoed wat doen bedaren.
 En dan, als maar de dagen reeds wat zachter waren!
 Waarom zo'n haast gemaakt? wacht toch de zomer af:
 Daar straks nog kraste een Raaf van een ras vogelgraf.
 Geen blad beweegt of 'k zie de vreselijkste keerzij,
 Een valk, een vangnet - Ach, zeg ik, als 't reegnen gaat,
 Heeft hij 't naar wens, mijn kameraad,
 Eten, een bed, en wat dies meer zij? -
 Zo teedre taal verlamde schier
 Het hart van den avonturier,
 Toch kreeg de reislust in zijn ongedurig wezen
 Ten slotte de overhand - Hij sprak: staak uw getreur.
 Hoogstens een dag of drie en mijn hart is genezen:
 Dan keer ik huiswaarts en verhaal in kleur en geur
 Mijn vriend wat mij is overkomen.
 Wat zal hij lachen! wie een reis heeft ondernomen
 Kan veel vertellen thuis: 't relaas dat ik ga doen,
 Wat zal u 't een genoeg geven!
 Ik zeg: 'k was daar en daar; en dat gebeurde toen;
 Ge zult geloven mee te leven.
 Zo sprak hij. Diep bedroefd zeiden ze elkaar adieu.
 De reiziger snelt heen. Maar zie, een wolk verduistert
 De vlakke en dwingt de Duif te schuilen voor een bui.
 Daar stond één enkle boom, maar zo schraal, zo ontluisterd,

Dat 't noodweer onze held dwars door het lover teistert.
 De lucht klaart op en hij, verkleumd, doorweekt, kan gaan.
 Hij schudt zich 't water af al rillende van koude.
 Daar ziet hij, in een hoekje, een veld bestrooid met graan
 En bij dit graan een Duif: hij kan zich niet weerhouden:
 Hij vliegt naar 't vals genot in 't slagnet aangericht:

Hij is gevangen, 't net sloeg dicht.

Er was een torn in 't net, zodat hij met zijn vlerken,
 Zijn poten en zijn bek een uitweg openrukt.

Hij liet er menig veertje. En juist is 't hem gelukt
 Of 't lot wil dat een Gier de stumper zou bemerken,
 Die, in het touw verward, bezig zich los te werken,
 Een strik nog om de keel, een boei nog om het been,

Wel een ontsnapte booswicht scheen.

De Gier schiet op hem toe, maar op de Gier stort weder,
 De diepste hemel uit, een wiekende Arend neder.

De Duif greep als zijn kans de twist der rovers aan,
 Vlucht, en komt veilig bij een schutting neergestreken:

Hiermee was, meent hij, 't leed doorstaan,

Thans was 't gevaar voorgoed geweken.

Maar een beroerd klein kind, die leeftijd heeft geen hart,
 Mikt met zijn katapult, treft, en doodt voor driekwart

De hulploos fladderende stakker,

Die, voor zijn plannen zwaar beboet,

Met lamme vlerk en manke voet

Voortspringt en hinkt langs veld en akker,

De kortste weg naar huis inslaat,

Door dik door dun, en inderdaad

Eindelijk aankomt bij zijn makker. -

Ik laat ze alleen en zwijg van 't wonder waar 'k op wijs,
 Dat tegen zoveel leed nog opwoog de beloning.

Minnenden, uitverkoornen, gij, wilt gij op reis?

't Zij tot de brug nabij uw woning.

Gij kunt elkander zijn een land van overvloed,

Altijd weer nieuw en altijd goed;

Bepaalt u tot elkaar, de rest heeft toch geen waarde.
Ook ik heb eens bemind: ik zweer u, toenmaals had
Ik voor geen schepen en hun schat,
Noch voor het firmament dat flonkert over de aarde,
Geruild de bank, geruild de boom,
Waar hand in hand wij zaten, zaten als in droom
Verzonken, zij en ik, die nacht;
Mijn hart was weerloos in haar macht,
Haar oog was al mijn licht in die nacht van weleer -
Een dergelijk moment, helaas, komt dat ooit weer?
Moet zoveel liefs als 'k zie, en teders, keer op keer
Mij laten voortbestaan ten prooi aan al mijn nukken?
Ach dat nog eens mijn hart te ontsteken dorst in gloed!
Voel 'k nooit meer het geluk waar niet aan valt te ontrukken?
Dat 'k liefheb, is dat uit, voorgoed?

Jean de la Fontaine

Oorkonde aangeboden aan Jan Wils 30 juli 1928

Een oorlog had deez' aard', zoo groot zij is, gemeten;
Vrede werd aangevat als wereldwerk en plicht;
Arbeid, die uit zijn ernst, vierjaarlijks, zich opricht
Tot een uitdagend feest van ijverende atleten.

Hij die in Holland bouwt, doet meer dan hij verricht;
De steen wordt, eer hij er staat, van binnen zoo doorbeten
Dat ingetogenheid reeds zegepraal mag heeten
En weerstand schepper wordt van ruimte en evenwicht.

Een feest, wijd, wereld-wijd, zou dat ooit samenkomen
In die bezielde rust? - Ons hart is onze bron,
Maar zou 't voor meer dan ons toereikend kunnen stroomen? -

Jan Wils, uw antwoord was dat gij het werk begon.
Iets van ons diepst geloof hebt ge eerlijk ondernomen.
Kunstenaars danken u voor Hollands Stadion!

Herinnering

*'Het regent, en ik, in den regen,
hoor een herinnering...'*

Er was een hoog dak in de stad
en tusschen de goten een raam -
tien jaar, tien jaar is dat nu al geleên,
maar gonst het, als toen, door de dakgoten heen,
dan zijn we in jouw kamertje saâm.

Er was een lampje aan den muur
vlak tegenover het bed,
en in dat licht hing God aan het Kruis,
links daarvan hing een oud dorpshuis
en rechts hing je moeders portret.

'Hoor den regen', sprak jij. - In jouw arm
lag ik uit te zien over de stad -
toen heb jij je eensklaps opgericht,
hield met je hand mij de oogen dicht
en knielde in het bed, en bad -

Wat was er te veel in jou?
wat was die overvloed
waarvan men zelfs niet meer fluisteren kan,
waarvan men zich op moet richten, waarvan
men met God alleen zijn moet? -

Ik zag, door je vingers heen,
het lichtje, het stralende raam -
'Onze Vader, die in de hemelen zijt',
begon je te bidden, en, na een tijd,
verstond ik mijn eigen naam.

Sindsdien, wat er goed in mij is,
bleef bij dit te-veel in jou;
God rekene mij mijn leven niet aan,
Hij moge, als Hij mij verstaan wil, verstaan
het woord eener biddende vrouw.

Thans woon ik in donker land
en in een andere stad;
maar het regent hier veel, en als tien jaar geleên
zingt het water dan 's nachts door de dakgoten heen;
o God, als ik dat niet bezat!

Als ik dat niet bezat: het gebed
steeds in den regen verstaan! -
het goede is een onvermoeibare zang,
maar wat slecht is wordt moede, en is allang
vóór het zingen kan, ondergegaan.

Limmerick

De muzikale genius
Van L.M.G. Arntzenius
(Om een vergelijking te maken
Met sigarenzaken)
Is meer B.Z.K. dan Hajenius.

Het bezoek

Het zijn, dacht ik, verder schrijvend,
 Avondwolken geweest,
 Het langs mijn venster drijvend
 Vogelvormige beest;
 Een drift van herfstige nevels
 Die, na een oponthoud, weer
 Voortzwieren, suizend als vleugels. -
 Hoe erbarmelijk was dit verweer.

Want reeds trok mijn pen, eigenmachtig,
 Krassend op het papier,
 Woorden als wintertakken
 En door dat woud vloog een gier.
 - Geen wonder, dacht ik, is begrensder
 Dan één dat zoo vreemd zich onthult. -
 Toen, achter mij, voelde ik het venster
 Van grijs geveërte vervuld.

Er kwam een geluid van klauwen,
 Van klapwieken op het kozijn,
 Een bek gaf me een beet in den schouder
 Dat ik luid schreeuwde van pijn.
 't Was niet, als zoo vaak tevoren,
 Een eenzelvig avontuur.
 Ik snelde, in wanhoop, verloren,
 Naar mijn wapens tegen den muur.

In mijn hand het blinkende wapen,
In de kamer de rook van het schot:
Eerst toen woei langs mijn slapen
Het beseef van uw komst, mijn God.
- Hoe vaak, aan mijn tafel, met hardheid,
Betwijfel ik thans uw bezoek,
Buig dieper over mijn arbeid;
Maar nooit voltooi ik het boek.

Verborgen schrijver

Waarde Heer Frederik Batten,
Ik zou een LOUIS willen jatten,
Om toerend langs zee
In een huur-COUPÉ
RUSTIG een slaapje te vatten.

[Wie is het, die zoo hoog gezeten]

Wie is het, die zoo hoog gezeten,
 zoo diep in 't grondelooze licht,
 van tijd noch eeuwigheid gemeten,
 bestaan kan zonder tegenwicht?
 Wie is het eenig middelpunt
 en d'oorsprong van zoo vele goeden,
 de ziel van alles, wat gij kunt
 bevroen, of nimmermeer bevroeden?

Dat's God! Oneindig, eeuwig wezen
 van alle ding dat wezen heeft,
 vergeef het ons, als tong en teeken
 en als verbeelding ons begeeft,
 want ieder draagt zijn eigen naam
 behalve Gij. Wie kan U noemen?
 Onz' uitspraak, zwak en onbekwaam,
 kan zonder schennis U niet roemen.

Uzelf bekend en niemand nader
 zijt Gij alleen dan die Gij zijt:
 der eeuwigheden glans en ader,
 der glanzigen glans in eeuwigheid.
 Het zien van U zou perk en peil
 van ons vermogen overschrijden;
 laat ons voor 't ondoorgrond'lijk heil
 met d'eng'len U den lofzang wijden.

Heilig, heilig, nog eens heilig,
driemaal heilig: eer zij God.
Buiten God is 't nergens veilig.
Heilig is het groot gebod.
Zijn geheimenis zij bondig.
Men aanbidde zijn bevel.
Dat men 't overal verkondig!
Al wat God behaagt, is wel.

Naar Vondel

Uit Heine's 'Heimkehr'

Mijn hart blijft zonder vreugde
In de vroolijke voorjaarszon;
'k Sta, leunend tegen de linde,
Hoog op het oud bastion.

Beneden me strekt de blauwe
Gracht van de vesting zich uit;
Een jongen zit in een bootje
Te visschen terwijl hij fluit.

Hoe vriend'lijk, hoe frisch van kleuren
Verrijzen aan de overkant
Uitspanningen, tuinen en menschen
En vee en geboomte in het land.

Dienstmeisjes hangen de wasch op
Al dansend over het gras;
Het scheprad sproeit diamanten,
Ik hoor zijn verwijderd geplas.

Naast den verweerden toren
Staat een klein schilderhuis,
Daar loopt een soldaat te schild'ren
In zijn roode soldatenbuis.

Spelenderwijs beweegt hij
Zijn van zonlicht fonk'lend geweer,
Presenteert en brengt aan den schouder -
Voor mijn part schiet hij me neer.

De schrijver

Elk woord, terwijl hij schreef, ging ademhalen
En riep een ander antwoord in zijn oor.
Telkens kwamen tusschen de bergen door
Vogels met nieuwen tekst, en uit de dalen
Drong zulk een landelijke blijdschap door,
Zoo heerlijk zelfs begon de rots te stralen
Van 't langs geen enkelen weg meer te achterhalen
Woord uit de zon, dat hij zijn spraak verloor.

Hij ziet omhoog: wolken uiteengeworpen
En een zwerm vogels die naar 't zuiden trekt.
Hij ziet omlaag: hij ziet verspreide dorpen,
Een waterput, een paard dat balken trekt.
Zoo ziende wordt hij op een kruis geworpen
En in vertwijfelingen uitgerek.

Het jaar 1572

Aan Juliana, Prinses van Oranje, op 30 April 1934

Het had dien winter tot in Maart gevoren.
De Bloys van Treslong rekende zich verloren
Bij Wieringen op 't ingevroren schip.
Men kon te Medemblik en te Stavoren,
Waar thans de afsluitdijk wacht op nieuw koren,
Hem uit het ijs zien steken als een stip.

De vijand, achter de besneeuwde dijken,
Lag, met van tijd tot tijd een schot, stil toe te kijken,
Of hij aan hongerdood of ijsgang zou bezwijken.
Maar hij schoot niet weerom.
Hij hield het kanon
Om voor het schip een vaargeul vrij te bijten.
Men zag hem langzaam naar de Noordzee wijken.

Zoo is het wonderlijke jaar begonnen
Toen alles anders liep dan werd verwacht.
Wie reeds gewonnen had werd overwonnen.
Wie zon en weer bezon, heeft, eindelijk onbezonnen,
Een volk verwekt waar hij het graf te delven dacht.

Op eenmaal rolt de kaart van Holland voor mij open.
Den Briel. Ik zie een vloot den Maasmond binnenloopen,
Den ongezouten Geus met de eerste, zoete, vlag.
Ik zie ze in Vlissingen het Spaansche fort gaan sloopen.
Ik zie een streep rook heel het land doorloopen:
Mechelen, Zutfen, Naarden, aschhoopen, aschhoopen.
Maar, midden in teer groen, ligt Gouda toch te hopen.
Te Dordrecht staakt de koopman koopen en verkoopen.
Wie spreekt het woord? Het jaar wordt als één dag.

Dan komt Oranje, in België verslagen,
 - Zes ruiters om een kermiswagen -
 Te Kampen aan. Men haalt hem niet blij in.
 Het is niet dat men niet wil wagen,
 Maar het uur acht men niet geslagen.
 Zoo begint elk begin.
 En zoo, zoo denkt de Prins, hoor ik bij levensdagen
 Spijkers met koppen aan mijn kist geslagen.
 Het is op sterven dat ik mij bezin.
 - -'O paarden, tevergeefs beslagen,'
 Hoort hij de veeren van den wagen klagen,
 'Wie zal de vonk door Holland dragen?' - -
 Een visscher brengt een visch. Neen. Neen. Hij heeft geen zin
 In geld. Ja. Ja. Hij komt zijn Hoogheid maar wat vragen.
 Oranje scheidt zich voor Enkhuizen in.

Wat toen voorviel is zelden voorgevallen.
 Ze stonden achter water, achter wallen.
 Ze hielden het. Ze waren met zijn allen,
 En sloegen, zoo men zegt, de handen in elkaar.
 De winter is dit jaar weer zeer vroeg ingevallen.
 Haarlem was ingesloten en zou vallen.
 Valle wat valt! De dag is als een jaar.

Prinses, kijk noordwaarts, kijk voorbij Enkhuizen.
 Luister. De zee zuigt weg door hooge sluizen.
 Hoor wat de straks te planten boomen suizen
 Binnen een straks door U te noemen stad.
 Zuster, zoo zeggen ze, geeft niet om huizen
 Die hun naam weten en niet meer dan dat.
 Geen broeder kon zijn broeder ooit verguizen
 Terwijl hun zuster in hun midden zat.
 'O zeldzaam volk, waar hoop en wanhoop kruisen',
 Zegt zij, 'Ik handhaaf wat gij reeds bevat'.

De schrijver

Telkens komen tusschen de wolken door
vogels met nieuwen tekst tegen de ramen,
en ik zit mij, onder mijn lamp, te schamen
dat ik niet neer kan schrijven wat ik hoor.

O God! Hoe dorst ik lachen om lichamen
van wier volmaakte schoonheid een flauw spoor
in kleeding overblijft, ik, die aldoor
uw evangelie uitstraal voor reclame.

Hoe dorst ik lachen? In hun oogopslag
is vogelwiekslag meer dan uit te spreken.
Ik kan niets doen, niets doen. Ik wacht den dag

dat zich één vrouwehand opheft, ten teeken
dat ik wat voor mij neerstrijkt nemen mag.
Want hoor, hij zingt, hij is niet te onderbreken.

Voor dag en dauw

Open brief

Waarde Huizinga,

De acht sonnetten die hier volgen zijn u opgedragen. Zij zijn door uw boek 'In de schaduwen van morgen' ontstaan. Of, om het juister te zeggen, niet door het boek zelf maar door de titel ervan. Reeds weken voor het verschijnen van het werk hingen de aankondigingen in de boekwinkels. Men kon bij de woorden 'In de schaduwen van morgen' vrijelijk tal van dingen denken. Ik voor mij hoorde er meer 'A l'ombre de l'aube' dan 'A l'ombre de l'avenir' in. Na lezing van het boek echter heb ik begrepen, dat gij, in tegenstelling met hetgeen ik verwachtte, in het woordverband van de titel het zwaartepunt meer legt op 'schaduw' dan op 'morgen'.

Niettemin neem ik uw bewering, dat ge niet pessimist, maar optimist zijt, letterlijk. Ge zijt, om het met grote woorden overduidelijk uit te drukken, eer een Jesaja dan een Jeremia. Gij ziet de wereld een woestijn worden maar blijft bij deze ondergang vertrouwen op uitkomst. 'Hij zal hare woestijn maken als Eden en hare wildernis als den hof des Heeren'. De sociale zekerheden zijn ineengestort, het pessimisme is een luxe geworden en niet langer mogelijk. Maar op het punt af te rekenen met het oude, heeft de toekomst geen andere overtuiging dan deze: dat zelfs de verfijndste filosofie op het ogenblik een lafheid is. Alleen de daad kan redden. Maar welke daad? Niemand ziet helder. Wij leven in het donker van 'voor dag en dauw'.

Dit is het opschrift dat ge boven de, aan u opgedragen, sonnetten vinden zult. Ik heb acht menselijke omtrekken getracht te schetsen, zoals zij zich in de morgenschemering gedragen. De ingenieur slapend in zijn woning tegenover de fabriek, het meisje dat zich het haar kamt, de trambestuurder op zijn eerste rondrit door de stad, de twee jonge echtgenoten in hun slaapkamer, de dichter die zich een café voor de geest roept waar hij de vorige avond geweest is, de werkvrouw die een huis begint op te ruimen,

de jongen die in het vroege morgenuur huiswerk gaat maken, en tenslotte de twee oudere echtgenoten, die op andere basis, gelijk dat heet, beginnen.

Ik heb lang moeten werken, ik heb ze dikwijls terzijde moeten leggen, ik heb uw boek tijdens het schrijven, en Jesaja, moeten herlezen, eer ik deze reeks versregels de geest van uw boek waardig achtte.

Met vriendschappelijke groet

Uw

M.N.

Biggekerke, 1 Sept. 1936

I

De tekentafel voor het brede raam
bewaart van 't sterrenbeeld voorbijgevloden
een spoor op het papier; passer, potloden
liggen gedrenkt door de verdwenen maan.

De booglamp, op 't fabrieksterrein nog aan,
slaapt lachend in, als op haar bed een dode,
nu zij, voor 't werkmanstreintje uit stad ontboden
de klokjes langs de lijn heeft horen slaan.

De ingenieur, om 't heerlijke gesuis
van de machines, droomt, hij laat zijn huis
later, vlak tegen de fabriek aan bouwen.

De vogel is het struikgewas ontsneld.
In grote stilte gaat over het veld
het langzaam licht zich als een hand ontvouwen.

II

Terwijl de kam het goud schraapt bij elkaar
waar de onzeggelijke zon mee speelt,
al knetterend, vertelt het meisje haar
kleine verhaaltjes aan haar spiegelbeeld,
verhaaltjes, die de pop waarschijnlijk waar
zij nog in bed mee slaapt heeft meegedeeld,
of die, als men het haar voor 't vlechten deelt,
't oor ingefluisterd worden door het haar.

Leg ze niet uit, die woorden; sta niet stil,
het haarlint strikkend, bij wat zeggen wil,
trouwen, geld, reizen, kinderen; 't is taal
van kaartlegsters; 't zijn woorden waar eenmaal
een verre wanhoop in is vastgelegd,
maar vol van diepe vreugde als men ze zegt.

III

Verwachtingen en haren eenmaal grijs
zijn niet als nevelen van 't hoofd te vagen,
mijmert de trambestuurder, bij de slagen
der ruitenwissers, mogelijkkerwijs.

De eerste rit is altijd weer een reis.
Full speed. Hij ziet bij 't zingen van de wagen
oude, onvergetelijke winterdagen
als niemand voor hem uit was op het ijs.

De stad slaapt nog. Zo ver men zien kan zijn
rolluiken voor de winkels neergelaten.
De draad hangt drup'lend door de lege straat.

Verstoot de woonsteden, o God, en laat
de kalveren weer weiden in woestijn.
Twist met ons, twist met ons, twist niet met mate.

IV

Hij knoopt, om 't licht te temperen voor 't kind
dat in zijn bedje zich ligt om te keren,
een zakdoek om de peer heen, en begint
doodstil zich voor de wastafel te scheren.

De vrouw, zich slapend houdend, hoort zich zweren
dat zij beminnen zal wat zij bemint:
o licht, wees vuur, ontsteek de morgenwind
opdat de ziel tot het vlees toe vertere.

Hij ziet dat zij het voorhoofd fronst; haar hand
balt zich; deze is zijn vrouw, zij huilt; hij ziet
diep, diep de spiegel in, hun huis in brand;

hij ziet dat, eens, en of hij wil of niet,
in weerwil van zijn vrees zijn wens geschiedt:
hij, zij en 't kind trekkend naar ander land.

V

Hij was een avond vroeg naar bed gegaan.
Hij kon niet slapen. Het was volle maan.
Uit een café niet ver van 't huis vandaan
klonk dansmuziek. Hij is weer opgestaan.

Hij had niet veel tijd nodig zich te kleden.
Hij liep snel de drie trappen naar beneden.
Nauwlijks op straat, voerde, na een paar schreden,
de mensenmenigte hem met zich mede.

Hij kreeg een tafeltje bij de muziek.
Maar toen hij, door 't rumoer der kleine luiden
geërgerd, acht ging slaan op het publiek,

begonnen de gezichten straatgeluiden,
dromen en kinderliedjes te beduiden
en in de dichte mist alarm te luiden.

VI

De kamer hardt de lucht niet langer van
tabak en onververste bloemenvazen,
en in de keuken vragen whisky-glazen
of de aanslag ooit nog afgewassen kan.

Gedenkt vorige dingen niet, gij dwazen;
'k maak alle dingen nieuw; ik zal geen man
om Jacob's zonde uitleveren ten ban;
ik ben met u; ik ben de eerste en de laatste.

Reeds is de werkvrouw aan het werk gegaan.
De poetsmand laat ze in de open voordeur staan.
O, merk hoe luchtiger in huis het wordt!

Zij poetst, buiten, het koperen naambord.
Hoe spiegelen wordt het, hoe smetteloos!
De wildernis zal bloeien als een roos.

VII

Niet zonder stap voor stap het oor te lenen
en zich bij elk gerucht te vergewissen:
't is niets; sluipt, na een gang vol hindernissen,
de jongen in zijn nachtgoed op de tenen
de deur in waar zijn zuster slaapt. Verdwenen
is alle vrees de zekerheid te missen
zijn schat bewaard te zien in duisternissen.
Hij zit een wijl aan 't bed, en sluipt weer henen.

't Horloge op tafel, de gevouwen kleren,
de schoolschriften onder de lamp geopend,
wachten totdat de jongen weer zal keren.

Hij zal zich kleden, heen en weder lopend,
hij zal neerzitten, en, zijn pen indopend,
een marschlied neuriënde gaan studeren.

VIII

Wij stonden in de keuken, zij en ik.
Ik dacht al dagen lang: vraag het vandaag.
Maar omdat ik mij schaamde voor de vraag
wachtte ik het onbewaakte ogenblik.

Maar nu, haar bezig ziend in haar bedrijf,
en de kans hebbend die ik hebben wou
dat zij onvoorbereid antwoorden zou,
vroeg ik: waarover wil je dat ik schrijf.

Juist vangt de fluitketel te fluiten aan.
Weer is dit leven vreemd als in een trein
te ontwaken en in ander land te zijn.

En zij antwoordt, terwijl zij langzaam-aan
het drup'lend water op de koffie giet
en de damp geur wordt: een nieuw bruiloftslied.

De schrijver

Op deze plek heeft een gedicht gestaan,
't Beviel me niet. Toen ik het op wou knappen,
toen bleef er, toen mijn pen begon te schrappen,
per slot van rekening geen woord van staan.

Het gaf een beeld van 't schrijverlijk bestaan,
zijn zelfverwijt en andere eigenschappen.
Het was vooral triest door de trieste grappen.
Neen, het was goed noch slecht, er was niets aan.

Het was geïnspireerd op een Jan Steen:
Elia - misschien zal u dit verbazen -
Elia met de raven om zich heen.

Mijn vogels werden stenen door de glazen,
en mijn Elia werd vel over been.
Hier rust zijn as. Requiescat in pace.

Bij de dood van Albert Verwey

'...vertelde hij mij, hoe hij voor het eerst sedert vele jaren tijdelijk zijn werkkamer had moeten ontruimen, die moest worden geschilderd en opgeknapt. Ik zag hem in het vernieuwde werkvertrek een nieuwe reeks van jaren van vruchtbaren arbeid beginnen, maar zijn tijd was daar, voor de groote ontruiming voor altijd.' -
(Huizinga, Verwey herdenkend, in de Leidse Universiteit)

De slaapkamer

De boeken lagen kriskras door elkaar
deinend in lange rijen op de vloer
van 't slaapvertrek: bed, wasstel, kanapee,
halfoverspoelde verre eilanden -

De werkkamer

Daarnaast, in 't leeggehaald studeervertek,
en op dezelfde plek waar veertig jaar
de tafel waar hij werkte had gestaan,
stond nu, wijdbeens, een ladder, en daarop,
zacht fluitend, stond een man in witte kiel
't plafond te witten, dopende de kwast
in de besneeuwde emmer. 't Was er koud,
de kachel uitgegaan. Waar was de tafel?
In een hoek stond hij, onder een wit laken.
De deur viel achter wie stil heenging dicht.

De trap

De smalle trap afdalend, hield, halfweegs,
hij luistrend halt, en klemde zijn twee handen
naar weerszij aan de gladde leuning vast.
Er klonken uit de keuken jonge stemmen
en de stem van z'n vrouw, maar wat zij zeiden
werd door de onafgebroken ondertoon
van 't hakken op een hakbord ondersteund
maar tevens onverstaanbaar. - Plotseling
weerklonk de voordeursbel, 't gehak hield op,
en, achter zich de keuken open latend,
kwam 't meisje, een leeg mandje in haar arm,
de gang in en ging onder hem voorbij.
Hij hoorde haar staan lachen aan de voordeur,
geld tellen, en intussen, in de keuken,
klepperde een deksel en steeg uit de damp
die als een zoete nevel zich door 't huis
verbreidde, een geur op van gekookte kool.
Zijn vrouw, onzichtbaar achter de open deur,
sprak voort, blijkbaar zich tot de werkster richtend,
die, een bak op haar schoot, naast het fornuis,
zwijgend te schillen zat en telkens knikte.
Toen kwam, met in haar mandje een tros druiven
afglijdend langs een losse stapel noten
zo bruin als 't mandje zelf, Persephone,
zoals hij voor zichzelf het meisje noemde,
weer onder hem voorbij en sloot de keuken.
En hij, na nog wat wachten, daalde verder,
zo zacht dat bij zijn tred geen trede kraakte.

De stoel

- 'Hoe vreemd dat het niet vreemder is dan 't is,
dat ik hier op dit ongewone uur
in de achterkamer zit, en, zonder werk,
zonder papieren voor me, mijn gedachten
de vrije loop laat. - Neen, gij wolken buiten,
al neemt gij boven 't veld de schoonheid aan
van de ongenaakbare godin, ik strek
mijn hand niet naar u uit, neen, ik zal wachten
tot gij in vlokken ongerepte sneeuw
langs 't venster daalt en 't uitzicht mij beneemt.
O, sneeuw, wees smetteloos, en gij, mijn naam,
wees op mijn graf zo smetteloos als sneeuw'. -

Samenspraak

- Waar zijn we? Zeg me.
De wind gaat liggen, de nacht spoedt ten einde.
Een huis staat tussen berijpte bomen
en op het dak staat een stok met een vlag -
- Spreek zacht, wees voorzichtig, zie je dat venster?
Zou jij voor mij, want jij bent de langste,
naar binnen kijken
en zeggen willen wat je daar zag? -

- Ik zie een kamer.
Ik zie glimlachend een vrouw ontwaken,
een jong officier, bij 't bed gezeten,
sluit in zijn handen de hand die zij reikt -
- Ga verder. Ik voel aan je hand in de mijne
dat wat je ziet te veel is voor woorden.
Zie je de wieg staan
en hoe de ontwakende vrouw er naar kijkt? -

- Alles genade.
Ik zie hun blikken, elkaar ontmoetend,
zich samenvoegen tot een bekroning
die blinkend boven de wieg blijft staan -
- O kind ons geboren, gij zijt het alleen niet
die hier het levenslicht aanschouwde,
maar zij ook, en wij ook.
De wind steekt weer op. De morgen breekt aan -

- Ik hoor kanonnen.
De stormwind schudt de rijp uit de bomen.
Hoor de vlag die boven ons wappert.
Het is het mooiste geluid dat ik ken -
- Halfweg de winter, halfweg de wanhoop
desondanks aan het werk te blijven
is wat de vlag zegt.
God zegene hen en ons met hen.

Veertig jaar

Onderstaand gedicht werd juist een jaar geleden door M. Nijhoff geschreven, in opdracht van de A.V.R.O., naar aanleiding van het veertig-jarig regeringsjubileum van H.M. de Koningin. Het midden van het gedicht (regel 30 tot 39) bestaat uit woorden uit het eedsformulier door Hare Majesteit bij de kroning, in 1898, uitgesproken.

De schrijver brengt hierbij dank aan A.H.N. - W., zonder wier bijstand dit werk noch begonnen noch voltooid zou zijn.

Veertig jaar Kroon en Scepter;

veertig jaren van

beukende zee tegen de smalle duinstrook, steeds
zuigend en zand loswoelend, 't dieperliggend land
belagend; veertig jaar van wisseling van licht,
schroeiend of levenwekkend, en van duisternis,
doods of verkwikkend; veertig jaar van dauw of droogte,
van wolken, regendragend en het veld bevruchtend,
of, wit en wijkend, als belofte oningelost
gestapeld langs de kim; veertig jaar hoop en wanhoop,
wanhoop en hoop; winst, schade; rijke en mislukte oogst;
veertig jaren van wind die waait waarheen hij wil,
koersen begunstigend of stuitend; van rivieren,
weelde banend, zwellende tot verwildering
wanneer op verre bergen sneeuw ontijdig smelt.
En veertig jaren van weerstand bieden: stuiwend zand
met helmbeplanting duizendvingerig weerhouden,
grondeigendom beveiligen, land winnen, en
met land- en waterwegen 't wederzijds verbond
bevestigen van achterland en havens; veertig
jaren den bodem keren, het gewas beschermen,
vruchten veredelen, en, ter verdediging,

als 't moet, der zich vermenigvuldigende welvaart
 met goed en bloed bereidstaan; veertig jaren van
 steeds in breder verband ononderbroken voortgaan,
 tempo bespoedigend; van steeds hoger vlucht nemen,
 van nieuwe vindingen, makend de wereldruimte,
 omwelvend moederland en overzees gebied,
 tot een bevlagde brug en beider vaderland.

Veertig jaar Landsvrouwe;

veertig jaren, Onschendbaar,
 den eed aan 't volk gestand, de grondwet onderhouden
 en de onafhankelijkheid en 't grondgebied des rijks
 verdedigd, bij Gods gratie, en veertig jaar bewaard;
 veertig jaar de algemene en bijzondere vrijheid
 en de bezworen rechten aller onderdanen
 beschermd als een goed koning schuldig is te doen,
 en welvaart, in het algemeen en in 't bijzonder,
 met alle middelen wettelijk ter beschikking
 instandgehouden en bevorderd, veertig jaar.

Veertig jaar Troon en Koningsmantel;

veertig jaar
 boven de wet en onder Gods genade: 't aardse
 tenietgedaan, en, door de doop des doods herboren,
 wandelend in nieuw leven; door de duizenden
 omstuwde, bekleed met eenzaamheid; voor 't venster staan,
 bloemen zien, vlinders in de tuin, en achter zich
 zware meubels voelen, getooid met zinnebeelden
 van taak en van traditie, en 't raam sluiten, en
 zich aan 't werk zetten; vrouw zijn, en het hemelijn
 neersneeuwen voelen om de schouders; moeder zijn,
 en 't enig eigen kind terstond aan 't land weer afstaan;
 stemmen jubelen horen, en, dieper ontroering
 dan uit te spreken valt weerhoudend, groetend met
 wuivende hand en knikkend hoofd den weg vervolgen.

Veertig jaar Hart van 't land en Volkslied;
veertig jaar
stuwkracht en melodie voor de talloze voeten
die 's morgens met elkander klinkend langs de hoofdweg
naar 't werk toe gaan, en 's avonds, kerend, elk zijn kant uit,
weerklinken in de zijstraat; droom en troost der handen
die, reppend, onder zacht geneurie, truitjes breien
voor eerstgeborenen, of lijkwa weven, haastig,
bij kaarslicht; onverwacht goudstrooiende verschenen
toververschijning voor de kinderoogen die
't ontsnapte luchtballonnetje achterhaald zien, of
achter de winkelruit blinkende wens vervuld;
geestdrift teweegbrengend waar feest is, moed insprekend
waar tranen zijn, zegen bezegelend waar 't schip
te water wordt gelaten, een schutsluis geopend,
een standaard uitgereikt. Veertig jaar Hart van 't hart,
Lied van het volk, als eerstaanwezende, en als laatste.

Veertig jaar van waken, weten, getuige zijn.

Veertig jaar Handhaven.

Nagelaten gedichten
1925-1940

De nachtmis

Middernacht, de kerkklok luidt,
Roept ons naar de Kerstmis samen -
Middernacht, de kerkklok luidt,
Roept de Blijde Boodschap uit.
Over 't wit-besneeuwde land
Komen menigten getrouwen,
Over 't wit besneeuwde land
Naderen wij hand in hand.

Denk er aan, dat in den nacht,
Dat in zulk een nacht als deze,
Denk er aan, dat in den nacht
't Heilig Kindje werd gebracht.
't Werd geboren in een stal
Armer dan het armste kindje,
't Werd geboren in een stal
Had geen huis, had niemendal.

Maar de herders van het veld
En de Wijzen uit het Oosten,
Maar de herders van het veld
Kwamen biddend aangesnel.
Want dit Kind - Kyriëleis -
Is der menschen één'ge Hope,
Want dit Kind - Kyriëleis -
Opent weer het Paradijs.

Het uitstel

Iedere dag op u gewacht
 Wordt beloond
 Met de verleening van rijm en de scherpte van woord tegen
 woord
 Als met een laatste genade tegen het krijtende lied
 Dat, dringend en onvoldaan, soms als storm, zoo gerekt van
 klacht,
 Soms als kinderstemmen, zoo schril, in den nacht om het
 huis wordt gehoord,
 Maar dat, in taal, aan het licht gebracht,
 Anders niet
 Dan bekorend klinkt en gedroomd.

Droomt hij ook overdag?
 Droomt hij slechts uw afwezigheid?
 Kan
 Dit zwijgend hart, die verbeterde man,
 Zich overtuigend, telkens weer,
 Met stilliger hoop en verzwakt verweer,
 Dat reeds in zijn onvermoeiden lach
 En in zijn arbeid, merkbaar, gij
 Nadert, nadert; terwijl, eenmaal,
 Naar te vreezen is, verstomt zijn taal,
 En hij valt, ontwapend, weenend, verward,
 In den dag gelijk in den nacht terneer; -
 Kan toch dat hij
 In 't onaantastbare gezag
 Van vleesch en bloed nog dan ontwaart
 Dat gij geboren, aanwezig zijt?

De vijand

Mijn vijand ziet mij aan
En zegt waar is uw Heere,
Maar hoe kan hij verstaan
Wanneer hij naar mij kijkt,
Dat heel de wereld reeds
Het veld is uwer rozen,
En ik een wortel ben
Waar winter niet uit wijkt.

Mijn vijand keert zich af:
Térstond zie ik zijn handen,
Zijn schouders en zijn hoofd
Met ranken overstrooid -
Hij die u niet herkent
Loopt lachend in uw lente,
Hij die uw zomer ziet
Moet wachten tot het dooit.

De steen

Er is een gedicht dat ik had moeten schrijven,
Dat smeekte om niet ongeschreven te blijven.
Vaak als ik wakker lag, vóór het nog daagde,
Kwam het terug en klopte en klaagde,
Ik hoorde een duisteren stroom van rijmen,
Woorden van wanhoop, van drift, en vlakbij me
Begon een verwijtend gejammer, de morgen
Hield in grauw licht een gestalte verborgen.
Mijn pogingen echter zijn niets geworden,
Verwilderden tijdens het werk en verdorden,
Ik denk, mijn hart is ondiep als de grond
Waar het zaad op neerviel en voedsel vond
Voor korten tijd: het heeft wortel geschoten
Maar is vóór den bloei op steenen gestooten.
God weet, hoe die steen, toen de wortels drongen,
Gaarne in stukken uiteen was gesprongen,
God weet hoe gaarne mijn hart was gezwicht
Voor den aandrang van liefde of van een gedicht,
Hoezeer ik, nu telkens de bloei verwoest werd,
Mijn eenzaamheid vloek, hoe ik ongekoesterd
In 't donker van mijn onvruchtbaren staat
Neerkrimp in mijzelf en mijzelve haat,
Arm ding, arm kind, dat bedelde om leven
En dat ik een steen voor brood heb gegeven!

De kreupele

Ik schoof het kind van mijn schouder,
Ik deed het geschrijf aan kant,
Het huis werd kouder en kouder,
Het woord werd een winterland.

Want niemand wil zoo lang wachten
En geleefd hebben voor een kind
En schrijven voor de gedachte
Die na het schrijven begint.

Buiten het venstertje voeren
Schepen op de rivier.
Een grimmige wildheid doorvoer me:
Ik moet weg, ik moet weg van hier.

De werknemer werpt zijn gereedschap
Dat het rinkelt op zijn rug.
Ik verliet mijn straat met blijdschap
Met blijdschap betrad ik de brug.

Daar lag, langs beide zijden,
Stroom-op en stroom-af, de stad
Haar breed beeld uit te breiden
Dat de twee einders omvat.

Dat ik in de dunne wolken
Nog goden zag gaan, en in 't blauw
Der onder mij spoelende kolken
De stem nog hoorde eener vrouw,

Dat waren slechts laatste visioenen
Van een verminkt bestaan,
Een rand van versierde festoenen,
Een lijst om een landschap gedaan.

Zoo warm doorschoot mij de weelde,
De stad zooals die daar lag,
De zon die in 't water speelde
Het bedrijf dat ik overal zag,

Dat schreiend ik neerzank in mijn knieën
In bed voor het boek en het kind,
Voor het leven daarginds met ons drieën
Verstrooid las asch in den wind.

En ik wist, vertwijfeld gebogen,
De stad bereikte ik nooit,
Eer de traan van het kind zou drogen
Eer het nieuwe boek was voltooid.

Martinus

Dikwijls, Martinus, heilige naamgenoot,
Als ik uw snijdend beeld zie, denk ik schamper:
Ook gij waart klein, want aan uw naaste in nood
Gaaft gij een helft, geen ganschen mantel.

Gij steegt niet af als goed Samaritaan,
Gij bleef te paard boven den man verheven.
Toen gij uw zwaard greept, hebt gij willen slaan
Naar 't creatuur dat zat te beven.

Maar toen, uit deernis, uit geërgerdheid,
Want zoo ontwaakt ons hart, hebt ge ingehouden;
Toen, met een drift die eerst zichzelf kastijdt,
Uw kleed gedeeld; toen half behouden.

Zoo denk ik, staande voor een afgrond: Nooit,
Nooit durf ik dieper dan mijn hoofd buigt blikken:
Ginds wordt elke aanvang onverdeeld voltooid,
Hier blijven half alle oogenblikken.

Uit Heine's 'Heimkehr'

Geen ster breekt in de stormnacht
de mistige hemel door;
ik volg onder kreunende bomen
door 't bos een zwijgend spoor.

Ik zie van ver dat een lampje
in 't verlaten jachthuis straalt;
het moge mijn oog geleiden,
als maar mijn voet niet verdwaalt.

Want daar zit de blinde grootmoeder
in haar fauteuil van leer,
als een beeld van steen onbewogen
en spreekt, zucht zelfs niet meer.

Scheldend snelt door de kamer
de boswachterszoon met rood haar,
en werpt zijn geweer de vloer langs
en lacht en vloekt door elkaar.

Er zit een blond meisje te spinnen,
moegeschreid is haar mond,
jankend kruipt tegen haar voeten
haar vaders herdershond.

Dolores' ontbijt

Ach arm, ik bonenstakie
Hier zit ik in mijn nakie.
Ach goede heer
Kom dikwijls weer
En breng mij dan een knakie.
De bomen zijn ontbladerd
Ik leef op brood en water
Mijn vensterraam
Staat altijd aan
Denk nog eens aan me later.

Mercedes

Vóór ik de laatste kaart dorst om te draaien
Wist ik dat het de groote reis zou zijn -
Ik liet, van Andalusië tot Biskaye,
Sigarenasch gelijk wild koren zaaien
En immortels op 't Madrileensche plein.

De kam zal voor het laatst het haar verfraaien.
Voor 't laatst een blad het venster binnenwaaien,
Vernageld sta ik, vuurtoren, te laaien.
Je zult in de commode, o beminde,
Het testament tusschen de lakens vinden.
Addios! Voor het laatst verlang ik na je.

Bertha van Antwerpen

Op een hoek van een straat
En een straat in de stad,
Tot al wie daar gaat
'Kom hier' roep ik, 'schat'.

En de veer op mijn hoed
En mijn bloem van fluweel
En mijn zachte groet
Vermag veel, vermag veel.

Twaalf is een dozijn. -
Er nadert een man
Die geholpen wil zijn
En ik helpen niet kan.

Hij spreekt een woord.
Er is een ster die verschiet.
Wij gaan samen voort.
Ik ken mijzelf niet.

Ik loop met hem mee.
Ik hoor telkens zijn stem.
In zijn atelier,
Zegt hij, dat ik ben.

Er hangt aan de wand
Een stuk spiegelglas.
Er is niets aan de hand
Tot ik zie in dat glas.

Maar dan, onverwacht,
Zooals tooveren gaat,
Ben ik thuisgebracht
Ik sta in mijn straat.

Een blind links en rechts,
Een muur met een goot,
Het is ik, die heks,
Het is ik, levensgroot.

O mijn oud, oud hoofd
Is zoo oud omdat
Het den hemel belooft
En de hel bevat.

Een vrouw heeft een zoon
En die zoon, hij, zoo groot,
Biedt haar anders geen loon
En sterft in haar schoot.

Het zevende zwaard
Is het zelfverwijt
Dat ik heb gebaard
En hem niet bevrijd. -

Bertha, Bertha dan,
Is al wat hij zegt
Terwijl hij zijn wang
Aan mijn blouse legt.

De schiettent

Schieten jongens of schiet op!
Brandt er licht voor niets in top
Tussen pop en pijpekop?
Raak maar eens een witte knop...

En de tijger heft zich op
En het paard komt in galop
En het huis vertoont een mop
En de trommel onderop
Slaat een roffel van nonstop.
Wie hier schiet heeft nooit een strop!

Ben ik goed of ben ik slecht
Zegt de vrouw die nooit iets zegt.
Niemand heeft mij uitgelegd
Of het onrecht is of recht.

Ik ben buit voor al wie vecht
Ik ben meid voor elke knecht
Ik ben moederlijk gehecht
Aan wie moeder tot mij zegt.

Maar als er wordt aangelegd
Komt het schot in mij terecht.
Schieten jongens of schiet op!
Wie hier schiet heeft nooit een strop!

Op het oude-mannen- en vrouwenhuis te Purmerend

Als oude menschen beginnen te droomen
dat het leven is zooals God beschikt heeft,
is het heerlijk als zij een huis binnenkomen
waar het klokje tikt als het thuis getikt heeft.

De handen, die het pijpje met zorg omringen,
het grijze haar, schier zoo wit als het kapje,
vinden eindelijk tijd voor herinneringen:
wat een reis leek het, wat was het een stapje.

Men raakt urenlang over vroeger en later
niet uitgesproken nu men gaat denken.
Men ziet de zon schijnen, en over het water
de vogels tusschen twee hemelen zwenken.

**Het uur u
gevolgd door Een idylle
twee gedichten**

**Het uur u
een gedicht (1936)**

Voor St. Storm

Het was zomerdag.
De doodstille straat lag
te blakeren in de zon.
Een man kwam de hoek om.
Er speelde in de verte op de stoep
een groep kinderen, maar die groep
betekende niet veel,
maakte, integendeel,
dat de straat nog verlatener scheen.
De zon had het rijk alleen.
Zelfs zij, wier tweede natuur
hen bestemde, hier, op dit uur,
te wandelen: de student,
de dame die niemand kent,
de leraar met pensioen,
waren van hun gewone doen
afgeweken vandaag;
men miste, miste hen vaag.
Sterker: de werkman die
nog tot een uur of drie
voor bomen in 't middenpad
de kuilen gegraven had,
had zijn schop laten staan
en was elders heen gegaan.
Maar vreemder, ja inderdaad
veel vreemder dan dat de straat
leeg was, was het feit
der volstreekte geluidloosheid,
en dat de stap van de man
die zojuist de hoek om kwam
de stilte liet als zij was,
ja, dat zijn gestrekte pas
naarmate hij verder liep
steeds dieper stilte schiep.

Geen dief overtrof, geen spion,
hetgeen hij moeiteloos kon;
en het gevederd leder waarop
de god Hermes van zijn bergtop
neer te dalen placht
doorkruiste het ruim niet zo zacht
als hij op straat kon gaan,
gewoon lopend, met schoenen aan.

Hij maakte op het trottoir
het onheilspellende maar
onhoorbare gerucht
van het hoog in de lucht
verschoten vliegerbericht:
in een wolkje ploft licht
tot een blinkende ster uiteen,
en langs heel de vuurlinie heen
weet men: dit meldt het uur u,
nu gaat het beginnen, nu
verdwijnt de onzekerheid
van de mij gegunde tijd,
nu is het voor alles te laat.
De stilte die dan ontstaat
is een stilte, niet slechts naar de vorm
een stilte voor de storm,
maar een stilte van het soort
waar dingen in worden gehoord
die nog nimmer het oor vernam.
Zo ook hier. Toen de man kwam
en met zijn gestrekte pas
voortliep, begon men het gas
in de buizen onder het huis
te horen, en het gesuis
van water onder de straat,
en, in de elektrische draad
naar radio en telefoon,

een vonkende zoemertoon
als waren er bijen in de buurt.
Er werd niet gegluurd.
Gewoonlijk, als iemand passeert,
is men geïnteresseerd:
men vouwt met voorzichtige hand
vitrages terzijde, want
elke voorbijganger is
min of meer een gebeurtenis.
Was er niets te zien
aan hem? - Kwam het misschien
doordat iedereen sliep,
of doordat hij zo zacht liep,
dat geen vitrage bewoog?
Nee, nee, elk raam was oog,
was toegeschoven lid
voor het oog van een uil die zit
te spieden op zijn tak.
De stilte, die niets verbrak,
ging trillen en werd muziek.
Het is een groot woord: paniek,
maar het tekent de stille schrik
die op dit ogenblik
de ledige straat beving.
Een traag wolkje, als een eilandje in
de heldere hemel ontplooid,
beduidde het nu of nooit
ophanden zijnd offensief.
Al wie zijn kijker ophief
zag op de zee van azuur
een slagschip, klaar voor vuur.
Was het vriend of vijand?
Niet uit te maken, want
het schip voerde geen vlag.
Zoals ook de man die men zag
het minste niet droeg dat een man

van een man onderscheiden kan.
En ook de muziek zong door,
werd een groot, onzichtbaar koor.
Want sedert water en gas
en het zoemen hoorbaar was
van de elektrische stroom,
hadden ook hartklop, en droom,
en geeuw, en bloedsomloop,
en wanhoop, en stille hoop,
kortom al wat nooit stem werd,
zich gemengd in het ver concert
dat tegen wil en dank
steeds duidelijker van klank
uit de stilte kwam opgeweld.
Verlangen, doodgekneld,
een kind vermoord in een put,
riep, eensklaps wakker geschud,
om speelgoed en speelgenoot.
Want wat dood is is dood,
maar wat vermoord is leeft voort,
leeft voortaan minder gestoord
dan wat onbestorven leeft.
De daad die men naliet heeft
meer kwaad dan de daad gedaan.
Om gestorven dood te gaan
is genade, maar wee hem die
als in dubbele agonie
levens- en stervenspijn
tegelijk voelt: hij moet het ravijn
des doods over zonder brug.

Hij liep betrekkelijk vlug,
de man, maar niet vlug genoeg
of ieder raam besloeg
door de adem uit de mond
die zich sperde, maar woorden niet vond

al sperde hij zich nog zo wijd.
En tegelijkertijd
met dit onnoemlijk wee
bracht de muziek met zich mee,
- let wel, in een straat die liefst niet
rept, als het kan, van verdriet,
die, integendeel, opgewekt,
zich slechts het leed aantrekt
dat een ander ondergaat, -
let wel, in zulk een straat,
toen daar achter raam aan raam
de stamelingen tezaam
een infernale taal
aanhieven, - nog eenmaal,
geen kreet brak uit dan gesmoord, -
toen daar dit hels accord
in de hete lucht in het rond
trilde, zodat wie daar stond
hetzelfde zou hebben gedaan
- hetgeen zeggen wil: heengegaan -
als de man die zijn schop vergat,
die kuilen gegraven had
maar de bomen niet geplant, -
toen daar dan die dissonant
schrille spiralen schreef
naar een schuldeloos wolkje dat dreef
in een onbewogen zee, -
bracht de muziek met zich mee,
- want zo is muziek: zij speelt -
terwijl inmiddels het beeld
van de schrijdende vreemdeling
langs de huizen verder ging,
dat ieder sterveling daar
een visioen werd gewaar
van schier hemelse euphorie.

De dokter, bijvoorbeeld, die
in de straat als huisdokter pas
een praktijk begonnen was
sinds hij als jong assistent
een ver strekkend experiment
had opgegeven omdat
hij er hoogstens droog brood van at, -
hem bracht de wilde muziek
terug in een stille kliniek:
hij zag zichzelf daar staan,
witte jas, rubber handschoenen aan:
in een kast langs de muur
spraken dingen van glazuur,
email, glas en metaal,
een tintelende taal
van een achter alle kwaad
verrijzende dageraad. -
De rechter zag zich staan
zonder ambtsgewaad aan:
geen toga, geen muts, geen bef:
niet dan uit rechtsbesef
en met geheven hand
deed hij zijn eed gestand:
in naam der gerechtigheid
schold hij de zonde kwijt
en had eigen schuld bekend. -
De dame die niemand kent,
het kreng, zoals men haar noemt,
zag, zonder blouse gebloemd,
zich naakt als Diana staan
in een woud: een hert kwam aan:
en toen zij zag hoe hij
knielde, knielde ook zij:

haar hand beefde, haar oog blonk
nu zij levend water dronk. -

Zo zag iedereen wat,
de één dit, de ander dat.
Maar het puur geluk dat men mocht
smaken: één ademtucht
duurde het, en werd verstoord.
Men was, als 't ware, aan boord
van een opgegeven schip,
waar men de verdwijnende stip
naoogt der reddingsboot:
zo hoog stijgt dan de nood
dat men, naar geloof gebiedt,
olie in de golven giet:
één ondeelbaar moment
treedt rust in, rust ongekend:
het schip ligt roerloos recht:
maar reeds rolt over de plecht
een zware golf, olie-vermengd,
en hetgeen voor de zee was bestemd
komt in 't vuur, ontploft, en het wrak
vol bezoedeld zeewater zakt
als een baggergevulde praam.
Zo zakte, achter elk raam,
in de spiegelgladde vloed
een mens zijn beeld tegemoet,
zijn eigen ontredderd beeld. -

O, die olie verspeeld
was geenszins verspild geweest!
Eén ogenblik had de geest
in vergezichten gedwaald
en was, door het oog van een naald,
als de kemel, binnengegaan.
In welk land kwam hij aan?

Op aarde. - In eigen land. -
Gelijk een maan was de hand
die over het voorhoofd gleed
en door een dauw van zweet
zich langzaam voortbewoog;
en ook het starend oog,
dat wijd open bleef staan,
het deed meer aan een maan
denken dan aan een zon.
Maar weldra, uit dooiende bron,
ontsprong, sprongsgewijs, het bloed,
en reeds spoelde op die vloed
- zoals na onweer een boom
de rivier afdrijft - de droom
met wat hij aanrichtte uit zicht.
Men ademde als verlicht
het amen na van een preek.
De geest, toen hij nederstreek
uit het ledige zwerk
en thuiskwam onder de zerk
van vast werk en dagelijks brood,
was dankbaar dat deze dood
hem bevrijdde van ruimtevrees.
Hij was, terug in het vlees,
moe, weliswaar, zeer moe,
maar was, platgezegd, blij toe
met dit vlees, zo zwak het was:
geen zo groot tekort in kas
dat niet geschoven kon
op die gebrekkige compagnon
die 't lot hem beschoren had. -
Maar kijk, die metgezel zat
alweer aan het schrijfbureau
te zwoegen, en wel zo,
dat de geest, beschaamd neerziend
naar die trouwe, arbeidzame vriend,

niet dan een lastige traan
verdrijvend tot hem dorst gaan.
Deze echter, uit stil verweer,
legde de pen zelfs niet neer,
schoof geen stoel bij, keek niet op. -
Er zat voor de geest niets op,
dan dat hij weer ontsteeg
naar zijn ballingsoord, blauw en leeg
tussen aarde en zon.
Even keek de compagnon
de gewillige na op zijn vlucht,
peinsde, zag in de lucht
een wolkje, en zag dat daar ging
nog steeds die vreemdeling,
nog steeds die man door de straat.

Maar, naar zich horen laat,
- want langzaam kwam men bij
uit de diepe mijmerij
en de man liep betrekkelijk vlug -
men zag hem nu op de rug.
Men had hem niet bepaald
feestelijk ingehaald;
daar was ook geen reden voor;
maar gelukkig liep hij door,
en toen de waarschijnlijkheid
dat men hem weldra kwijt
en voorgoed kwijt zou zijn,
bij elke stap terrein
en aan waarschijnlijkheid won,
gaf heel de straat, kortom
ieder en iedereen
- met uitzondering van één,
en wie aandachtig las
weet dat het de rechter was, -
gaf, behalve de rechter dan,

geheel de straat den man
- sit verbo venia -
het heilig kruis achterna.

Maar voor de zoveelste keer
prees men de dag aleer
de avond was gedaald.
Men heeft leergeld betaald,
de man was de straat nog niet uit.
Plat tegen de vensterruit,
met het vitrage-net
bloedrood in het voorhoofd geplet,
kon men hem nog zien gaan.
Toen heeft zich iets voorgedaan
dat alle beschrijving tart.
De schrik sloeg de straat om het hart.
Kokend van woede, doodsbleek,
de vuisten gebald, bekeek
men het ontzettende dat
beneden voortgang had.

De man had de kleine groep
kinderen die op de stoep
aan 't spelen waren bereikt. -

Het is vaak niet wat het lijkt,
hun spel: soms staan ze maar
en praten wat met elkaar,
de woorden zelf zijn plezier.
Dat van dit groepje van vier
er één een meisje was,
men ontdekte het pas
wanneer het oog er op viel
dat haar witte matrozenkiel
naar onder overliep tot
een plooirokje, als bij een Schot.

Eén der jongens stond met
 zijn voet op een autoped
 waarvan hij aantoonde dat
 het richtingaanwijzers had.
 'Daar wordt het geen auto door',
 zei de grootste in een plusfour.
 'Van auto's gesproken', zei
 hij er medelijdend bij,
 'hebben jullie er geen?' -
 Het meisje zwaaide haar been
 over het nikkelen stuur,
 - alles aan haar was natuur:
 het neusje iets opgewipt,
 het haar als een jongen geknipt,
 te argeloos nog voor fatsoen, -
 'dat kan je bij de onze niet doen',
 zei ze, en zwaaide 't terug.
 Met zijn handen op zijn rug
 - waar kon hij ze hebben gedaan
 met niets dan een badpakje aan? -
 riep de kleinste: 'Belt die bel?'
 De bel belde. En hij: 'Zie je wel,
 bellen doen auto's niet.'
 De bezitter, inmiddels, liet
 met strak geworden gezicht
 aldoor de vleugeltjes dicht
 en klappend open slaan.
 Een wonder is niet te weerstaan.
 Niemand meer die iets zei.
 Toen kwam de man voorbij.

Nu is er een zeker spel,
 door kinderen, heb ik het wel,
 'schaduwlopen' gedoopt.
 Er loopt een man en men loopt
 op zijn schaduw trappend mee.

Gewoonlijk doet men twee
passen, tegen hij één.
Het ging door merg en been,
het was hartverscheurend, de groep
in een rijtje over de stoep
achter de vreemdeling aan
huppelend mee te zien gaan.
Het sneed, sneed door de ziel.
Plusfour en matrozenkiel
dansten, als een jong paar,
arm in arm naast elkaar,
houdende aan weerskant
de twee anderen aan de hand:
de matroos hielp het badpakje, dat
een schoentje verloren had
en straks het tweede verloor,
terwijl naast de plusfour
voortholde de eigenaar
van de haastig langs het trottoir
neergezette autoped. -
Tijd, meer dan tijd werd het
dat dit een einde nam.
Uit alle huizen kwam
het driftige geluid
van tikken tegen de ruit
als riep een nijdige hen
kuikens terug naar de ren.
De kinderen luisterden niet.
Want juist was iets geschied
al hun aandacht waard.
De schaduw hield halt. Onvervaard
sloegen zij de ogen op
en namen de vreemdeling op
die stil was blijven staan.
Nu zag hij hen ernstig aan,
het hoofd ten halve gekeerd.

Schoon niet verbouwereerd,
lieten ze elkaar niet los.
Als Klein Duimpjes in het bos,
stond nu het viertal daar
met de handen in elkaar
naar de steentjes omlaag te zien.
Het duurde een minuut misschien,
maar die een eeuwigheid was.
Toen deed de man een pas.
Met zijn vreemde, gestrekte gang
zag men - dit duurde niet lang -
hem spoedig de hoek omslaan.

Terstond ging ieder raam
wijd open, en wel zo wijd
als maar mogelijk was. 't Was tijd.
Want wat ontwaarde men daar?
De tafels stonden klaar.
Waar was dat aan te zien?
Aan de dampende soepsterren
midden op tafel geplaatst,
en aan de bordjes waarnaast
het zilver lepeltje lag.
Door open voordeuren zag
men moeders naar buiten gaan
roepend een kindernaam
en klappende in de hand.
Er kwam van andere kant
nog een klappend gerucht.
Het kwam van hoog uit de lucht.
Het waren de mus, de spreeuw,
de merel weer en de meeuw.
Zij streken neer uit de goot.
Het sloeg, het tjilpte en float
met trillende borst, luidkeels,
tot midden op straat, op de rails,

waarlangs thans kwam opgedaagd
de tram, een tijdlang vertraagd
door storing in het net,
en die, stampvol bezet,
rijdende wat hij kon
de verloren tijd herwon.

Maar kinderen keren, zo vlug
ze gaan, zo langzaam terug.
Zo zijn ze, zo ging het hier.
Het kostte wel een kwartier,
eer elk zijn servet voor had
en rustig aan tafel zat.
En bij de deur, op het dak,
ja zelfs op zijn dooie gemak
in 't open raamkozijn,
zong een klein vogeltje zijn
om kruimels popelend lied.
Alleen in de bomen niet.
Neen, niet in de bomen, want
die waren nog niet geplant.

Hoe mooi anders, ach, hoe mooi
zijn bloesems en bladertooi. -
Hoe mooi? De hemel weet hoe.
Maar dat is tot daaraantoe.

Een idylle

1940

Protesilaos en Laodamia

Personen:

HERMES, een god

PROTESILAOS, een gesneuveld krijgsman

LAODAMIA, vrouw van Protesilaos

Toneel:

Een zomerlandschap met een eik in het midden.

Onder de eik, ten teken dat hier een soldaat is begraven, staat een speer in de grond met een helm er op.

HERMES*alleen*

De weg van hier naar 't dodenrijk
wijst zich vanzelf. Zie, bij deze eik
begint een pad en dat voert recht
naar waar Charon zijn boot aanlegt.

Geen kent die wèg als ik hem ken.
Want ik ben Zeus' zoon Hermes, en,
naast hoeder van het vee en bode,
ben ik de leidsman van de doden.

Niemand, tot heden, bracht ik meer
dan eenmaal langs dit pad naar 't veer;
vandaag voor 't eerst moet ik iemand halen
die de tocht doet ten tweeden male.

Protesilaos is zijn naam.
Hij mocht één uur naar huis toe gaan.
Daarna zou hij, zo spraken we af,
terug zich melden bij zijn graf.

Dit was zijn helm, dit was zijn speer.
Tien jaar geleden ongeveer
stierf hij; ja, tien jaar, dat komt uit:
toen brak de oorlog met Troje uit.

Terstond bij 't landen van de vloot
stierf, eerste Griek, hij een heldendood.
Zijn stof, van de Trojaanse kust,
werd hier gebracht voor de eeuw'ge rust.

Maar nu de oorlog is gedaan,
de overlevenden huiswaarts gaan,
nu mocht hij, zo bepaalde Zeus,
als eerste dode één uur naar huis.

Toen ik in de onderwereld kwam
en zei dat ik hem medenam,
schudde hij 't hoofd en hield zich stug:
hij wou niet voor één uur terug.

Eerst toen ik mededeelde dat
Laodamia er om bad,
ja, dag en nacht gebeden had,
ging hij, hoofdschuddend, met me op pad.

Laodamia is zijn vrouw.
Zij waren pas getrouwd, men zou
juist 't huis inrichten, toen 't geviel
dat de oorlog uitbrak en hij viel.

Goed. 'k Bracht hem thuis. 't Is hier vlakbij.
Maar toen ik 't welkom zag, waarbij
men lachte en schreide en schreiend lachte,
sloot ik de deur en bleef hier wachten. -

Hermes ziet om zich heen.

Thessalië, schoonst land dat 'k ken,
als ik ooit niet meer bode ben
of doden heb te begeleiden,
kom 'k als vanouds mijn vee hier weiden.

's Morgens vroeg de schaapskooi ontsluiten,
heel den dag met de kudde buiten,
en, als men dorst krijgt, zijn dorst lessen
in 't bos, bij 'n bron, of met wat bessen.

Met welk een vreugd zal ik me ontdoen
 van mijn dubbelgewiekte schoen.
 Ik breng mijn veldfluit mee als 'k kom. -
 Hermes, niet dromen. - 't Uur is om.

Hij ziet Protesilaos naderen.

Protesilaos! - Inderdaad,
 hij komt, hij is een goed soldaat.
 Maar afscheid heeft hij niet genomen:
 Laodamia is meegekomen.

Waar zou ik mij verbergen kunnen
 om hun nog even tijd te gunnen? -
 Achter die eik! - 'k Zou voor geen tien
 drachmen het afscheid willen zien.

Hermes verbergt zich; Protesilaos en Laodamia komen op.

PROTESILAOS

Laodamia, ononderbroken
 heb ik over mijzelf gesproken.
 Heel de oorlog heb ik je uitgelegd.
 Maar jij? -Je hebt nog niets gezegd.

LAODAMIA

Ik heb gebeden, 'k heb geschreid
 en mij op dit uur voorbereid.
 Maar geef me antwoord op wat ik vroeg:
 was 't Hector zelf die je versloeg?

PROTESILAOS

Hector zelf. Nooit zag 'k zijns gelijke.
Het was als recht de zon in kijken.
Als 'k nu in Hades hem ontmoet
kent hij me en groet wanneer ik groet.

LAODAMIA

Protesilaos, kent ge elkander?
Groet men daarginds zijn tegenstander?
Is wat geschiedde om niet geschied? -
- Liefde? Bestaat die daar, of niet?

PROTESILAOS

Liefde? In de onderwereld pas
heb ik gezien wat liefde was,
toen ik Achilles' oog zag lichten
zo vaak het zich op Hector richtte.

LAODAMIA

Voor mij is liefde een geur door 't huis,
een stem, een stap, iemand komt thuis,
men hoort hem op 't binnenplein
neuriënd met iets bezig zijn.

PROTESILAOS

Je merkte dus, dat, eer 'k mij meldde,
ik eerst het Hermesbeeld herstelde?
Van 't schoeisel was 't goud afgegleden. -
Ach, was 't nog maar een uur geleden!

LAODAMIA

Alles, zei je, toen jij 't hersteld had,
was juist als jij 't je voorgesteld had:
en niets was heerlijker dan dat
je vond wat je verlaten had.

PROTESILAOS

Het is als een droom omgegaan. -
Den avond vóór ik heen zou gaan
naar Troje, - of was ook dat een droom? -
vrouw, stonden we ook bij deze boom.

LAODAMIA

Een eikel raapten we uit het zand,
hebben hem thuis voor 't huis geplant.
Zag je hoe hij is opgeschoten?
Ik heb hem dagelijks begoten.

PROTESILAOS

Eerlijk gezegd, neen, 'k heb zonet,
toen 'k thuiskwam, daar niet op gelet.
Maakt hij al, als het waait, geruis?
Overschaduw't hij al het huis?

LAODAMIA

Hij is zo groot, of liever, klein
als een kind van tien jaar zou zijn.
Wanneer ik op de bank zat, dan
had ik er al wat schaduw van.

PROTESILAOS

Nieuw als het was is het me ontgaan.
 Zou ik - 't is hier niet ver vandaan -
 nog even mij gaan vergewissen
 of dit het was wat ik bleef missen?

LAODAMIA

Ga, ga. 't Is maar een ogenblik.
 En ik, mocht Hermes komen, ik
 zeg dat je thuis iets had vergeten.
 Ik zal hem te overtuigen weten.

PROTESILAOS

Ik moet het nog gaan zien. Ik moet.
 Ik kan, tenslotte, als ik mij spoed
 hier weer in minder dan geen tijd
 terug zijn, en heb zekerheid.

af

LAODAMIA

alleen

Is dit de eenzaamheid van voorheen?
 Hoe heb ik het doorstaan? - Neen, neen,
 dit éne uur overtrof het leven.
 Nieuw licht zie 'k schaduwloos me omgeven.

HERMES

komt te voorschijn.

Laodamia, 't spijt me, ik kom
Protesilaos halen om
naar het ver oord hem te geleiden
waar stervelingen nimmer scheiden.

LAODAMIA

Hermes, zou het zijn toegestaan
naar ginder met hem mee te gaan?
Laat zijn hand in de mijne, laat
mij, Hermes, gaan waar hij heengaat.

HERMES

Charon, die op twee heeft gerekend,
zal niet weten wat dat betekent. -
Neen. - Trouwens, is er, als ge denkt,
niets dat naar huis terug u wenkt?

LAODAMIA

Niets, niets roept me. De kamers zijn
leeg om het stille binnenplein.
Alleen, als altijd, liet ik thuis
mijn herdershond, hij past op 't huis.

HERMES

Charon, al ben je ook halfblind,
daar zal je van opkijken, vrind! -
Neen, beter, 'k zorg dat hij niets ziet. -
Die herdershond, deert haar dat niet?

LAODAMIA

Als hij dorst krijgt, kan hij op 't plein
 zijn dorst lessen bij de fontein.
 Voorts kan hij, komt er niemand, leren
 wat het is iets dierbaars te ontberen.

HERMES

Verder spreken is overbodig.
 Laodamia, één ding is nodig
 nu gij beslist hebt mee te gaan:
 doe mijn hoed op, mijn mantel aan.

*Hermes overhandigt haar zijn hoed en mantel; Laodamia zet gedurende de volgende strofe
 Hermes' hoed op en slaat zijn mantel om.*

LAODAMIA

Uw hoed op? Moet 'k uw mantel om?
 - Dank, Hermes, ik begrijp waarom. -
 't Is opdat Charon me ongemoeid
 voor Hermes houdt en overroeit.

HERMES

Zo is 't. - Gij zult naar de overzijde
 Protesilaos zelf geleiden.
 Zie, hier is 't pad en het voert recht
 naar waar Charon zijn boot aanlegt.

LAODAMIA

Hermes, 't is meer dan ik dorst vragen. -
 Wijs mij: hoe moet 'k uw mantel dragen?
 Draagt gij uw hoed zo? Met zo'n zwier?
 En gij, Hermes? - Gij, blijft gij hier?

HERMES

Nog even. - Luister, er is meer:
als Charon niet mocht zijn bij 't veer,
er hangt bij de aanlegplaats een bel:
Charon ziet slecht maar hoort zeer wel.

LAODAMIA

ziet Protesilaos komen.

Hermes! - Protesilaos komt!
Stel, hij herkent me; stel, hij zond
naar huis me. - Ik ga. Vaarwel. Ik ga
naar 't veer. - Zend hem mij achterna.

af

PROTESILAOS

komt terug.

Ik kon mijn ogen niet geloven!
Wat een knoppen! Wat een fris lover!

ziet zoekend om zich heen en bemerkt Hermes.

Vreemdeling, hebt gij niet misschien
Laodamia hier gezien?

HERMES

Een vrouw? - Blond? - Jong? - Niet gezien. - Kijk,
toen ik hier kwam bij deze eik,
wie stond hier? - Hermes. - Hij keek zuur.
Hij wachtte, zei hij, al een uur.

PROTESILAOS

kijkt zoekend wanhopig om zich heen.

Laodamia, zijt gij dan
zonder afscheid te nemen van
Protesilaos heengegaan?

tot Hermes:

Waarom kijkt gij zo vreemd mij aan?

HERMES

Nu ik hoor, krijgsman, wie gij zijt:
u wachtte Hermes al die tijd;
gij moest hem volgen, moest ik zeggen;
het pad hoefde ik niet uit te leggen.

PROTESILAOS

Vaarwel, 'k Aanvaard de overtocht.
Vreemdeling, als zij komen mocht,
zeg haar dat ik niet wachten kon. -
O aardse liefde! - Het uur is om. -

af

HERMES

alleen; hij kijkt om zich heen; een stilte; dan luidt een bel in de verte.

Thessalië! - Daar luidt de bel. -
Vaarwel, schoonst land dat 'k ken, vaarwel! -
Hoe kan ik mijn verblijf verlengen?
- Ik moet de hond eten gaan brengen.

Enige romantische gedichten

Droefenis

Ik heb mijn moed en macht verloren,
mijn vrienden en mijn vrolijkheid;
zelfs de trots te zijn uitverkoren
door mijn talenten, ben ik kwijt.

Toen Waarheid in mij werd geboren
leek ze een en al bekoorlijkheid;
toen ik mij haar had toegewijd
was mij ontgoocheling beschoren.

En toch is zij van alle tijden,
en allen die haar niet belijden
leven zonder werkelijkheid.

God spreekt, de mens moet antwoord geven.
Al wat mij overschiet van 't leven
is dat ik somtijds heb geschreid.

Alfred de Musset

De dood van de wolf

I

De wolken snelden door het schelle licht der maan
 gelijk men uit een brand de rook omhoog ziet slaan
 en tot de horizon was zwart de zoom van 't bos. -
 Wij liepen zwijgend verder over 't natte mos,
 door stugge hei, door struiken, tot de knieën reikend,
 toen wij, bij dennen, op die van de kuststreek lijkend,
 het lange klauwenspoor in 't zand werden gewaar
 van wolven opgejaagd door onze drijversschaar.
 Wij hielden onze schreden en onze adem in,
 en luisterden. - Door bos noch open vlakte ging
 ook maar het minste zuchtje: alleen, hoog in de lucht,
 maakte een roestige weerhaan een piepend gerucht.
 Want de wind, spoedend zich hoog over de aarde heen,
 beroerde met zijn voet de torenspits alleen,
 terwijl, beneden, eiken, aan de rotswand leunend,
 sliepen als slapers op de elleboog zich steunend. -
 Volstrekte stilte dus. Inmiddels werd aanstonds
 nader verkend; heeft de oudste jager onder ons,
 zich bukkend, zich neerlegend, 't zand gezien; en hij
 die nimmer enig woord of 't werd bewaarheid zei,
 heeft fluisterend verklaard, dat dit verse spoor poten
 gang en geduchte klauw verried van twee zeer grote
 prairiewolven en van twee welpen bovendien.
 Wij staken allen toen het mes onder de riem,
 omhulden der geweren glinsterende lopen,
 en, takken wegbuigend, werd langzaam voortgeslopen.
 Drie houden halt, en ik - wat zien ze? denk ik - ik
 zie eensklaps van twee ogen de vlamme blik,
 en, daar voorbij, ga 'k vier gestalten onderscheiden
 die stoeiend dansten in het maanlicht op de heide,
 zoals het immer, gaande blij en luid tekeer,

mijn hazewinden doen, wanneer ik huiswaarts keer.
Zo zag hun dans, zo zag hun dartelheid er uit.
Maar de zoons van de wolf stoeiden zonder geluid,
wel wetend dat vlakbij, nooit dan ten halve slapend,
de mens, hun vijand, woont, meedogenloos bewapend.
De vader stond rechtop; wat verder, bij een eik,
lag zijn wolvin, aan haar beeld van ruig brons gelijk
dat men te Rome aanbad, sinds zij aan de halfgoden
Remus en Romulus haar warm zog had geboden.
De wolf nadert; hij zet zich, poten uitgestrekt,
waarbij hij diep door 't zand zijn kromme nagels trekt.
Hij weet verrast te zijn, weet zich daarmee verloren
en de aftochtswegen afgesloten van tevoren.
Maar reeds, met rode muil, heeft hij de felste uit 't rot
der honden beetgepakt bij de hijgende strot,
en heeft zijn ijzerharde kaken niet ontsloten,
ofschoon wij schot na schot hem dwars door 't lijf heen schoten
en onze scherpe messen, borend van weerskant,
kriskras, als foltertuing, kliefden zijn ingewand,
dan op het allerlaatst, als de geworgde hond
lang dood voor hem, onder zijn poot ligt op de grond.
Dan laat de wolf hem los, en dan ziet hij ons aan.
De messen zijn tot 't heft in zijn flank blijven staan,
nagelend hem aan 't gras, met bloed bevekt rondom;
wij, met geweren, staan als een vuurpeloton.
Ons steeds nog aanziend, heeft hij zich weer uitgestrekt,
likt naar het bloed dat hem geheel de muil bedekt,
en, onverschillig wordend hoe wij hem afmaken,
zijn groot oog sluitend, sterft hij zonder kreet te slaken.

II

Ik steunde 't hoofd op mijn ontladen jachtgeweer.
Al mijmerend, verging de lust mij meer en meer
nog zijn wolvin en welpen te vervolgen, die
slechts node van hem scheidden, en, naar ik het zie,
zou zeker 't fiere wijfje, zonder haar twee jongen,
in de ure des gevaars hem zijn te hulp gesprongen;
maar zij had zich aan 't redden van het kroost gewijd,
moest hun nog leren, hoe men waardig honger lijdt,
hoe men te allen tijde zich moet houden buiten
't verdrag dat mensen met geknechte dieren sluiten,
die jagen voor de mens, in ruil voor onderhoud,
zij, voorheen zelf de meesters van gebergte en woud.

III

Helaas! Schamen wij ons! - aldus mijn mijmeringen -
ondanks het groot woord Mens, wat zijn wij zwakkelingen!
Ver achter zich te laten heel het levensleed,
dieren van 't vrije veld, gij zijt het die het weet!
Wat men op aarde ook zijn mocht, wat men ook verrichtte,
zwijgen alleen is groot, al 't overige is zwichten.
- Ja, wilde zwerver, 'k heb je boodschap goed verstaan,
je laatste blik is mij recht door het hart gegaan.
Die sprak: 'Moge jouw ziel uiteindelijk bereiken,
door zich met kennis en met inkeer te verrijken,
die hoge graad van trots en kalmte naar de geest
die mij, als zoon van 't woud, geschonken is geweest.
Gezucht, geweent, gebed, 't is alles mens-onwaardig.
Lang is jouw taak, en zwaar, wees zelfopoffringsvaardig
en zet je werk en weg naar de bestemming voort.
Dan, doe als ik, en lijd en sterf zonder een woord'. -

Alfred de Vigny

De slapende Boaz

Boaz ging slapen, van vermoeidheid schier bezweken;
hij had gewerkt, de dag lang, op zijn dorsvloer; toen
had hij zijn bed gespreid waar hij het placht te doen;
Boaz sliep bij zijn korenmaten en zijn schepels.

Hij bezat, de oude man, velden met graan en gerst;
hij was, hoewel rijk, tot gerechtigheid genegen;
geen troebel water deed zijn molenrad bewegen,
en geen hels staal werd in zijn smederij geperst.

Zijn baard was 'n zilv'ren beek als dooi is ingevallen.
Hij was niet schriel als hij aan 't schoven zetten was;
zag hij op 't veld een arme vrouw die aren las,
dan sprak hij tot de binders: 'Laat een garfje vallen.'

In wit lijnwaad gekleed, van levenswandel rein,
hield hij de rechte wegen, zijpaden verfoeiend;
gedurig naar de kant der armen overvloeiend,
waren zijn korenzakken als een marktfontein.

Hij was goed voor zijn knechts en met zijn stam eendrachtig;
hij was vrijgevig, maar hij wist waarheen het ging;
de vrouwen stelden hem boven een jongeling,
want een jong man is schoon, maar een oud man is machtig.

De grijsaard, die zijn schreden naar de oorsprong richt,
verlaat der dagen tijd voor 't eeuwig dageraden;
vlammen zijn in de blik des jongelings te raden,
maar binnen in het oog des grijsaards ziet men licht.

Zo sliep dan Boaz in, te midden van de zijnen;
 bij molenstenen, lijkend op een bouwval, lag
 een groep slapende maaiers als een somb're wacht;
 en dit speelde zich af in lang vervlogen tijden.

Richteren voerden destijds Israël's stammen aan;
 op de nog van de zondvloed weke en vochtige aarde
 zag de verschrikte mens, die met een tent rondwaarde,
 van reuzen hier en daar de voetstappen nog staan.

* * *

Zoals eens Jacob en ook Judith heeft geslapen,
 onder een blarendak, zo rustte Boaz hier;
 en zie, de hemelpoort ging open op een kier
 en tot zijn luikend oog kwam een droom neergevaren.

Die droom deed Boaz zien een aan zijn buik ontstegen
 eik, die tot in het blauw des hemels stond ontbot;
 daarlangs klom een geslacht, als schakelen geregen;
 een koning zong beneden, boven stierf een god.

Toen deed de stem van Boaz' ziel zich zuchtend horen:
 'Hoe is het mogelijk dat dit ontspruit uit mij?
 Want mijner jaren tal is de tachtig voorbij,
 en ik bezit geen zoon, en heb mijn vrouw verloren.

Zij die 's nachts naast mij sliep, heeft nu reeds menig jaar,
 o Heer, mijn legersteê verwisseld voor de Uwe;
 en nochtans was dit niet het einde van ons huwen,
 want zij stierf half in mij en ik stierf half met haar.

Uit mij zou een geslacht ontstaan? Hoe dit te denken?
 Hoe is het mogelijk dat ik nog kind'ren win?
 Zolang men jong is, zet de morgen stralend in,
 de dag, de nacht verslaand, schijnt zegepraal te schenken;

maar de ouderdom beeft als een storm-gebogen boom.
Ik ben een eenzaam man, 't is avond voor mijn ogen,
en ik houd, o mijn God, mijn ziel naar 't graf gebogen,
gelijk een dorstig rund zijn kop reikt naar de stroom.'

Aldus heeft Boaz in de droom vervoerd gesproken,
wendend zijn slaapzware ogen Gode tegemoet;
de ceder voelt de roos niet, bij zijn stam ontloken,
en hij voelde de vrouw niet, hurkend bij zijn voet.

* * *

Toen hij sliep, had zich Ruth, een vrouw uit Moab's velden,
aan Boaz' voeteneind gelegd, haar borst was naakt;
zij hoopte, als plotseling de dag straks was ontwaakt,
op een geheime straal die 't zonlicht vergezelde.

Boaz wist niet dat zich een vrouw bij hem bevond,
en Ruth wist niet wat God door haar verrichten wilde;
van alle kant steeg frisse geur van affodillen;
de nacht ademde op Efrata met luwe mond.

Plechtig verbeidde de aarde goddelijke zegen;
van engelen bespeurde men de aanwezigheid,
want men zag in de duisternis, van tijd tot tijd,
iets blauws, dat op een vleugel leek, voorbij bewegen.

Samen met de ademhaling van Boaz die sliep
hoorde men beekjes murm'lend over mos heenglijden;
het jaar was in het lieflijkste der jaargetijden;
een krans van lelies langs de heuvelkruinen liep.

Ruth peinsde en Boaz sliep; men hoorde klokjes klinken
van kudden, zwerfend in het zwart land heen en weer;
volstekte schuldloosheid daalde uit de hemel neer;
het was het vredig uur waarin de leeuw gaat drinken.

Alles was rustende van Ur tot Bethlehem;
bezaaid met sterren was het diepe hemelduister;
een dunne halve maan, helderder dan die luister,
blonk in het westen; Ruth, roerloos geworden, en

haar oog onder haar sluier half geopend hebbend,
vroeg zich af, welke god, welke oogster van een oogst
die nimmer einde neemt, in 't heengaan achteloos
die gouden sikkels wegwierp in het veld der sterren.

Victor Hugo

De verheerlijkten

Waar zijn de minnaressen?
Zij zijn naar 't graf gegaan.
Zij zijn haar dorst gaan lessen
naar bovenaards bestaan.

Zij zijn bij de eng'lenkoren
hoog in het hemelblauw
en doen een lofzang horen
op Onze Lieve Vrouw.

O bruid die zich verteerde!
O meisje pas ontbloeid!
O vrouw wier vriend niet keerde
en door hartzeer verschreid!...

er glinsterde een belofde
eeuwigheid in uw oog:
vlam, die de wereld doofde,
ontvlam weer daar omhoog.

Gérard de Nerval

**Verspreide gedichten
1940-1953**

In plaats van foto

*Jan Campert aan M. Nijhoff op 4 November 1941:... 'wil je voor ons
overschrijven je sonnet "Holland" uit "De Wandelaar" en dit vergezeld
doen gaan van een foto...'*

Geen foto van 'Hollands' dichter
bezittend, schets ik hem hier.
Men schrijft negentien honderd veertien.
De dichter is grenadier.

Een blauwe tuniek met granaten,
een laklederen koppel om,
een shako met 'citroen' en 'scheerkwast',
een rood biesje langs de pantalon.

Hij maakt velddienstoefeningen
tusschen Delft en Noordwijkerhout,
schiet op Waalsdorp, staat als schildwacht
voor Noordeinde en Lange Voorhout.

Eens, tijdens een rust in Loosduinen,
betreedt hij een boerendeel,
krijgt koffie, dankt een meisje;
hij komt er een maand lang veel.

Hij zit met haar broer en de buren,
's avonds, achter 't huis, in de tuin.
Het wijd land wordt langzaam onzichtbaar,
de zee hoorbaar achter het duin.

Voor het theelicht, binnen, bij moeder,
voor de kast met kraakhelder goed,
voor de tafel, waar de boer zijn krant leest,
zal hij sterven als het moet.

Biggekerke, 8-XI-'41

Bij het graf van den Nederlandschen onbekenden soldaat gevallen in de meidagen 1940

Dit graf is al wat er aan Nederlandschen grond
ons nog gebleven is om Nederland te noemen;
alleen hier waait de vlag en ademt vrij de mond,
alleen hier schept het voorjaar Nederlandsche bloemen.

Zoek troost hier, Nederland. De bijen die hier zoemen
schrijven zoemend uw naam om 't naamloos graf in 't rond.
Wees trotsch. Kondt gij voorheen u ooit op meer beroemen
dan op hetgeen een zoon om uwentwil doorstond?

't Was Pinksteren; 't was waarlijk Pinksteren dit keer.
De vuurdoop, door uw sterfelijke zoons ontvangen,
doopte u, o land, o moeder, met onsterflijk vuur.

Beklim het duin, of zet op bronzen heide u neer,
of daar waar wolken diep in spieg'lend water hangen,
en sla u, zingende, 't kleed om van 't wijd azuur.

Gebed om vrede

Bid om vrede, Maria, lieve Vrouwe,
verheerlijkt in den hoge en hier beneden,
doe alle heiligen die 't licht aanschouwen
op uw verzoek instemmen met uw bede,
en, richtend tot uw hogen zoon uw schreden,
smeek hem dat hij de wereld gadesla
waar hij voor sterven wilde op Golgotha,
oorlog mijdend die alles doet ontaarden;
bid zonder oponthoud, bid voor en na;
bid om vrede die hemel sticht op aarde.

Bidt, priesters en wie een vroom leven leidt,
prelaten, monniken, bidt en blijft waken;
bidt, gij die u aan godgeleerdheid wijdt,
want door den oorlog moet ge uw studie staken;
tot puinhopen ziet men de kloosters maken,
de dienst van God komt niet meer tot zijn recht
als u de stille woning wordt ontzegd;
bidt zo, dat God uw bede zal aanvaarden;
dit is de christenplicht u opgelegd;
bidt om vrede die hemel sticht op aarde.

Bidt, vorsten, die ter wereld machtig zijt,
koningen, hertogen, graven, baronnen,
edele harten vol ridderlijkheid,
want de adel wordt door lage knechts besprongen;
door hen wordt al uw rijkdom u ontworpen;
wanorde doet tot hoge staat hen komen;
iedereen dag kan worden waargenomen
dat zij zich meester maken van een waarde
die aan uw volk ten voordele moest komen;
bidt om vrede die hemel sticht op aarde.

Bid, volk dat tyrannie hebt te verduren,
want zo verzwakt bevinden zich uw heren
dat zij u niet vermogen te besturen
noch uwe grote ellende kunnen keren.
Eerlijke kooplieden, uw protesteren
baat niet, steeds zwaarder last legt men u op;
en bovendien staat heel de handel stop,
want of gij reist met schepen of met paarden,
iedere reis levert gevaren op;
bidt om vrede die hemel sticht op aarde.

Bidt, samen pret makende pierewaaiers,
die geld in overvloed wenst te besteden,
want oorlog maakt u kaal als armoedzaaiers;
bidt, minnaars die verlangend zijt te treden
in liefde's dienst, want oorlogs ruwe zeden
doen u vaak uw geliefden niet bereiken,
die dan niet zelden wispelturig blijken,
en komt in zicht het ongeëvenaarde,
dan gaat er juist een vreemdeling mee strijken;
bidt om vrede die hemel sticht op aarde.

God de Almachtige moge ons alle zaken
in lucht, op land en zee dragelijk maken;
bidt Hem dat Hij gedijen doe zijn gaarde;
alleen Hij kan ons aller boeien slaken;
bidt om vrede die hemel sticht op aarde.

Charles d'Orléans

De grot

Geen sprankje licht wijst ons een uitweg aan.
Het pad waarlangs wij kwamen stortte dicht.
Wij blijven, telkens stotend ons gezicht,
gebukt de richting die wij gingen gaan.

Elkaars naam roepend houden wij verband.
Water, dat neerdruipt van boven ons hoofd,
heeft onze laatste fakkels uitgedoofd.
De hand tast zoekend langs de klamme wand.

De kilte en duisternis zijn die van 't graf.
Is eindeloos de grot? Zien we ooit weerom
het nooit genoeg aanschouwde licht der zon?
vraagt ieder onzer zich in stilte af.

Het zwetende beeld

Op zekere Zondagmorgen
bij 't zingen van de mis,
begon het beeld van Maria
te zweten in haar nis.

Zweet gutste van het voorhoofd,
zweet parelde als dauw
langs wangen, hals en handen
van Onze Lieve Vrouw.

Ijlings, van alle kanten,
kwamen, ten zeerste ontsteld,
vrouwen, om 't beeld te wissen,
met doeken toegesneld.

Een mens was in ons midden
die men de simpele heet.
Verneemt, riep hij, de reden
waarom Maria zweet.

Het is voorwaar geen wonder!
Jezus, het zwaard ontbloot,
wil de wereld verdelgen
om onze zonden groot.

Zij echter, vol genade,
belet hem toe te slaan.
Hield zij zijn arm niet tegen,
de wereld was vergaan.

Zo sprak hij, en wij, ziende
de wereld als zij is,
bekruisten ons voor Maria's
zwetende beeltenis.

Kinderkruistocht

Zij hadden een stem in den nacht vernomen,
Die scheurde het web van hun kinderdromen.

Daar gingen ze, wenende, één voor één,
Verloren in nacht, verlaten, alleen;

Zwervende, zonder gids, zonder doel,
Verbijsterden in het geweldig gewoel.

In de armen hield een der kinderen op
Eén dierbaar stuk speelgoed, een oude pop.

De mensen haastten aan hen voorbij,
De wraak heeft geen tijd voor medelij.

Verjoegen hen, lachend om den Jood,
Die zo luid lamenteert en misbaart in nood.

Want niemand dien nacht heeft het woord verstaan:
‘Zo wat gij hun doet, dat hebt gij Mij gedaan.’

Zij zijn bij de grens op een hoop gaan staan,
En drongen zich dicht tegen elkander aan.

Geen ster scheen omlaag in den donkeren nacht,
Geen maan doorlichtte de droeve wacht.

Soms sliep er een in en riep met een stem
Verstikt door zijn tranen: ‘Jeruzalem’...

Zo stonden zij daar toen de dag begon
En stonden er nog in de avondzon.

Stil stonden zij daar als een kudde klein vee
Verjaagd uit de kooien, gelaten, gedwee...

Want wie Jood is en Jahwe belijdt
Moet zwerven op aarde in eeuwigheid.

Elk kind draagt dit leed in zijn wezen mee
- 'Domine infantium libera me -'

Het hart van de mensen is koud en boos,
- 'Pater infantium liberet vos -'

Zo slaaf van de wereld en goddeloos,
- 'Domine infantium libera nos -'

Dat zij de zonde zich zelfs niet schamen,
- 'Libera nos a malo. Amen.' -

‘Wij zijn vrij’

Wij zijn vrij, roept de Nederlandsche vlag
die wapperend zich boven ons ontplooit,
wij zijn vrij, roept zij, en zij riep dit nooit
met dieper kleuren dan op dezen dag.

Want zie, het trotsche rood heeft zich getooid
met bloed, dat in den dood de vrijheid zag,
't wit blinkt van ijver zonder winstbejag,
het blauw werd door beproefde trouw voltooid.

Waai uit, herwommen driekleur, waai vrij uit,
tezaâm met den oranjewimpelzwier
van Haar, de Landsvrouwe, die gehandhaafd heeft.

Een nieuwe reis vangt aan, en gij beduidt
hetgeen in ons, o heilige banier,
trotseerend, zuiver en gestaald herleeft.

Tot de gevallen

Gij dooden, die den dag niet meer beleeft
voor ons door uw heldhaftig bloed gekocht,
gij die verbitterd in 't verborgen vocht
en in een kamp of in een kerker bleeft,

o laat het woord, dat uw laatste ademtocht,
ontstijgend met uw ziel, gestameld heeft,
weer hooren, opdat g'ons een teken geeft
dat zelfs de dood het niet heeft overmocht.

Ziet, 't vlagdoek dat uw baar niet heeft gedekt
ontplooit zich boven ons, en 't volkslied dat
u bleef onthouden zet zijn klanken in...

En wij verstaan, in de onze opgewekt,
uw stem in 't feestgedruisch van veld en stad:
'Leev' Nederland! Leve de Koningin!'

Wonderbare spijziging

Onze Vader die in de hemelen zijt,
wij danken U voor Uw barmhartigheid,
Uw zoon Jezus - geprezen zij zijn naam -
kwam wederom in ons midden staan
en volbracht, als toen Hij op aarde ging,
een wonderbare spijziging.
Wederom, herderloos als wij zijn,
bevonden wij ons in een woestijn.
Geen voedsel bood het berooid gebied,
het elders koopen konden wij niet.
Maar Hij was met ons in dat oord.
'Geeft hun te eten' klonk Zijn woord.
Voorts, nadat men te zamen las
de geringe mondvoorraad die er was,
deed Hij ons zitten groepsgewijs,
nam, toen wij zaten, de vergaarde spijs,
zag op ten hemel, zegende 't brood,
brak het, - en wat ternauwernood
had kunnen volstaan voor één gezin,
bleek, toen men het uitdeelen ging,
voor een geheel volk te volstaan.
Groote dingen hebt Gij aan ons gedaan.
Wij danken U voor Uw barmhartigheid,
Onze Vader die in de hemelen zijt.

Diepenbrock

Duitsch bloed kreeg stem en zong latijn,
en schiep, in hartstochten bezonken,
in aardsche kuischheid hemeldronken,
in teederheid verscherpt tot pijn,

een taal, die zelf muziek ging zijn,
doordat er echo's in weerklonken
van een muziek, hem meegeschonken
als waterkruik in de woestijn.

Maar waar kwam deze weer vandaan?
Waar was de wereldmelodie
die hij vertolken moest ontstaan?

Diep in vogels en mensen die
samen zingen, ving harmonie,
ving op aarde de hemel aan.

Mij bracht de macht der duisternis
de wapensmidse binnen.
Gered getuig ik dat er is
in Jezus overwinnen.

Het eerste wonder

Jozef en de maagd Maria
zijn naar Bethlehem gegaan.
Te elf ure vangt de stonde
dat zij 't kind zal baren aan.

‘Haal, ik smEEK U, goede Jozef,
iemand die mij bij kan staan.’
‘Ach Maria, onbevleete,
waar klop ik zoo laat nog aan?’

‘Uit de richting van de herberg,
luister, komt een lied vandaan.’
Jozef gaat en ziet ter plaatse
een vrouw zonder armen staan.

Aan haar gordel hangt een mandje
waar wat geld in wordt gedaan
door bezoekers van de herberg
die langs haar naar binnen gaan.

‘Wee mij,’ - roept ze - ‘zonder armen
ben ik van geboorte aan.’
Jozef zegt: ‘Maria vraagt U
om haar bij te komen staan.’

‘Wee mij,’ - roept ze - ‘zonder armen
ben ik van geboorte aan.’
Doch daar Jozef aandringt, is ze
naar Maria meegegaan.

Machteloos haar pijnen ziende
grijpt haar groote deernis aan.
'Wee mij,' - roept ze - 'had ik armen
om U bij te kunnen staan.'

Dan blijft haar de maagd een wijle
met een glimlach gadeslaan.
'Vrouw,' - zoo zegt ze - 'strek Uw armen
om het kindeke te ontvaên.'

Toen vond plaats het eerste wonder
dat de Heiland heeft gedaan.
Want de vrouw heeft eensklaps armen,
armen smetteloos ontstaan.

En zij knielt en neemt het kindeke
uit de schoot der barende aan.
Buiten zong het heer des hemels:
vrede op aarde, prijst Gods naam.

Naar een Provençaalsch motief

Een woord van dank

Aan Pater Dr. B. Kruitwagen O.F.M.

O kenner van het Oude Boek,
o volger van het Kruis,
de vrede kwam met uw bezoek
in 't ouderlijke huis.

Mijn moeder bood u de avondspijs,
mijn vader vulde uw glas,
en 't was me, of ik in 't Paradijs
of in Bethanië was.

Maar de innigste gedachtenis
die ik in mij bewaar
dagtekent van een dodenmis
met u op het altaar.

Mijn moeder, tijdens de litanie,
is hemelwaarts gegaan,
en mijn vader raakte met stugge knie
voor het eerst de aarde aan.

Aanvaard de dank, getrouwe vriend,
van een gezegend huis.
Gij hebt als kandelaar gediend
voor 't licht van Boek en Kruis.

De hippopotamus

De hippopotamus ligt languit
log in de modderige vloed;
al ziet hij er onverwoestbaar uit,
hij is enkel vlees en bloed.

Vlees en bloed zijn bederfelijk
omdat het leven ze verteert;
maar de Ware Kerk is onsterfelijk
want ze is op een rots gefundeerd.

De hippo' misstap op misstap doet
voor zijn nooddrift en onderhoud,
maar de Ware Kerk verzet geen voet
voor het inhalen van haar goud.

De 'potamus ziet een broodboom staan
en is tot plukken niet in staat,
maar er keert geen schip uit de oceaan
of de Kerk krijgt rijst en muskaat.

De hippo' wordt in de paringstijd
onwelluidend en gedraagt zich zot;
maar elke week, vol zaligheid,
huwt de zingende Kerk met God.

De hippopotamus slaapt overdag
omdat hij 's nachts uit jagen moet;
de Kerk, die God vertrouwen mag,
kan slapen terwijl zij zich voedt.

Ik zag eensklaps de 'potamus
wegvliegen uit zijn nat moeras.
Engelen zongen Laudamus
hem begroetend op hun terras.

Bloed des Lams wast hem aanstonds rein,
hij wordt als hemelzoon erkend
en zal een van de heiligen zijn
met een gouden snaarinstrument.

Maagden, martelaressen, al
wat kuis is kust hem vrij van schuld,
maar de Ware Kerk blijft in het dal
in schadelijke damp gehuld.

T.S. Eliot

De hartekreet van J. Alfred Prufrock

Laat ons gaan, jij en ik, laat ons gaan,
 nu de avond zich strekt langs de hemelbaan
 als een patiënt onder narcose op een operatietafel;
 laat ons gaan door zekere halfverlaten straten
 die mompelend bepraten
 wat zich 's nachts in goedkope hotelletjes voltrekt
 en in oesterbar's waar zaagsel de vloeren dekt;
 straten, die met boos opzet hun smerigheden herhalen
 om onze aandacht te bepalen
 bij een levensvraagstuk dat ons verplettert...
 Hoe dat vraagstuk luidt doet niet ter zake.
 Laat ons gaan en onze visite maken.

In de kamer zijn mevrouw Zus en freule Zo
 in gesprek over Michelangelo.

De gele mist die zijn rug wrijft buiten tegen het raam,
 de gele rook die zijn snuit wrijft buiten tegen het raam
 zocht met zijn likkende tong de avondhemel af,
 verwijlde bij de drab die in dakgoten blijft staan,
 kreeg de roet op zijn rug die uit fabriekspijpen komt,
 klom omlaag naar het balkon, sprong vandaar naar de grond,
 gaf zich rekenschap van de zachtheid van de Octobernacht,
 rolde zich om het huis, en sliep terstond.

Er is dus in elk geval nog tijd
 voor de gele rook die blijft aansluipen door de straat
 en zijn rug wrijft buiten tegen het raam;
 er is nog tijd, er is nog tijd
 om tegemoet te zien wat men ontmoeten gaat;
 er is nog tijd voor een moord en een scheppingsdaad,
 en voor alle arbeid van alle seizoenen
 waarvan de vrucht als een vraag op ons bordje staat;

ook voor ons tweeën, is er nog tijd
 voor nog wel honderd onzekerheden
 en nog wel honderd gebeden en eden,
 voordat de thee is gezet en de toast bereid.

In de kamer zijn mevrouw Zus en freule Zo
 in gesprek over Michelangelo.

Er is dus in elk geval nog tijd
 om mij af te vragen: ‘Zal ik het wagen?’ en ‘Zal ik het vertellen?’;
 tijd om mij om te keren en de trap af te snellen,
 verradend dat op mijn kruin de haren zijn te tellen...,
 (Men zal zeggen: ‘Hij raakt door zijn haren heen!’)
 met mijn jacquet, met mijn stijf boord om mijn onderkaak heen,
 met mijn stemmige das, gesierd door dasspeld met steen...
 (Men zal zeggen ‘Wat is hij vel over heen!’)
 Zal ik het wagen te vertellen
 en het heelal daarmee slingeren uit zijn gareel?
 Binnen elke minuut is er tijd
 voor eden en zekerheden en hun tegendeel.

Want al deze mensen ken ik al, ik ken ze allemaal...
 Aan hun soupers, dejeuners, diners heb ik aangezeten,
 ik heb met hun koffielepeltjes mijn leven uitgemeten;
 ik ken hun klankloze stemmen die hun klankloze taal
 vermengen met muziek uit een aangrenzende kamer vandaan.
 Dus wat matig ik mij aan?

En hun ogen ken ik al, ik ken ze allemaal...
 Hun ogen, die je fixeren en determineren,
 en die, als je gedetermineerd bent, je met een speld doorsteken
 en spartelen laten tegen een muur van de zaal.
 Hoe kan ik dan mijn zwijgen verbreken
 en het pover resultaat van mijn leven en streven presenteren?
 Wat matig ik mij aan?

En hun armen ken ik al, ik ken ze allemaal...
 Armen met braceletten en blank en naakt
 (maar met een gouden dons waar het lamplicht ze raakt!).
 Is dan de geur uit avondkledij
 zulk een verleiding voor mij?
 Armen, rustend op tafel, of gehuld in een sjaal.
 Wat matig ik mij dan aan?
 En met welke woorden vang ik aan?

* * *

Zal ik beginnen met de nauwe straat in de schemering
 waar ik de rook zag opstijgen uit de pijp van een man
 die, eenzaam en in hemdsmouwen, uit zijn venster hing...?
 Neen, het zou zijn alsof ik met een gretige klauw
 had gedregd langs de bodem van een doodstille zee.

* * *

En de avond slaapt buiten zo vredig voort!
 Gestreeld en gekalmeerd
 slaapt hij... en is moe... tenzij hij simuleert
 en loerend hier op de vloer ligt, en jou en mij ziet en hoort.
 Breng ik, nu ik mij thee, cake en ijs liet serveren,
 de kracht nog op om een crisis te forceren?
 Hoewel ik weende, bad en vastte mijn leven lang,
 hoewel ik mijn hoofd (dat lichtelijk kaal wordt) op een
 schotel zag binnendragen,
 ik ben geen profeet, en toch mag ik niet klagen;
 ik zag de dag mijner glorie bij ogenblikken schijnen,
 zag de dood, als een knecht, mijn jas nemen en verdwijnen,
 en - kortgezegd - ik was bang.

En had het - om er een eind aan te maken -
 na de kopjes thee en de marmeladegelei,
 tussen het porselein en de woorden die men zei, -
 had het toch nog iets uitgericht
 als ik de zaak had gebruskeerd met een lachend gezicht;

als ik het heelal als een noot had doen kraken
onder de druk van een verpletterend vraagstuk;
als ik gezegd had: 'Ik ben Lazarus, uit het graf terug,
hier gekomen om jullie alles openbaar te maken', -
en iemand, een kussen schikkend achter haar rug,
had gezegd: 'Dat is niet wat wij bespraken.
Dat heeft er niets mee te maken.'

En had het - om er een eind aan te maken -
had het toch nog iets uitgericht,
na de zonsondergangen en de thuiskomsten door natte straten,
na de boeken, na de theekopjes, na de rokkenritselingen...
na dit, en na zoveel andere dingen?...
Het blijft onvindbaar, het woord dat ik zoek!
Als een toverlantaarn wierp ik pogingen schetsmatig op een doek.
Had het toch nog iets uitgericht,
als iemand, een kussen schikkend of een sjaal losmakend
en zich afwendend naar het venster, had gezegd:
'Dat heeft er niets mee te maken,
dat is niet wat wij bespraken.'

Neen, ik ben niet voor Prins Hamlet in de wieg gelegd;
mijn rol is een hoveling, die een bedrijf begint
en die, als het spel de prins omspint,
er het zijne van zegt in het geharrewar;
eerbiedig ben ik, gul met advies,
omzichtig, vormelijk, angstvallig precies;
hoogdravend, maar van banaliteiten niet vies;
iemand die soms bijna lachwekkend is -
maar net niet de Nar.

Ik word oud... ik word oud...
De plooi in mijn broekspijpen laat mij al koud.

Moet ik mijn scheiding doortrekken? Moet ik 's morgens met
vruchten beginnen?

Ik heb de zeemeerminnen onder elkaar horen zingen.
Ik denk niet dat zij ooit zullen zingen voor mij.

Ik zag ze op de golven zeewaarts rijden.
Zij kamden op de golven de witte kuiven
die de wind uit onstuimig water doet stuiven.

Onze verblijfplaats is het paleis van de zee.
Nimfen omkransen ons met zeewier en met kinken
tot mensenstemmen ons wekken, en wij verzinken.

T.S. Eliot

Hoe onbehagelijk het is Mr Eliot te ontmoeten

Een ontmoeting met Mr Eliot valt niet mee.
Hij ziet er uit als een blikken dominee.
Zijn gezicht heeft iets stuurs,
zijn mond iets zoet-zuurs,
zijn minzame antwoorden, negen keer van de tien,
beperken zich tot: Misschien, of Indien,
of Dat staat te bezien.
Nee,
een ontmoeting met Mr Eliot valt niet mee.
Hij heeft een gekortstaarte hond,
een jas met bont,
een stok met een knop
en een bolhoed op.
Kort en goed,
Mr Eliot valt niet mee als men hem ontmoet.
(Ook als hij zijn mond niet opendoet.)

T.S. Eliot

Gedenkenis

Afgelegd is de weg
van een wieg in het westen naar een oostelijk graf,
afgelegd is de last,
de pelgrimsstaf.

Wat de mens is verleend
aan middelen tot het verlengen van zijn dagen,
gezin en kerk en werk, -
overgedragen.

Dan, gedoopt met den Geest
door een stralende hand die het kruisteken maakt,
de kerker open zien,
de boei geslaakt.

**Nagelaten gedichten
1940-1953**

Het huis

Op akkerland, met duinen in 't verschiet,
staat, in de schaduw van nabij geboomt,
het huis dat ik ontruimde en achterliet,
en dat thans door de vijand wordt bewoond.

De bomen zijn, naar ik verneem, geveld;
't huis werd een kazemat, en het terrein
- indien het waar is wat mij wordt gemeld -
moet in een mijnenveld herschapen zijn.

Zo zegt men. Maar het huis zelf deelt mij mee
wanneer het in mijn dromen tot mij spreekt:
ik heb bericht ontvangen van de zee,
dat straks een reinigende storm opsteekt.

Vriezen deed het dat het kraakte

Provençaals kerstliedje

Vriezen deed het dat het kraakte,
Toen het kind geboren werd.
d' Os en d' ezel bliezen hem
Warmte toe terwijl zij waakten.
Ossen weet ik bij de vleet,
Die zich heus zo druk niet maakten.
Ezels weet ik bij de vleet,
Waarvan geen te waken weet.

En als Jezus tussenbeide
Wakker werd en naar hen keek,
Knielde het beestenpaar en 't leek
Of het van ontroering schreide.
Ezels weet ik bij de vleet
In fluweel gekleed en zijde,
Ossen weet ik bij de vleet,
Waarvan geen te schreien weet.

Maar dat deze goede beesten
Zonder spijs en zonder wijn
Bij de kribbe wilden zijn,
Dat verbaast me 't allermeeeste.
Ezels weet ik bij de vleet,
Die de hele Kerstnacht feesten.
Ossen weet ik bij de vleet,
Waarvan geen te bidden weet.

Holland

De bezetter slaat zonder erbarmen
het weerloze land terneer.
De molen kruist zijn beschadigde armen,
Holland, zegt men, bestaat niet meer.

Wolken hebben de zon verdrongen.
Het kanaal is bewegingloos,
het schilderij uit zijn lijst gesprongen,
de muren schijnen leproos.

Maar zie toe, en gij zult bevinden
hoe een stoer volk, dat man voor man
de vrijheid als een vrouw beminde,
een dolk klaar houdt voor de tyran.

Nicholas G. Lély

Prinses Wilhelmina

Er is in ons land een vrouw.
Zij heeft, gelijkelijk trouw
Aan het hart dat in haar sloeg
En aan de kroon die zij droeg,
Dienend gevoerd heerschappij.
Een halve eeuw lang was zij
In de letterlijke zin
De moeder van het gezin
Dat wij met ons allen zijn.
Troon, sceppter en hermelijn
Verbeeldden minder haar macht,
Dan dat zij ten offer bracht
En den lande had gewijd
Haar vrije persoonlijkheid.
Zo was haar troon een altaar,
Haar sceppter een kandelaar
In het duister dezer eeuw,
En haar hermelijn een sneeuw
Die een uitgevochten strijd
Dekte met smetteloosheid.
Nooit heeft zij haar taak verzaakt.
Zij heeft jaren doorgemaakt
Van zulk een kommer, als geen
Vorst hier doorstond, dan alleen
De vader des vaderlands.
Zij handhaafde desondanks.
Zij is hem waardig geweest.
Nu, vierend het gouden feest,
Werd de zware kroon te zwaar.
Zij boog zich. God zij met haar.

Er is in ons land een vrouw.
Zij is het vuur in de schouw
Bij welke schouw zij ook zit,
Lege handen vouwt, en bidt.
Naast haar, op de vloer, zeer schoon,
Zeer wonderlijk, staat haar kroon.
Nu ziet zij wat zij voordien,
Hem dragende, niet kon zien:
De parels, die, boog aan boog,
Tintelend snellen omhoog
Om te komen bij het kruis.
Elke parel is een huis,
Elk huis bevat gans het volk
Dat zij als hart, hoofd en tolk
Vijftig jaar lang heeft gediend.
Van nabij de mensen ziend,
Zelf eindelijk onderdaan,
Grijpt grote liefde haar aan
Voor wat zij heeft geregeerd:
De zeeman die zeewaarts keert,
De molen die koren maalt,
Al wat zich eeuwig herhaalt
En waar bleef, vijftig jaar lang.
Een traan glinstert op haar wang,
Even wonderlijk en schoon
Als een parel aan de kroon.

Er is in ons land een vrouw.
Buiten gaat rood, wit en blauw,
Gaan mensen zingend voorbij.
Geen kent de liefde als zij.

De reis van de drie koningen

Het was een koude tocht,
en de slechtste tijd van het jaar
voor een reis, voor zulk een verre reis.
De wegen modderig, het weer guur,
de winter op zijn strengst.
De kamelen, die hun knieën ontvelden, hun hoeven bezeerden,
werden onhandelbaar
en legden zich neer in de smeltende sneeuw.
Menigmaal dachten we met spijt terug
aan onze zomerpaleizen op bloeiende berghellingen,
aan meisjes, in zijde gehuld, die gekoelde wijn ronddienden.
Onze kameeldrijvers vloekten, kankerden,
weigerden dienst, riepen om brandewijn en vrouwen.
Onze kampvuren wilden niet branden, onderdak was moeilijk
te vinden,
de steden waren vijandig, de dorpen stug,
de gehuchten smerig en verschrikkelijk duur:
het was een ellendige tocht.
Tenslotte reisden wij de gehele nacht door,
sliepen zo nu en dan langs de wegkant
en hoorden gedurig in onze oren zingende stemmen, zeggend:
jullie onderneming is waanzin.

Eindelijk, toen het licht werd, daalden we neer in een luw dal,
vochtig, onder de sneeuwlijn, geurend naar groeizaamheid;
een beek snelde voort, een watermolen karnde het duister,
er waren drie bomen onder een bewolkte lucht,
en een oud wit paard galoppeerde door een weiland.
Wij kwamen bij een herberg met wijngaardranken boven de stoep.
Zes handwerkslieden dobbelden bij de open deur om zilverlingen
en zes voetknechten schopten lege wijnzakken over de vloer.
Maar niemand kon ons inlichtingen verschaffen, en zo gingen
we verder,

en bereikten des avonds, geen uur te vroeg,
de plaats van bestemming; het was (dat mag ik wel zeggen) de
moeite waard.

Dit alles is lang geleden, ik heb het onthouden
en zou het over willen doen, maar ik stel,
dit vooropgesteld,
één vraag: was het doel dat ons dreef
geboorte of dood? Wij waren getuigen van een geboorte, zeker,
daar is geen twijfel aan. Maar als ik vroeger geboorte of dood zag,
dacht ik dat ze tegenstellingen waren. Deze geboorte echter
was een onverbiddelijk einde voor ons, een dood, onze dood.
Wij keerden terug naar ons land, onze koninkrijken,
maar voelden ons niet meer thuis in de oude orde
tussen vreemde mensen die hun goden omklemmen.
Ik zal blij zijn als ik andermaal sterf.

T.S. Eliot

Het winterkoninkje

Koning Winter vroeg verbaasd
Aan de kleine winterkoning:
'Jij, die bontjas hebt, noch woning
Hoe doe jij als mijn stormwind raast?'
'Ik? De schuren zijn geschapen
Om in het warme hooi te slapen
Dan in deze, dan in die.
Cui, Cui, Cui!'

Koning Winter, zeer gebelgd
Deed het in de schuren vriezen.
'Ziezo', hoorde men hem briesen
'Het winterkoninkje is verdelgd'.
'Ik, ik woon al', riep de rakker
'Op de oven van de bakker
Dan op deze, dan op die.
Cui, Cui, Cui!'

Met wat hagel door de schouw
En een sneeuwbuï daarenboven
Doofde Winter 't vuur in d'oven.
'Vlerk', riep hij 'nou heb ik jou'.
'Ik, toen d'oven niet wou gloeien
Ben gaan wonen bij de koeien
Dan bij deze, dan bij die.
Cui, Cui, Cui!'

Toen liet Winter, vol venijn
Zo geducht de kou invallen,
Dat de dieren in de stallen
Allen doodgevroren zijn.
't Vogeltje wist te ontvlieden
Het huis in van twee echtelieden
Dan bij deze, dan bij die.
‘Cui, Cui, Cui!’

Maar ik heb nog niet verteld,
Dat de man reeds wat aftands was
En de vrouw, daar dit haar kans was,
Hem getrouwd had om zijn geld.
Tussen die twee liefdelozen
Is het vogeltje bevrozen,
Stierf het van melancholie.
‘Cui, Cui, Cui!’

Léon Xanrof

Slaap, mijn kind...

Slaap, mijn kind, langs de wegen waait de wind
 en komt daar drie bedelaars tegen...
 De eerste is mank,
 de tweede is blind,
 de derde kan horen noch spreken.

Slaap, mijn kind, over zeeën waait de wind
 en ziet daar drie zeilschepen varen...
 Het eerste schip gaat noord,
 het tweede schip gaat zuid,
 het derde keert nooit naar de haven.

Slaap, mijn kind, door de hemel waait de wind
 en ziet daar drie grote sterren blinken...
 De eerste ster heet zon,
 de tweede ster heet maan,
 de derde schijnt als kerstklokken klinken.

Slaap, mijn kind, door ons harte waait de wind
 en ziet daar drie rozen ontloken...
 De eerste heet Geloof,
 de tweede is Hoop,
 de derde roos, de Liefde, is de schoonste.

Slaap, mijn kind, overal waait de wind
 en noemt drie almachtige namen...
 De eerste naam is God,
 de tweede is Gods Zoon,
 de derde naam is Geest, Hij helpe ons. Amen.

Naar een Deens volksliedje

Psalm 3

O Heer, de vijand stelt
zijn overmacht in 't veld
en staat mij naar het leven.
Ook hoor ik overal
dat niets mij baten zal
daar God mij heeft begeben.
Maar, Heer, Gij zijt mijn schild.
Ik heb bij U geschild
met opgerichten hoofde.
Uit Sion's heilig oord
kwam steeds uw wederwoord
als ik U riep en loofde.

Ik legde mij en sliep.
Ik wist, dat Wie mij schiep
voor mijn behoud zou waken.
De morgen is gekeerd
en ik mocht ongedeerd,
dank zij Gods trouw, ontwaken.
Nu is mijn vrees voorbij,
God ondersteunde mij
en blijft mij vergezellen.
Zo treed ik in het perk
hoe dreigend ook en sterk
tienduizenden zich stellen.

Sta op, verlos mij, Heer,
Gij sloegt reeds menig keer
met uw geduchte handen
mijn vijand op de kaak,
ja, Gij vergruisde vaak
der goddelozen tanden.
O Helper, help ook nu.
Elk heil berust bij U.
Wees met ons en strijd mede.
Dan daalt uw zegen neer,
want uw triomf, o Heer,
omgeeft uw volk met vrede.

Psalm 16

Bewaar mij, want ik schuil bij U, o God,
Gij zijt mijn Heer, en mijn geluk is zeker.
Gij maakt bestendig mijn voorspoedig lot,
Gij zijt mijn heil, mijn erfdeel en mijn beker.
Gij deelt mij toe zo lieflijke landouwen
dat mijn hart in mij opspringt bij 't aanschouwen.

In de gemeente, die U trouw betuigt,
't geheiligd volk, vind ik mijn welbehagen,
maar 't boos geslacht, dat voor afgoden buigt,
vermeedert zelf zijn smarten en zijn plagen;
ik volg hen niet, waar zij hun offers plengen
en nimmer zal mijn mond hun naam uitbrengen.

Ik prijs den Heer; Hij heeft mijn hart verlicht,
dat in de nacht zelfs blijft van Hem gewagen.
Ik houd bestendig naar zijn aangezicht
mijn ogen vol vertrouwen opgeslagen.
Ik wankel niet, want aan mijn rechterzijde
staat God, mijn Heer, die mij tot hier toe leidde.

Daarom verheug ik mij van harte zeer,
want zelfs mijn vlees zal hier behouden wonen.
Naar 't rijk des doods zendt Gij uw vriend niet neer,
Gij zult U tegen 't graf een helper tonen.
Het pad des levens doet Gij mij betreden
en overvloed van vreugde schenkt uw vrede.

Psalm 21

O Heer, de koning is verheugd!
Hij wil uw almacht prijzen,
U juichend dank bewijzen.
Gij schonkt hem dapperheid en deugd.
Gij hebt op zijn gebed
hem door uw hulp gered.

Gij zijt hem tegemoet gegaan
met rijke zegeningen.
Gij hebt in alle dingen
zijn diepste hartewens verstaan.
Gij hebt U mild betoond:
Gij hebt uw knecht gekroond.

Al wat de koning had begeerd
van U, o God, was leven;
en Gij hebt hem gegeven
een leven dat de tijd trotseert,
een leven voor altijd
in onvergankelijkheid.

Groot wordt zijn roem zo Gij hem helpt.
Hij zal naar alle zijden
het heilzaam licht verspreiden
waarmede Gij hem overstelpt.
Vertrouwend op zijn Heer
wankelt hij nimmermeer.

Moge uw hand de vijand slaan
en roken doen zijn landen.
Moge Gods toorn ontbranden
en 't boos geslacht doen ondergaan.
Dan zal de aarde rein,
bevrijd de mensheid zijn.

Spant ook d'onzaal'ge nog een strik
om U ten val te brengen,
hij zal het niet volbrengen,
ja, hij zal vluchten voor uw blik,
die Gij op zijn gezicht
als pijlen houdt gericht.

Verhef U in uw kracht, o Heer,
toon uw geducht vermogen
aan sterfelijke ogen.
Wij willen zingen tot uw eer,
willen uw wondermacht
lofzingen dag en nacht.

Psalm 23

Ik wil van God als van mijn Herder spreken.
Onder zijn hoede zal mij niets ontbreken.
Groen is het land waarin Hij mij doet komen,
fris is de bron die Hij voor mij doet stromen.
Hij sterkt mijn ziel en wijst mij rechte wegen,
opdat ik Hem zal prijzen om zijn zegen.

Zelfs door een dal van diepe duisternissen
waar ik het licht der levenden moet missen,
vrees ik geen kwaad, want Gij zijt aan mijn zijde
met stok en staf, tot troost en tot geleide.
Onder het oog van hen die mij verraden
richt Gij mij toe het nachtmaal der genade.

Gij zalft mijn hoofd met d'olie van uw vrede,
Gij vult mijn kelk met gelukzaligheden.
Ja, zaligheid en liefde en welbehagen
zullen mij volgen al mijn levensdagen.
Ik zal het welkom horen van mijn Koning
en jaar aan jaar verblijven in zijn woning.

Psalm 60

O God, die ons verstoten had,
die niet meer hoorde, als men bad,
uw gramschap deed ons ondergaan;
herstel ons, hoor ons weder aan.
Gij hebt, o Heer, ons land gekloofd,
Gij hebt het van zijn kracht beroofd.
Genees zijn dodelijke wonde,
want het gaat wankelend te gronde.

De les was hard, die Gij ons gaaft.
Met zware wijn hebt G'ons gelaafd.
Maar nu hebt Gij uw trouwe knecht
gehard voor het verwacht gevecht.
Hem, die aldus ten strijde vaart,
zal, onder uw banier geschaard,
de overwinning zijn beschoren.
O God, wil ons gebed verhoren!

Maar wat? Mijn God heeft reeds gehoord.
In 't heiligdom weerklonk zijn woord.
Ik juich, ik zal de vijand slaan
aan beide oevers der Jordaan.
Dan, mij erkennend als hun heer,
werpt zich het Noorden voor mij neer
en 't Zuiden hoort naar mijn bevelen.
Heel 't land zal 'k meten en verdelen.

Wie voert mij met een vaste hand
tot in het hart van 's vijands land?
O God, die ons verstoten had,
trek met ons uit, wijs ons het pad,
want mensenhulp is ijdelheid.
Nu God ons bijstaat in de strijd
is elke heldendaad te wagen.
De vijand wordt door Hem verslagen.

Psalm 67

God zij ons gunstig en genadig.
Hij schenke ons 't gezegend licht,
dat overvloedig en gestadig
straalt van zijn heilig aangezicht:
opdat hier op aarde
elk uw weg aanvaarde
en tot U zich wend',
zo, dat allerwegen
ieder volk de zegen
van uw heil erkent.

De volken zullen U belijden,
o God, U loven al te saâm!
De landen zullen zich verblijden
en juichen over uw naam.
Volken zult Gij rechten,
hun geding beslechten
in gerechtigheid,
volken op deez' aarde,
die uw arm vergaârde,
die Gij veilig leidt.

De aarde heeft de vrucht gegeven,
die door de hemel werd verwekt
en uit haar schoot ontspruit nieuw leven
waar God zijn hand houdt uitgestrekt.
God is ons genegen,
onze God geeft zegen,
Hij, die alles geeft,
Hij zal zijn geprezen,
Hem zal alles vrezen,
wat op aarde leeft.

Psalm 150

Looft God, looft Hem overal.
Looft de Koning van 't heelal
om zijn wonderbare macht,
om de heerlijkheid en kracht
van zijn Naam en eeuwig wezen.
Looft de daden, groot en goed,
die Hij triomferend doet.
Hem zij eer, Hij zij geprezen.

Hef, bazuin, uw gouden stem,
harp en fluit, verheerlijkt Hem!
Cither, cimbel, tamboerijn,
laat uw maat de maatslag zijn
van Gods ongemeten wezen,
opdat zinge al wat leeft,
juiche al wat adem heeft
tot Gods eer. Hij zij geprezen.

Het gras op de heuvel

Waar zijn Elmer, Herman, Bert, Tom en Charley,
de zwakkeling, de poteling, de grappenmaker, de dronkaard, de
vechtjas?

Zij slapen allen onder het gras op de heuvel.

De een bezweek aan typhus,
de ander verbrandde in een mijn,
de derde werd doodgeslagen bij een ruzie,
de vierde stierf in de gevangenis,
weer een ander viel van een brug, waar hij werkte voor vrouw en
kinderen...

En nu slapen, slapen ze allen onder het gras op de heuvel.

Waar zijn Ella, Kate, Mag, Lizzie en Edith,
de teerhartige, de goedhartige, de opzichtige, de trotse, de vrolijke?
Zij slapen allen onder het gras op de heuvel.

De een stierf in een heimelijk kraambed,
de ander door onbeantwoorde liefde,
de derde door mishandeling in een bordeel,
de vierde door teleurstelling toen zij het onbereikbare begeerde,
weer een ander, die was uitgevlogen naar Londen en Parijs,
werd hier ter aarde besteld door Ella, Kate en Mag...

En nu slapen, slapen ze allen onder het gras op de heuvel.

Waar zijn oom Isaïc en tante Emily,
en Kincaid, de postbode, en Houghton, de koster,
en de stokoude majoor Walker die nog de helden
van de vrijheidsoorlog persoonlijk had gekend?...

Zij slapen allen onder het gras op de heuvel.

Naast hen legde men de zonen, gevallen in de oorlog,
de dochters, verbrijzeld onder het leven,
en hun verweesde kinderen, troosteloos schreiend...
En nu slapen, slapen, slapen ze allen onder het gras op de heuvel.

Waar is Jones, de oude straatmuzikant
die, spelend met het leven, negentig werd,
door sneeuwstormen liep met een open hemd,
dronk, zwierde, en om niets en niemendal gaf,
niet om geld, niet om liefde, niet om de hemel?
Hoor, hij mompelt in zijn slaap over hoe ze vroeger visten,
hoe ze vroeger paardenrennen hielden in Clary's Grove,
en wat Abraham Lincoln heeft gezegd
jaren geleden te Springfield.

Edgar Lee Masters

Elsa Wertman

Ik was een boerenmeisje uit Duitsland,
 had blauwe ogen, rode wangen en was gelukkig en sterk.
 Mijn eerste betrekking was bij meneer en mevrouw Greene.
 Op een zomerdag, toen mevrouw uit was,
 sloop meneer de keuken in, sloeg plotseling
 zijn armen om mij heen en kustte mij op mijn keel.
 Het maakte me duizelig, en geen van ons beiden
 scheen toen te begrijpen wat er eigenlijk gebeurde.
 Later wist ik geen raad meer en huilde, huilde
 toen ik mijn geheim niet langer kon verbergen.
 Op een dag zei mevrouw Greene dat ze alles begreep,
 maar dat ze het mij niet lastig zou maken,
 en, omdat ze zelf geen kind had, het mijne zou aannemen.
 Hij had een buitenhuis voor haar gekocht waarin zij zich zou
 terugtrekken.
 Daaruit kwam zij niet meer tevoorschijn en strooide geruchten rond alsof wat er gebeuren ging
 met haar gebeurde.
 Het lukte, het kind werd geboren en de Greene's waren erg
 vriendelijk voor me.
 Naderhand trouwde ik met Guus Wertman en tientallen jaren gingen
 voorbij.
 Maar als, bij politieke betogingen, de omstanders soms dachten
 dat ik huilde om de welsprekendheid van de jonge Hamilton
 Greene,
 dan vergisten zij zich.
 Nee! Ik huilde, omdat ik dan zo graag had willen roepen:
 Dat is mijn zoon! Dat is mijn zoon!

Edgar Lee Masters

Hamilton Greene

Ik was het enig kind van Francine Harris uit Virginia
en Thomas Greene uit Kentucky,
beiden uit sterke en aanzienlijke geslachten gesproten.
Aan hen dank ik dat ik werd wat ik werd,
rechter, kamerlid, eerste minister.
Van mijn moeder erfde ik
levendige verbeelding en welbespraaktheid,
van mijn vader wilskracht en een gezond verstand.
Aan hen komt alle eer toe
voor de diensten die ik bewees aan het volk!

Edgar Lee Masters

Hortense Robbins

Mijn naam stond elke dag in de couranten
en dan las men waar ik had gedineerd,
of welke tournée ik maakte,
of dat ik een salon hield in Parijs
waar ik optrad voor de elite.
Ik was gedurig dinerende of reizende
of een rustkuur doende te Baden-Baden.
Nu ben ik ter ere van Spoon River
begraven bij de familie waaraan ik ontgroeide.
Niemand kan het meer schelen waar ik dineerde,
waar ik verbleef, of voor wie ik optrad,
of hoe dikwijls ik een kuur deed te Baden-Baden.

Edgar Lee Masters

Pauline Barrett

Ik leek wel een geraamte na mijn operatie!
Ik had een klein jaar nodig om weer op krachten te komen.
Maar op de morgen van onze koperen bruiloft
geleek ik weer een beetje op de vrouw die ik eens was.
Wij maakten samen een boswandeling
en het mos maakte onze voeten geluidloos.
Maar ik kon je niet eerlijk aankijken
en jij kon mij niet eerlijk aankijken,
zo diep was ons verdriet - jouw haar begon te grijzen
en ik was nog maar een schim van mijzelf.
Waarover spraken we? - Over de lucht, over de vijver,
over alles wat dienen kon om onze gedachten te verbergen.
Bij thuiskomst bleek het, dat jij bloemen had besteld
om de eettafel een feestelijk aanzien te geven.
Arme jongen, wat heb je je best gedaan
om je terug te verplaatsen in ons heerlijke verleden!
De moed ontzonk me toen wij naar bed zouden gaan
en jij mij voor een tijdje alleen liet in mijn kamer
zoals je dat ook deed in onze wittebroodsweken, arme jongen.
En ik keek in de spiegel, en iets heeft tegen me gezegd:
'Beter geheel gestorven dan ten dele gestorven...'
Men mag het leven niet nabootsen en niet valsspelen in de liefde' ...
En ik deed het terwijl ik daar in de spiegel keek...
Liefste, heb je het ooit begrepen?

Edgar Lee Masters

Dominee Abner Peet

Ik heb er geen traan om gelaten
dat na mijn dood mijn huisraad
in het openbaar werd verkocht.
Het bood mijn beminde gemeente de gelegenheid
om zich een voorwerp dat mij persoonlijk had toebehoord
als een aandenken te verschaffen.
Maar de kist uit mijn studeervertrek
ging naar Burchard, de wijnhandelaar!
Weet u wel dat zich daarin alle handschriften bevonden
van al mijn preken?
En hij heeft ze verbrand als scheurpapier.

Edgar Lee Masters

Mrs Williams

Ik was de modiste,
dupe van praatjes en leugens.
Mijn dochter Dora's
raadselachtige verdwijning
werd uitgespeeld tegen haar opvoeding.
Mijn scherp oog voor schoonheid
zag veel verder dan de linten,
de gespen, de veren,
het gevlochten stro en het vilt,
die zo flatteus zijn bij lieve gezichtjes
en bij zwart en goud haar.
Ik zal u één raad geven
en u daarna één vraag stellen.
Meisjes die getrouwde mannen inpalmen
dragen poeder en opschik
en modieuze hoedjes.
Getrouwde vrouwen, draag die ook.
Hoedjes kunnen echtscheidingen uitlokken,
ze kunnen ze ook voorkomen.
Goed. En nu mijn vraag:
Stel dat alle kinderen, hier te Spoon River geboren,
zouden zijn opgevoed door de overheid, ergens in een landhuis,
zodat de vaders en de moeders de vrijheid hadden gehad
zich uit te leven en zo ontrouw te zijn als zij wilden,
denkt u dan dat Spoon River
ook maar iets zedelozer was geweest?

Edgar Lee Masters

Knowlt Hoheimer

Ik was de eerste die viel in de slag op de Kloosterberg.
Toen ik de kogel mijn hart voelde binnendringen,
wenste ik dat ik thuis was gebleven en mijn straf was gaan uitzitten,
voor de varkensdiefstal bij Curl Trenary,
in plaats van weg te lopen en als vrijwilliger dienst te nemen.
Duizendmaal liever lag ik in de gevangenis
dan onder dit marmerbeeld met engelenvleugels
en een granieten voetstuk
waarop staat geschreven: 'Pro Patria'.
Wat betekenen ze toch, die woorden?

Edgar Lee Masters

Lydia Puckett

Knowlt Hoheimer vluchtte en ging als vrijwilliger in dienst
op de dag dat Curl Trenary
hem onder ede beschuldigde van varkensdiefstal
en rechter Arnett zijn aanhouding gelastte.
Maar dat is niet de reden waarom hij soldaat werd.
Hij had mij betrap met Lucius Atherton.
Wij kregen woorden en ik zei hem
mij nooit meer onder de ogen te komen.
Toen stal hij de varkens en ging naar het front...
Achter iedere soldaat schuilt een vrouw.

Edgar Lee Masters

Sarah Brown

Maurice, ween niet. Ik ben niet hier, onder deze pijnboom.
Lentewind suist door het zoetgeurende gras,
sterren tintelen, trekvogels roepen,
maar jij treurt, terwijl mijn ziel schier bezwijmt van geluk
in de gezegende gewesten van eeuwig licht!
Ga naar mijn echtgenoot, hij heeft een goed hart
en hij tobt nog over wat hij noemt onze schuldige liefde: -
Zeg hem dat mijn bestemming was, dat ik jou liefhad
en hem niet minder liefhad - dat ik door het vlees
geest moest verwerven, en door geest, vrede.
Er is geen huwelijk in de hemel.
Daar heerst liefde.

Edgar Lee Masters

Johnnie Sayre

Vader, nooit zul je te weten komen
dat ik geen raad wist van verdriet
over mijn ongehoorzaamheid, in de seconde dat ik
het meedogenloze wiel van de locomotief
dwars door het kermende vlees van mijn been voelde gaan.
Terwijl ze mij binnendroegen in het baanwachtershuisje
kon ik in het dal de school zien liggen
vanwaar ik spijbelde om heimelijk te gaan meerijden met rangerende
treinen.
Ik heb gebeden om te mogen leven tot ik U om vergiffenis had kunnen
vragen
en ik zag nog net Uw tranen en hoorde U troostwoorden stamelen.
De verlichting die ik toen voelde ging over in oneindig geluk.
Terecht liet U beetelen op mijn zerk:
'Ontruikt aan het kwaad dat hem wachtte'.

Edgar Lee Masters

Edith Conant

Wij staan om deze zerk - wij, de herinneringen,
 en bedekken onze ogen omdat wij schromen te lezen:
 '17 Juni, 1884, oud 21 jaar en 3 dagen'.
 Alles is veranderd,
 en wij - wij, de herinneringen, staan hier nog alleen uit naam van
 onszelf,
 want niemand bemerkt ons of weet nog wat wij gedenken.
 Je man is dood, je zuster woont ver hier vandaan,
 je vader, kinds en stokoud,
 heeft je vergeten, hij gaat bovendien
 haast nooit meer het huis uit.
 Geen mens heeft meer heugenis aan je teder gelaat,
 je kwelende stem!
 Hoe zong je nog, zelfs op de morgen van je sterfdag,
 met vlijmende zoetheid, met ontroerende weemoed,
 bij de komst van het kind dat tegelijk met je stierf.
 't Werd alles vergeten, behalve door ons, de herinneringen,
 die op onze beurt worden vergeten door de wereld...
 Alles is veranderd, behalve de rivier en de heuvel...
 Zelfs die zijn veranderd.
 Alleen de brandende zon en de stille sterren zijn dezelfde.
 En wij - wij, de herinneringen, staan hier vol schroom,
 onze ogen gesloten door de moeheid van tranen...
 vol onuitsprekelijke moeheid!

Edgar Lee Masters

Verantwoording

Voorgeschiedenis

In 1951 bestonden er plannen het Verzameld werk van M. Nijhoff uit te geven. Het plotselinge overlijden van de dichter op 26 januari 1953 was aanleiding om de uitgave versneld te realiseren. Reeds in 1954 kon deel I, *Gedichten*, verschijnen, waarin overigens niet alleen gedichten, maar ook toneelwerken waren opgenomen. Het jaar daarop werd deel III, *Vertalingen*, gepubliceerd (toneel, proza en poëzie). Later, in 1961, kwam daar nog bij deel II, *Kritisch en verhalend proza* (in twee banden). Gerrit Kamphuis was verantwoordelijk voor de tekstverzorging van deel I. Voor deel III liet hij zich bijstaan door Gerrit Borgers, die ook het kritisch proza uitgaf. Deel I werd enkele malen herdrukt in ongewijzigde oplagen en van het deel *Vertalingen* verscheen eveneens een nieuwe oplage. Bovendien werd er in 1982 een ‘tweede, geheel herziene en vermeerderde druk’ van het totale *Verzameld werk* uitgegeven. In feite is hier echter sprake van een herziene oplage: hetzelfde zetsel is gebruikt, waarin correcties en aanvullingen zijn aangebracht. Men zou dus kunnen zeggen dat Nijhoffs *Verzameld werk*, afgezien van een enkele correctie en aanvulling, steeds onveranderd is herdrukt. Nu, bijna veertig jaar na Nijhoffs dood, is de tijd aangebroken een nieuwe editie van zijn gedichten samen te stellen.

Vooraf dient nadrukkelijk te worden vastgesteld dat Gerrit Kamphuis, zeker gezien de korte tijd, op een voorbeeldige wijze een verantwoorde uitgave heeft samengesteld: in iets meer dan een jaar heeft hij de relevante bronnen verzameld en kritisch geschift en ze, voorzien van deskundig commentaar, toegankelijk gemaakt. Hij heeft daarbij gebruik kunnen maken van de inzichten terzake van de dichter zelf, met wie hij herhaaldelijk over de inrichting van de verzamelde werken gesproken heeft, hoewel Nijhoff, zoals Kamphuis vermeldt, maar ‘moeilijk tot een definitieve keuze kon komen, zowel wat de op te nemen verzen als wat de uiteindelijke lezing daarvan betreft’. Uiteindelijk heeft Nijhoff vlak voor zijn dood nog een aanwijzing gegeven: de editie zou ‘het best de tekst der laatste drukken kunnen volgen’, waarbij hij tegen de opneming van varianten geen bezwaar had.

Van het presenteren van de varianten moest Kamphuis echter afzien: het materiaal was te omvangrijk om binnen de gestelde tijd tot een uitgave te kunnen leiden. Maar hij stelde een wetenschappelijk verantwoorde variorumeditie in het vooruitzicht. Deze uitgave is echter nooit verschenen, zodat

de in Nijhoff geïnteresseerden voor de zo belangwekkende veranderingen in de gedichten aangewezen waren op de verschillende drukken van de bundels en de tijdschriftpublicaties - beide niet altijd even gemakkelijk bereikbaar - en de moeilijk toegankelijke handschriften. Het ontbreken van een verantwoorde complete variorumeditie van Nijhoffs gedichten werd allerwege gevoeld als een groot gemis.

In 1981 is het initiatief genomen om de wetenschappelijke Nijhoff-uitgave tot stand te brengen. NWO (toen nog ZWO) en de KNAW schiepen de financiële en organisatorische kaders. Het onderzoek ten behoeve van de historisch-kritische uitgave van de gedichten van M. Nijhoff kon van start gaan. Alle primaire en secundaire bronnen werden verzameld, geordend en kritisch vergeleken. Op basis daarvan werd een uitgave gemaakt waarin alle gedichten van Nijhoff zijn opgenomen, zowel de gepubliceerde als de ongepubliceerde, de oorspronkelijke en de vertaalde, met alle varianten en voorzien van een omvangrijk commentaar waarin ook gegevens zijn verwerkt over het ontstaan van de gedichten en de totstandkoming van de bundels. Het werk aan de historisch-kritische editie werd in 1992 voltooid. In 1993 is de uitgave in de reeks Monumenta Literaria Neerlandica in twee delen (drie banden) verschenen.

Naast deze grote uitgave, die in de eerste plaats bedoeld is voor een gespecialiseerd publiek, is een nieuwe leeseditie gewenst. De nieuwe gegevens die het historisch-kritisch onderzoek heeft opgeleverd rechtvaardigen een Nijhoff-uitgave die de editie Kamphuis vervangt.

Er is een tweede reden om een andere *Verzamelde gedichten* samen te stellen, en die betreft de opzet. In deel I heeft Kamphuis zowel gedichten als toneel opgenomen, waardoor de uitgave een wat hybridisch en onoverzichtelijk karakter kreeg: toneel en poëzie werden door elkaar gegeven, de verspreide gedichten - waaronder hoogtepunten als de cyclus 'Voor dag en dauw' - kregen een enigszins verborgen plaats achterin. Bovendien stond de belangrijke vertaalde poëzie in een ander deel, achter het vertaald toneel en proza.

Opzet

De opzet van de nieuwe leeseditie is de oorspronkelijke en vertaalde poëzie in één band samen te brengen. Het zwaartepunt valt daarbij op de door de auteur in bundels en tijdschriften gepubliceerde gedichten. Ter aanvulling wordt bovendien een selectie uit de nagelaten gedichten gegeven, waarbij ernaar gestreefd is in ieder geval de ongepubliceerde gedichten op te nemen

die ook bij Kamphuis een plaats hadden gekregen, zodat de lezer hiervoor niet hoeft terug te grijpen op de oude uitgave. Daarenboven wordt een kleine keuze uit die nagelaten gedichten gegeven waarvan aangenomen kan worden dat Nijhoff ze aanvankelijk had willen publiceren of die een zodanige voltooide indruk maken dat publicatie in een leesuitgave gerechtvaardigd lijkt. De ongepubliceerde jeugdgedichten hebben we daarbij buiten beschouwing gelaten, evenals de talrijke ongepubliceerde gelegenheidsgedichten - deze worden niet opgenomen; ook de onvoltooide of minder voltooide verzen worden niet opgenomen. Een zekere willekeur dreigt bij deze keuze op te treden. Ter verdediging zij echter nogmaals gezegd dat de kern van de uitgave wordt gevormd door de tijdens het leven van de dichter gepubliceerde verzen en dat overigens alle nagelaten gedichten in de historisch-kritische uitgave te vinden zijn. Ten slotte moet vermeld dat de gedichten in *Moer* (naar *Paludes* van André Gide) niet zijn overgenomen, daar deze teksten niet los te maken zijn uit de context van de roman.

Toneelteksten worden niet opgenomen.

De vaststelling van de grenzen tussen toneel en poëzie is bij Nijhoff soms problematisch; er zijn teksten die zowel dramatische als lyrische kenmerken dragen. Als criteria om het genre te bepalen doen zich voor: de aan- of afwezigheid van specifieke toneelkenmerken als personen-aanduiding en regie-aanwijzingen, voorts de genre-aanduiding op het titelblad of in de inleiding, het antwoord op de vraag of het werk al dan niet voor uitvoering bestemd is geweest. Op grond van deze criteria zijn de volgende teksten zonder problemen tot het toneel te rekenen: *De vliegende Hollander*, *Het heilige hout*, *In Holland staat een huis*, 'De klok der waarheid', *De geschiedenis van den soldaat*, *De storm*, *Het verhaal van den vos*, *Ifigeneia in Taurië*, *De cocktailparty* en *Het scheidsgerecht*. Moeilijker is het bij een aantal andere teksten: *Pierrot aan de lantaarn*, 'Kerstnacht', 'Een idylle' en 'Heer Halewijn'. We hebben in deze gevallen knopen moeten doorhakken en ons daarbij zoveel mogelijk aangesloten bij de gebruikelijke visie op deze teksten. *Pierrot aan de lantaarn* nemen we wel op bij de poëzie: de tekst bevat weliswaar toneelkenmerken (en is ook opgevoerd), maar kent geen indeling in bedrijven en slechts een beperkt aantal personen, en wordt voorts door Nijhoff 'een gedicht in volkstaal' genoemd. De korte scène 'Kerstnacht' maakt deel uit van de bundel *Vormen*: om de eenheid van de bundel te handhaven moet dus ook 'Kerstnacht' worden opgenomen. 'Een idylle' draagt net als *Pierrot aan de lantaarn* toneelkenmerken en is bovendien voor opvoering bestemd geweest, maar de tekst wordt anderzijds in 1942 samen met het gedicht 'Het uur u' in een bundel gepubliceerd die als ondertitel

heeft: *Twee gedichten*. ‘Een idylle’ nemen we daarom eveneens op bij de poëzie. ‘Heer Halewijn’ ten slotte hebben we tot het dramatisch werk gerekend: het wordt weliswaar ‘gedicht’ genoemd, maar het bevat veel toneelkenmerken (relatief veel personen, een indeling in tableaux, optreden van een koor) en bovendien is het geschreven in opdracht van de Wagner-Vereeniging, waarbij het oorspronkelijk de bedoeling was dat Nijhoff een libretto zou maken voor het symfonisch drama Halewijn van Willem Pijper. ‘Heer Halewijn’ is samen met ‘De geschiedenis van den soldaat’ en ‘Het verhaal van de vos’ opgenomen in de afdeling ‘Dramatische poëzie’ van M. Nijhoff: *De pen op papier; verhalend en beschouwend proza, dramatische poëzie*. Gekozen en ingeleid door Wiljan van den Akker en Gillis Dorleijn. Amsterdam, 1994. *Nederlandse klassieken* deel II.

Er zijn nog twee afwijkingen van de editie Kamphuis die hier verantwoord moeten worden. Kamphuis neemt in de gewijzigde oplage van deel I het volgende gedicht op:

Op toon kelder

Tusschen twee groote cirkels
- Zijn hoed en zijn palet -
Heeft God een derde cirkel
Zijn rond gezicht gezet.

Bij dit gedicht wordt aangetekend dat de tekst is ontleend aan een artikel van Jan Voskuil, ‘Toon Kelder en zijn kunst’ (in: *Op de hoogte*, 1939, p. 138), ‘waar echter niet de herkomst en de datum van dit puntgedicht worden vermeld.’ Het gedicht was ‘bij de vrienden van Nijhoff en Kelder (1894-1973) blijkbaar algemeen bekend; Jos. de Gruyter citeert het (in moderne spelling) in een artikel over Kelder in *Het Vaderland*, 24.11.'54.’ Kamphuis vermoedt dat het gedicht uit het begin van de jaren dertig dateert. Aangezien het auteurschap van Nijhoff onzeker is - het gedicht is niet door de dichter zelf gepubliceerd - en het voorts een gelegenheidsgedicht is, hebben wij het niet opgenomen.

Kamphuis neemt in deel III twee vertalingen op naar Baudelaire, ‘Gedoemde vrouwen’ en ‘Lesbos’. In de aantekeningen wordt vermeld dat er nog een andere Baudelaire-vertaling bestaat, ook met de titel ‘Gedoemde vrouwen’ (het gaat hier om een ander gedicht van Baudelaire met dezelfde titel) dat ‘wegens de minder voltooide staat’ niet is opgenomen. Kamphuis heeft moeite de vertalingen te dateren: ‘gezien stijl, handschrift en papier

lijken zij mij, globaal geschat, te dateren op ongeveer 1925'. Deze veronderstelling is echter onjuist, aangezien de gedichten stammen uit de oorlogsjaren. Nijhoff heeft in de oorlog niet alleen de vier 'romantische' gedichten naar het Frans vertaald, maar hij is ook bezig geweest met vertalingen van Baudelaire. Wanneer in 1949 Emmy van Lokhorst hem naar zijn uit het Frans vertaalde gedichten vraagt voor het vertaalnummer van *Ad interim* meldt Nijhoff dat hij ook 'Lesbos' van Baudelaire nog heeft liggen. Met deze vertaling is echter wat bijzonders aan de hand. Zij is een aanpassing van een vertaling die Jan Kalf in de oorlog heeft gemaakt. Bovendien heeft Nijhoff alleen de eerste 35 regels bewerkt. Nijhoff is naar ons idee te weinig de auteur-vertaler van 'Lesbos' om het gedicht hier op te nemen. A fortiori geldt dit voor de twee vertalingen 'Gedoemde vrouwen', die hij niet of nauwelijks bewerkt heeft.

Basistekst

Nijhoff is een auteur die veelvuldig ingreep in zijn werk: bij de samenstelling van bundels werden in tijdschriften voorgepubliceerde gedichten aangepast, bij herdrukken van bundels werden vele verzen aan veelal vergaande veranderingen onderworpen. Soms gaat het daarbij om verbeteringen: fouten worden verwijderd en poëtisch-technische verfijningen aangebracht. Vaker echter krijgt men de indruk dat Nijhoff een herdruk aangreep om het creatieve proces opnieuw te starten en tot een andere oplossing te komen van een poëtisch probleem. 'Lust tot experimenteren' noemt Kamphuis dit, die verder nog opmerkt dat veranderingen ook kunnen voortkomen 'uit een veranderde mentaliteit'. Dit laatste treft men bijvoorbeeld duidelijk aan in de tweede druk van *De wandelaar*. De eerste druk van deze debuutbundel was in 1916 verschenen. Van Dishoeck wilde na het succes van de bundel *Vormen* uit 1924, waarvan in 1925 al een tweede druk moest worden opgelegd, ook *De wandelaar* opnieuw uitgeven. Nijhoff werkte toen zijn eersteling drastisch om: gedichten verdwenen, andere werden ingrijpend herschreven (zo werd de uit negen gedichten bestaande reeks 'De vervloekte' in een soort de- en remontageproces omgewerkt tot een vierdelige reeks met de toepasselijke titel 'Ineengebroken'). Ook in de volgorde van de gedichten werden wijzigingen aangebracht: het openingsgedicht 'De wandelaar' ruilde van plaats met het tweede gedicht. Er ontstond met andere woorden een nieuwe bundel, die inderdaad uitdrukking was van een nieuwe mentaliteit: de dichter vormde de bundel van zijn jeugd om naar een nieuw poëtisch ideaal. In 1942 verscheen de derde druk. Nijhoff heeft in deze herdruk de

lezing van de eerste druk weer hersteld, hetgeen in zekere zin ook weer een uiting is van een veranderde houding ten opzichte van zijn eigen werk. De dichter vond nu dat hij de bundel in de tweede druk ‘grondig verknoeid’ had; de ‘oude Wandelaar’ lag dicht bij de nieuwe richting die hij met *Nieuwe gedichten* had ingeslagen. Tegen Ed. Hoornik merkt hij in dit verband op: ‘wij worden wat wij zijn gebleven’.

Met dat al wordt voor een editeur de keuze van een basistekst moeilijk. In de gedachtewisseling rond deze problematiek in de moderne editietechniek wordt steeds meer het standpunt van de principiële gelijkwaardigheid van de verschillende versies van een werk aangehangen. In zekere zin is dus tegen elke keuze wat in te brengen.

Kamphuis deelt mee dat Nijhoff de aanwijzing heeft gegeven dat ‘een editie na zijn dood het best de tekst der laatste drukken zou kunnen volgen’. Een dergelijk uitgangspunt heeft uiteraard iets toevalligs: de geschiedenis van *De wandelaar* leert hoe een auteur op verschillende wijze met zijn eigen werk omgaat; zou Nijhoff zijn overleden voordat de derde druk was samengesteld, *dan zou er een totaal andere Wandelaar*-tekst in het complete werk hebben gestaan. Een uitgave die de laatste versies volgt levert geen zuivere ultima-manuseditie, want de auteur heeft niet meer zelf zijn hele werk nog eens overzien en in een uiteindelijke vorm voor het nageslacht vastgelegd. Had de dichter nog zelf zijn verzamelde werken kunnen samenstellen, dan had hij ongetwijfeld op tal van punten in zijn tekst ingegrepen. Anderzijds kan men zeggen dat een uitgave die de laatste geautoriseerde versies volgt niettemin, onder al het hiervóór gemaakte voorbehoud, het dichtst bij de uiteindelijke zelfpresentatie van de auteur ligt. Wij hebben dan ook na ampele overwegingen ervoor gekozen de uiteindelijke zelfpresentatie van de dichter te volgen zoals die zich tekstueel heeft gemanifesteerd. Onze keuze werd iets gemakkelijker gemaakt door de wetenschap dat in het tekstdeel van de historisch-kritische uitgave de eerste voltooide versie van de gedichten wordt afgedrukt en dat in het apparaat alle andere versies moeiteloos te reconstrueren zijn.

Het gekozen uitgangspunt betekent dat we voor de bundels de laatste geautoriseerde druk volgen: *De wandelaar* vijfde druk, *Pierrot aan de lantaarn* tweede druk (er bestaat een derde druk, maar die is niet geautoriseerd), *Vormen* vierde druk, *Nieuwe gedichten* zesde druk, *Het uur u* tweede [= vierde] druk (zie voor de gecompliceerde drukgeschiedenis de ‘Aantekeningen’) en voor de vier gedichten uit het bundeltje *Eenige romantische gedichten* de versie die naderhand in *Ad interim* werd gepubliceerd. Ook Kamphuis volgde de laatste drukken, maar hij maakte één uitzondering. In

het gedicht 'De vogels' uit *Nieuwe gedichten* kiest hij voor de laatste regel de tekst van de eerste tot en met de vijfde druk: 'op grond van een uitlating in deze zin van de dichter zelf'. Wij volgen consequent de lezing van de zesde druk - de uitlating van de dichter heeft zich immers niet meer tekstueel kunnen manifesteren in een daadwerkelijke ingreep. Het is heel goed mogelijk dat Nijhoff bij een herdruk van *Nieuwe gedichten* zou hebben teruggegrepen op een oudere lezing, maar evengoed zou hij die van de zesde druk hebben kunnen handhaven of nog waarschijnlijker, weer een nieuwe variant hebben kunnen aangebracht.

Voorts zijn er de gedichten die wel gepubliceerd zijn in tijdschriften, jaarboeken, of als rijmprenten maar die ongebondeld zijn gebleven. Van deze verspreide gedichten bestaat doorgaans maar één gepubliceerde versie, die dan gevolgd wordt (ook in gevallen waar er wel een latere handschriftversie bestaat). Enkele gedichten zijn vaker gepubliceerd - bijvoorbeeld eenmaal in een tijdschrift en vervolgens als rijmprent. Hier wordt consequent de laatste gepubliceerde versie gekozen. Van deze handelwijze wordt een enkele keer afgeweken, bijvoorbeeld als de laatste gepubliceerde versie niet geautoriseerd is. Dit is het geval bij 'Het jaar 1572' dat als eerste uitgave van *De blauwe schuit* als rijmprent verscheen, zonder medeweten van de dichter. Hier moeten we dus de eerste gepubliceerde versie uit het *Utrechtsch dagblad* volgen. Ook het gedicht 'In plaats van foto' is eerst in een tijdschrift (*Criterion*) gepubliceerd en vervolgens als rijmprent uitgegeven. In de rijmprent werd vanwege de oorlogssituatie het bovenschrift, dat informatie geeft over de identiteit van de auteur, weggelaten. Ook hier kiezen wij de tijdschriftversie met het bovenschrift, dat voor een juist begrip noodzakelijk is. Voor wat het gedicht 'De grot' betreft is niet de in *De blauwe schuit* uitgegeven versie gevolgd. Nijhoff stuurde het gedicht op naar F.R.A. Henkels die het door H.N. Werkman liet drukken, evenwel zonder dat de dichter daarvoor toestemming had gegeven: Nijhoff vond het gedicht (nog) niet geslaagd en wilde het niet gedrukt zien. Daarmee is de gepubliceerde versie in feite niet geautoriseerd. Wij hebben gemeend in dit geval de laatste handschriftversie te moeten afdrucken.

Van de nagelaten gedichten wordt de laatste voltooide versie gevolgd. In een enkel geval zijn er geen autografen meer achterhaalbaar, zoals bij twee van de vier gedichten op schilderijen van Pyke Koch en bij bewerkingen gemaakt voor voordrachtsprogramma's van Georgette Hagedoorn. Wij volgen dan de versie (apograaf of postuum gedrukte versie) die geacht kan worden het dichtst bij Nijhoffs origineel te liggen. Van de twaalf vertalingen naar Edgar Lee Masters, postuum gepubliceerd in *Maatstaf*, ontbreken de origine-

le handschriften. Alleen van het gedicht ‘Johnnie Sayre’ is een manuscript bewaard gebleven, dat echter op een aantal punten afwijkt van de afgedrukte tekst. Naar alle waarschijnlijkheid is er een netafschrift geweest waarin Nijhoff nog wijzigingen heeft aangebracht en dat als basis heeft gediend voor de afgedrukte versie. Wij volgen bij ontstentenis van de kopij de *Maatstaf*-versie, ook voor ‘Johnnie Sayre’.

Varianten worden niet gegeven. Daarvoor wordt verwezen naar de historisch-kritische uitgave. In een enkel geval wordt van de gedichten die totaal zijn herschreven de oude en de nieuwe tekst gepresenteerd, omdat men hier zou kunnen spreken van twee verschillende gedichten.

Ingrepen

In de basistekst worden evidente zetfouten en verschrijvingen verbeterd. Ook bepaalde strijdigheden met de in de tekst vigerende spellingssystematiek zijn weggenomen. Ten slotte zijn enkele uniformeringen van typografische aard doorgevoerd.

De correctie van zetfouten en verschrijvingen spreekt voor zich. Alle ingrepen, behalve de typografische, worden in de ‘Aantekeningen’ verantwoord.

Nijhoff hanteerde twee spellingen: die van De Vries en Te Winkel (oude spelling) tot en met de eerste druk van *Nieuwe gedichten* (met uitzondering van ‘Awater’) en die van Marchant (nieuwe spelling) vanaf 1934. De herdrukken van *Nieuwe gedichten* verschenen in de nieuwe spelling, evenals de tweede druk van *Pierrot aan de lantaarn*. Uit de inleiding bij deze laatste uitgave blijkt dat deze keuze welbewust gemaakt is: ‘spelling is geen bijzaak. De wijziging-Marchant gaat niet ver genoeg. Maar het is een eerste stap, en iedere bewegelijkheid is te verkiezen boven berusting.’ In de herdrukken van *De wandelaar* en de vierde druk van *Vormen* werd echter de oude spelling gehandhaafd. In de verspreide publicaties na 1934 treft men soms de oude, soms de nieuwe spelling aan. Hetzelfde geldt voor de nagelaten gedichten. Wij hebben de spelling van Nijhoff niet geüniformeerd. Men treft dus de oude spelling naast de nieuwe aan. Wel hebben we enkele sterk in het oog lopende inconsequenties in teksten die in de nieuwe spelling zijn gedrukt, weggenomen (zo zijn er in de tweede, herspelde druk van *Pierrot aan de lantaarn* nog enkele dubbele oo's te vinden). De naamvals-n die in sommige teksten voorkomt die in de nieuwe spelling staan, hebben we gehandhaafd, daar die vaak een eufonische functie heeft of kan hebben (bijvoorbeeld ter vermijding van een hiaat) en dus deel uitmaakt van de prosodische

structuur van het vers. Alle spellingcorrecties worden in de ‘Aantekeningen’ verantwoord.

Enkele typografische uniformeringen zijn doorgevoerd. De plaats en uitvoering van opdrachten, motto's en namen van auteurs bij vertalingen zijn stilzwijgend geüniformeerd. Eventuele haakjes rond namen en dergelijke zijn weggelaten. Ook de typografie van de regie-aanwijzingen is stilzwijgend aangepast.

In de tekst worden steeds enkele aanhalingen gebruikt, ook waar Nijhoff dubbele aanhalingen hanteerde. Het accentgebruik is gesystematiseerd. Punten achter titels en opdrachten en dergelijke zijn stilzwijgend weggelaten. Sprekende kopregels en ondertekeningen in tijdschriftpublicaties worden niet overgenomen.

Volgorde

Het oeuvre is in een aantal ‘periodes’ ingedeeld. Per periode worden eerst de gedichten uit de in die tijd verschenen bundel of bundels afgedrukt. Daarna volgen steeds de verspreid gepubliceerde gedichten en ten slotte de nagelaten gedichten. De volgorde van de gedichten binnen de bundels wordt vanzelfsprekend aangehouden. De volgorde binnen de afdelingen verspreide en nagelaten gedichten is chronologisch. Voor de datering zijn we uitgegaan van de gegevens die het onderzoek in het kader van de historisch-kritische uitgave heeft opgeleverd.

Aantekeningen

De ‘Aantekeningen’ zijn zeer beknopt gehouden. Er wordt slechts een korte drukgeschiedenis gegeven van de bundels. Voorts wordt per gedicht informatie gegeven over de datering, de voorpublicatie (bij gebundelde of meermalen gepubliceerde gedichten), de gevolgde publicatie (bij de verspreide gedichten) of het gevolgde document (bij de nagelaten gedichten) en bij vertalingen de bron (gestreefd is de uitgave te vermelden die Nijhoff gekend kan hebben). Ten slotte worden in de aantekeningen per gedicht alle ingrepen, behoudens de typografische, vermeld, en wel op de volgende wijze:

r. 17: die dit < dit dit

lees: in de oorspronkelijke tekst stond de foutieve lezing: ‘dit dit’. In regel 17 van de afgedrukte tekst is dit verbeterd in ‘die dit’.

In een enkel geval wordt er nog een verklarende annotatie gegeven.

Voor verdere gegevens zij men verwezen naar de historisch-kritische uitgave.

Bij de tweede druk

In de tweede druk van M. Nijhoffs *Verzamelde gedichten* zijn enkele kleine wijzigingen aangebracht. Aangezien er tussen het verschijnen van de eerste druk van deze uitgave (1990) en de publicatie van de historisch-kritische editie (1993) nieuwe gegevens ter beschikking zijn gekomen, konden sommige gedichten nauwkeuriger worden gedateerd. Voorts is er in een enkel geval een zetfout verbeterd of een andere onnauwkeurigheid weggenomen. Ook de Verantwoording werd waar nodig aangepast.

Voor het overige is deze tweede druk gelijk aan de eerste.

Bij de derde druk

De derde druk van M. Nijhoffs *Verzamelde gedichten* is identiek aan de tweede, met dien verstande dat enkele ongerechtigheden, voornamelijk van typografische aard, zijn weggenomen en dat de tekst van de editeurs aan de nieuwste spelling is aangepast.

W.J. van den Akker
G.J. Dorleijn

Aantekeningen

De wandelaar

Op 16 mei 1916 verscheen ter gelegenheid van het huwelijk van M. Nijhoff met A.H. Windt een privé-uitgave van *De wandelaar* in een beperkte oplage van 50 exemplaren. Het boekje bevat slechts veertien gedichten en staat bekend onder de aanduiding die voorin de uitgave staat: 'Per le nozze'. De officiële eerste druk verscheen in december 1916 bij uitgeverij W. Versluys te Amsterdam. (Tweede druk: C.A.J. van Dishoeck. Bussum, 1926; derde druk: A.A.M. Stols. 's-Gravenhage, 1941 [= 1942]; vierde druk: A.A.M. Stols. 's-Gravenhage, 1941 [= 1943]; vijfde druk: A.A.M. Stols. 's-Gravenhage, 1947.) Dé tekst is conform de vijfde druk.

De wandelaar 15

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 7-8.

Het licht 16

Datering: tweede helft 1915

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 9.

Na een jaar 17

Datering: maart-april 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 10.

Middag 18

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 11.

Lente 19

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 12.

De tuinman 20

Datering: maart/april 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 13.

De eenzame 21

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 14.

Ook gepubliceerd in: *Elsevier's geïllustreerd maandschrift* 26 (1916), dl. II, afl. 9 (september). p. 199.

Bruckner 22

Datering: maart/april 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 15.

Ook gepubliceerd in: *De beweging* 12 (1916), dl. III, afl. 9 (september). p. 208.

Sonate 23

Datering: maart/april 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 16.

Ook gepubliceerd in: *De beweging* 12 (1916), dl. III, afl. 9 (september). p. 208-209.

Polonaise 24

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 17.

Pierrot 25

Datering: juni/juli 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. III, afl. 9 (september). p. 209.

Maria Magdalena 26

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. III, afl. 9 (september), p. 210.

Ingrepen: titel: Magdalena < Magdelena

Het einde 27

Datering: juni/juli 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. III, afl. 9 (september). p. 210-211.

Rondeel 28

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 20.

Vertaling van: 'Rondel' (beginregel: Entens à moy, vray dieu d'amours,'), opgenomen in de afdeling 'Poésies attribuées à Villon', in: François Villon: *Oeuvres complètes; suivies d'un choix des poésies de ses disciples*. Ed. La Monny et P. Jannet. Paris, z.j. [1876]. p. 140.

Tempo di menuetto 29

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 21-22.

Ook gepubliceerd in: *Elsevier's geïllustreerd maandschrift* 26 (1916), dl. II, afl. 9 (september), p. 200.

Ingrepen: r. 16: luid, licht < luid licht

Zondagmorgen 33

Datering: begin 1916

Niet voorgepubliceerd

Sneeuwliedje 34

Datering: januari 1913

Niet voorgepubliceerd

Holland 35

Datering: maart/april 1916

Niet voorgepubliceerd

Ingrepen: r. 4: lig < ligt

Het gedicht werd in 1942 samen met 'In plaats van foto' uitgegeven als rijmprent, verzorgd door H.N. Werkman voor *De blauwe schuit*.

Zingende soldaten 36

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. III, afl. 9 (september). p. 211.

Straat-muzikant 37

Datering: augustus/oktober 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. IV, afl. 12 (december). p. 191-192.

Ingrepen: r. 13: stervens-moede hart < stervens-moede-hart

Het strikje 38

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. III, afl. 9 (september). p. 211-212.

Clown 39

Datering: tweede helft 1915

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. III, afl. 9 (september). p. 212.

De Chineesche danser 40

Datering: kort na mei 1916

Niet voorgepubliceerd

De alchemist 41

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. III, afl. 9 (september). p. 212-213.

De laatste dag 42

Datering: tweede helft 1915

Niet voorgepubliceerd

De troubadour 43

Datering: begin 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. III, afl. 9 (september). p. 213.

De vervloekte I-IX 47

Datering: begin 1916

Niet voorgepubliceerd

In de tweede druk van *De wandelaar* heeft Nijhoff de negendelige reeks 'De vervloekte' omgewerkt tot een nieuwe serie van vier gedichten getiteld 'Ineengebroken'. (Zie ook de aantekening bij 'Ineengebroken' op p. 426.)

Ingrepen: 'De vervloekte II', r. 12: vind < vindt

'De vervloekte VII', r. 1: Ik zie het zonlicht in de kamer branden < Ik vloek het licht van iedren nieuwen dag

r. 6: leeft, die < leeft, dit

Het liedje van den simpele 59

Datering: tweede helft 1915

Niet voorgepubliceerd

Ingrepen: r. 4: lievelingetje < Lievelingetje

Het vrome kasteel 60

Datering: maart/april 1916

Niet voorgepubliceerd

Ingrepen: r. 17: die dit < dit dit

Con sordino 61

Datering: maart/april 1916

Niet voorgepubliceerd

De Heilige 62

Datering: juni/juli 1914

Niet voorgepubliceerd

Ingrepen: r. 6: ik hun daarmee < ik daarmee

Boehme 63

Datering: maart/april 1916

Niet voorgepubliceerd

Rust 64

Datering: 12 oktober 1914

Niet voorgepubliceerd

Het meisje 65

Datering: maart/april 1916

Niet voorgepubliceerd

Aan mijn kind I 66

Datering: maart/april 1916

Niet voorgepubliceerd

Ingrepen: reeksnummer toegevoegd

Aan mijn kind II 67

Datering: kort vóór 30 maart 1916

Niet voorgepubliceerd

Ingrepen: r. 8: van een parasol < aan een parasol

r. 19: ik in mijn droomen < ik mijn droomen

Aan mijn kind III 69

Datering: juni/juli 1916

Niet voorgepubliceerd
 Ingrepen: r. 3: gezicht, < gezicht.

Het oude huis 70

Datering: maart/april 1916

Eerste publicatie: *Leven en werken* 1 (1916), dl. II, afl. 11, (november). p. 410 (samen met 'Herinnering' en 'Moeder'; de drie gedichten dragen in het tijdschrift geen afzonderlijke titel, maar vormen de nrs. I, II en III van de reeks 'Aan mijn Moeder').

Herinnering 71

Datering: juni/juli 1914

Eerste publicatie: *Leven en werken* 1 (1916), dl. II, afl. 11, (november). p. 411.

Moeder 72

Datering: tweede helft 1915

Eerste publicatie: *Leven en werken* 1 (1916), dl. II, afl. 11, (november). p. 412.

**Pierrot aan de lantaarn;
 een clowneske rapsodie 73**

De eerste druk van *Pierrot aan de lantaarn* verscheen in 1919 te 's-Gravenhage, uitgegeven door Jan van Krimpen. (Tweede druk: A.A.M. Stols. Maastricht en Brussel, [1936].) Tijdens de Tweede Wereldoorlog verscheen een ongeautoriseerde herdruk van de Stolsuitgave bij Salm & Co.

De tekst is conform de tweede druk uit 1936.

Datering: september/oktober 1916

Eerste publicatie: *Groot Nederland* 16 (1918), dl. I, afl. 5 (mei). p. 453-470.

Ingrepen: inleiding: Strawinsky's < Strawinsky's.

r. 111: zo < zoo

r. 142: zo < zoo

r. 154: ogen < oogen

r. 193: Word < Wordt

r. 215: tussen < tusschen

r. 226: zo < zoo

r. 287: word < wordt

r. 299: ziek. < ziek

r. 318: zo < zoo

Verspreide gedichten 1913-1917

Occasio post est calva 97

Datering: 8 oktober 1910

Gepubliceerd in: *Rostra gymnasiorum* 3 (1910/1911), afl. 4 (22 oktober 1910).
p. 67.

De vrouw in het rood 99

Datering: eind 1912

Gepubliceerd in: *Amsterdamsche studenten-almanak* 83 (1913). Amsterdam,
1912. p. 375-376.

Roeien ('s middags) 101

Datering: april 1910

Gepubliceerd in: *Propria cures* 24 (1912/1913), afl. 26 (3 mei 1913). p. 329.
Ingrenen: r. 5: deeën < deëen.

Roeien ('s avonds) 102

Datering: april 1910

Gepubliceerd in: *Propria cures* 24 (1912/1913), afl. 26 (3 mei 1913). p. 329.

Het juffertje in het groen 103

Datering: 1913

Gepubliceerd in: *Amsterdamsche studenten-almanak* 84 (1914). Amsterdam,
1913. p. 376.

‘Juffertje in ‘t groen’ is de naam van een likeur.

Morgen-gebed 104

Datering: maart 1912

Gepubliceerd in: *Amsterdamsche studenten-almanak* 84 (1914). Amsterdam,
1913. p. 391.

De lantaren 105

Datering: maart/april 1916

Gepubliceerd in: *De wandelaar* (‘Per le nozze’), 1916. p. 18. (Het gedicht

De eerste vijf regels van het gedicht zijn gelijk aan de beginregels van *Pierrot aan de lantaarn*.

De rozen 106

Datering: vóór 8 oktober 1915

Gepubliceerd in: *De wandelaar* ('Per le nozze'), 1916. p. 19. (Het gedicht ontbreekt in de officiële eerste druk van *De wandelaar*.)

Ineengebroken I-IV 109

Datering: 1926

Gepubliceerd in: *De wandelaar*. Tweede druk. Bussum, 1926. p. [51]-59.

Voor de tweede druk van *De wandelaar* heeft Nijhoff de negendelige reeks 'De vervloekte' uit de eerste druk omgewerkt tot deze nieuwe serie van vier gedichten 'Ineengebroken'. (Zie ook de aantekening bij 'De vervloekte' op p. 422.)

Ingrepen: reeksnummers toegevoegd

Nagelaten gedichten

1913-1917

Babel 115

Datering: maart/april 1916

Bron: manuscript Letterkundig Museum. Nijhoff heeft oorspronkelijk de bedoeling gehad dit gedicht in *De wandelaar* op te nemen.

Beelden 116

Datering: na 31 juli 1916

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Vormen

De eerste druk van *Vormen* verscheen in 1924 bij uitgeverij C.A.J. van Dishoeck te Bussum. (Tweede druk: 1925; derde druk: 1931; vierde druk: 1946; alle bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum.)

De tekst is conform de vierde druk.

Satyr en Christoffoor 121

Datering: eind september 1924

Niet voorgepubliceerd

Niet voorgepubliceerd

(Zie ook de andere versie van ‘Satyr en Christofoor’ op p. 206.)

In 1942 werd dit gedicht uitgegeven als rijmprent in *Twaalf rijmprenten van Nederlandsche kunstenaars*, verzorgd door G.V.A. Röling en Jan van Krimpen (Van Holkema & Warendorf te Amsterdam).

Soldatenkèrstmis 123

Datering: april/juni 1917

Eerste publicatie: *De beweging* 14 (1918), dl. 1, afl. 2 (februari). p. 134.

De soldaat die Jezus kruisigde 124

Datering: november 1916/januari 1917

Eerste publicatie: *Het getij* 2 (1917), afl. 5 (mei). p. 123.

Het groote lijden 125

Datering: voorjaar/zomer 1924

Niet voorgepubliceerd

In *De beweging* 12 (1916), dl. iv, afl. 12 (december). p. 189-190 treft men een gedicht met dezelfde titel aan. (Zie ook de aantekening bij ‘Het groote lijden’ op p. 431.)

Memlinc 126

Datering: vóór 12 november 1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 1 (januari). p. 34.

Tweespraak 127

Datering: vóór 12 november 1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 1 (januari). p. 36.

Johannes 128

Datering: juli 1918/februari 1919

Eerste publicatie: *De gids* 83 (1919), dl. II, afl. 5 (mei). p. 256.

Het Bruidje 129

Datering: april/juni 1917

Eerste publicatie: *De beweging* 14 (1918), dl. I, afl. 2 (februari). p. 132.

De kinderkruistocht 130

Datering: juli/december 1918

Eerste publicatie: *De beweging* 15 (1919), dl. I, afl. 4 (april), p. 221-222.
 In 1926 werd dit gedicht uitgegeven als rijmprent met een houtsnede van A. van der Vossen bij Joh. Enschedé en Zonen te Haarlem (tweede druk: 1927).

Shakespeare's Winteravondsprookje 135

Datering: juli/december 1918

Eerste publicatie: *De gids* 83 (1919), dl. II, afl. 5 (mei). p. 252.

Het derde land 136

Datering: eind 1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 3 (maart). p. 392.

Het schip 137

Datering: augustus/oktober 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. IV, afl. 12 (december). p. 191. De titel van het gedicht luidt daar: 'De schipper'.

Liedje 138

Datering: vóór 12 november 1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 1 (januari), p. 35.

De Profundis 139

Datering: vóór 12 november 1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 1 (januari). p. 33.

Vertaling van: 'Lay ou plustost rondeau' (eerste regel: 'Mort, j'appelle de ta rigueur,') uit nr. LXXXIV van 'Le grand testament' van François Villon. In: *Dez.: Oeuvres complètes; suivies d'un choix des poésies de ses disciples*. Ed. La Monny et P. Jannet. Paris, z.j. [1876]. p. 59.

Twee reddeloozen 140

Datering: eind 1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 3 (maart), p. 388.

Zwerver en elven 141

Datering: 1922/1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 1 (januari). p. 37-38.

Levensloop 145

Datering: eind 1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 3 (maart). p. 387.

De danser 146

Datering: juli/december 1918

Eerste publicatie: *De beweging* 15 (1919), dl. I, afl. 4 (april). p. 223-224.

Ingrepen: r. 14: breede < breedten

De verbrandende lampion 147

Datering: juli/december 1918

Eerste publicatie: *De beweging* 15 (1919), dl. I, afl. 4 (april). p. 222.

Het souper 148

Datering: juli/december 1918

Eerste publicatie: *De beweging* 15 (1919), dl. I, afl. 4 (april). p. 223. (Zie ook de aantekening bij het gedicht 'De vogel', hierna.)

De vogel 149

Datering: september/november 1917

Eerste publicatie: *De beweging* 14 (1918), dl. I, afl. 2 (februari). p. 133. De titel van het gedicht luidt daar: 'Het souper'.

In 1941 werd dit gedicht uitgegeven als rijmprint, met een tekening van A.C. Willink bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage.

Aubrey Beardsley 150

Datering: juli/december 1918

Eerste publicatie: *De beweging* 15 (1919), dl. I, afl. 4 (april), p. 224.

De twee pauwen 153

Datering: juli/december 1918

Eerste publicatie: *De gids* 83 (1919), dl. II, afl. 5 (mei). p. 253.

Lili Green 154

Datering: april/juni 1917

Eerste publicatie: *De beweging* 14 (1918), dl. I, afl. 2 (februari). p. 133-134.

Adieu 155

Datering: juli/december 1918

Eerste publicatie: *De gids* 83 (1919), dl. II, afl. 5 (mei). p. 254.

Page 156

Datering: augustus/oktober 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. iv, afl. 12 (december). p. 189.

Mozart 157

Datering: januari/maart 1917

Eerste publicatie: *De beweging* 13 (1917), dl. iii, afl. 7 (juli). p. 56-57.

De kloosterling 158

Datering: januari/maart 1917

Eerste publicatie: *De beweging* 13 (1917), dl. ii, afl. 7 (juli). p. 56.

Fuguettes 159

Datering: mei 1916

Eerste publicatie: *De beweging* 12 (1916), dl. iv, afl. 12 (december). p. 192.

Nijhoff heeft oorspronkelijk de bedoeling gehad dit gedicht in *De wandelaar* op te nemen.

Het tuinfeest 160

Datering: januari/maart 1917

Niet voorgepubliceerd

In *De beweging* 13 (1917), dl. iii, afl. 7 (juli). p. 57 treft men een gedicht met dezelfde titel aan. (Zie ook de aantekening bij 'Het tuinfeest' op p. 432.)

Kleine prélude van Ravel 161

Datering: januari/februari 1922

Eerste publicatie: *De stem* 2 (1922), dl. i, afl. 5 (mei). p. 457-461.

De jongen 167

Datering: november 1916/januari 1917

Eerste publicatie: *De gids* 81 (1917), dl. i, afl. 3 (maart). p. 440.

Novalis 168

Datering: september/november 1916

Eerste publicatie: *De gids* 81 (1917), dl. i, afl. 3 (maart). p. 439.

De kerstboom 169

Datering: juli/december 1918

Eerste publicatie: *De gids* 83 (1919), dl. ii, afl. 5 (mei). p. 255.

De wolken 170

Datering: april/juni 1917

Eerste publicatie: *De gids* 82 (1918), dl. I, afl. 3 (maart). p. 415.*Langs een wereld* 171

Datering: eind 1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 3 (maart). p. 389.*Tweërlei dood* 173

Datering: eind 1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 3 (maart). p. 391.*Het steenen kindje* 174

Datering: eind 1923

Eerste publicatie: *De gids* 88 (1924), dl. I, afl. 3 (maart). p. 390.*Kerstmacht* 175

Datering: september 1920

Eerste publicatie: *De stem* 1 (1921), dl. I, afl. 1 (januari). p. 81-85.

Het gedicht is gebaseerd op Aloysius Bertrand: 'La Messe de Minuit'. In: *Dez.: Gaspard de la nuit; fantaisies à la manière de Rembrandt et de Callot. Précédé d'une notice par Sainte-Beuve*. Angers, Pavié. Paris, Labitte, 1842.

Verspreide gedichten 1917-1925

Het groote lijden 185

Datering: augustus/oktober 1916

Gepubliceerd in: *De beweging* 12 (1916), dl. IV, afl. 12 (december). p. 189-190.

In *Vormen* wordt later een gedicht met dezelfde titel opgenomen. (Zie ook de aantekening bij 'Het groote lijden' op p. 427.)

Nacht 186

Datering: augustus/oktober 1916

Gepubliceerd in: *De beweging* 12 (1916), dl. IV, afl. 12 (december). p. 190.

Nijhoff heeft oorspronkelijk de bedoeling gehad dit gedicht in *Vormen* op te nemen.

Jacques 187

Datering: september/november 1916

Gepubliceerd in: *Het getij* 2 (1917), afl. 5 (mei). p. 122.

Het tuinfeest 188

Datering: januari/maart 1917

Gepubliceerd in: *De beweging* 13 (1917), dl. III, afl. 7 (juli). p. 57.

In *Vormen* wordt later een gedicht met dezelfde titel opgenomen. (Zie ook de aantekening bij 'Het tuinfeest' op p. 430.)

Kristal en sterren; een ode 189

Datering: tweede helft 1924

Gepubliceerd in: *Wendingen* 6 (1924), afl. 11 en 12 (november/december) [aflevering gewijd aan kristallen]. p. 30.

Ingrepen: r. 5: geplaatst, < geplaatst.

Twee teksten van Hugo Wolf I en II 190

Datering: vóór 12 december 1924

Gepubliceerd in: *Eltheto; orgaan der N.C.S.V.* 79 (1924/1925), afl. 4 (januari 1925). p. 101-102.

Vertaling van twee door Hugo Wolf op muziek gezette gedichten. Nijhoff vertaalde waarschijnlijk naar de Petersuitgave van Wolfs liederen. I is een vertaling van 'Auf ein altes Bild' van Eduard Mörike (in: Hugo Wolf: *Gedichte von Eduard Mörike für eine Singstimme und Klavier*. Leipzig, z.j. p. 44-45 [eerste uitgave 1889]). II is een vertaling naar een lied (beginregel: 'Ach, des Knaben Augen sind') uit het *Spanisches Liederbuch*; de tekst is door Paul Heyse in het Duits vertaald naar het Spaanse origineel van Lopez de Ubeda (in: Hugo Wolf: *Spanisches Liederbuch, nach Heyse und Geibel für eine Singstimme und Klavier*. Leipzig, z.j. p. 45-46 [eerste uitgave 1891]).

'*Van Suylensteijn, van Suylensteijn,*' 192

Datering: kort vóór 28 maart 1925

Gepubliceerd in: *Nieuwe Rotterdamsche courant* 28 maart 1925. Het gedicht komt voor in een negatieve recensie die Nijhoff schreef van Geraert van Suylensteijns *Lieder van een vinder*. (Zie: M. Nijhoff: *Verzameld werk II; kritisch en verhalend proza*. Amsterdam, 1982. p. 293-294.)

Nagelaten gedichten 1917-1925

'Wanneer ik, in den nacht en in het waaien, op' 195

Datering: kort vóór 27 juli 1918

Bron: Het gedicht komt voor in een brief van Nijhoff aan A. Roland Holst, gedateerd 27 juli 1918, die na Nijhoffs dood werd gepubliceerd in *De gids* 121 (1958), dl. I, afl. 5/6 (mei/juni). p. 310-313 (het gedicht staat op p. 313). Het origineel van de brief is waarschijnlijk verloren gegaan.

Vertaling van: Jean Moréas: *'Quand je viendrai m'asseoir dans le vent, dans la nuit'* (Stance 12, livre V). In: Dez.: *Les stances*. 3ème éd. Paris, 1906.

De idioot in de lente 196

Datering: waarschijnlijk 1918

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Midzomer 197

Datering: 1920

Bron: manuscript Letterkundig Museum

De eenzame en zijn hart 198

Datering: 1920/1923

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Ingrepen: r. 14: stad. < stad

Memlinc 197

Datering: 1922/1923

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Vergelijk het gedicht met dezelfde titel in *Vormen* (p. 126).

De toast 200

Datering: 1922/1923

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Ingrepen: r. 20: men < Men

r. 38-40: de aanhalingstekens aan het begin van deze regels zijn weggelaten.

r. 40: consequent.' < consequent.

De vreemde schipbreuk 202

Datering: eind 1922 / begin 1923

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Ingrepen: r. 11: Vloog < vloog

r. 14: boomen. < boomen

r. 60: Met < Maar

r. 60: buik.' < buik'

r. 54, 75-76, 87-90: de aanhalingstekens aan het begin van deze regels zijn weggelaten.

r. 102: bestieren.' < bestieren.

Satyr en Christofoor 204

Datering: februari/maart 1924

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Vergelijk het gedicht met dezelfde titel in *Vormen* (p. 121).

Nieuwe gedichten

De eerste druk van *Nieuwe gedichten* verscheen in 1934 bij N.V. Em. Querido's Uitg.-Mij te Amsterdam. (Tweede druk: 1937; tweede druk [= derde druk]: 1937 [= 1942]; tweede druk [= vierde druk]: 1937 [= 1943]; vijfde druk: 1946; zesde druk: 1948; alle bij Querido te Amsterdam.)

In de oorlog werd de bundel tweemaal herdrukt. Aangezien er van een auteur die niet was aangesloten bij de Kultuurkamer geen herdrukken mochten verschijnen, werden de derde en vierde druk uitgevoerd als de tweede druk. De derde druk werd opnieuw gezet. De vierde druk heeft hetzelfde zetsel als de derde.

De tekst is conform de zesde druk (zie ook de Verantwoording, p. 414-415).

De twee nablijvers 211

Datering: vóór augustus 1934

Niet voorgepubliceerd

Ingrepen: r. 6: zijn heengegaan, < heengegaan,

Het veer 212

Datering: eind 1930/eerste helft 1931

Eerste publicatie: *De gids* 95 (1931), dl. III, afl. 7 (juli). p. 49-51.

Ingrepen: r. 29: wielen < vielen

r. 36: Halfweg het water < Halfweg water

De soldaat en de zee 215

Datering: mei/juni 1932

Eerste publicatie: *De gids* 96 (1932), dl. III, afl. 7 (juli). p. 76-77.

Ingrepen: r. 30: stemmen < stem

Het klimop 219

Datering: vóór augustus 1934

Niet voorgepubliceerd

Het lied der dwaze bijen 220

Datering: kort vóór 24 oktober 1925

Eerste publicatie: *Erts; letterkundige almanak 1926; verzen, proza, drama, essay*. Amsterdam, [1925]. p. 118-119.

Ingrepen: r. 32: tussen < tusschen

Het kind en ik 222

Datering: vóór augustus 1934

Niet voorgepubliceerd

Aan een graf 225

Datering: vóór 20 september 1929

Eerste publicatie: *Erts; letterkundig jaarboek; verzen, proza, drama, essay*.
Samengesteld door D.A.M. Binnendijk, Menno ter Braak, C.J. Kelk e.a.
Amsterdam, 1930 [=1929]. p. 62.*Florentijns Jongensportret* 226

Datering: juni/juli 1931

Eerste publicatie: *De gids* 95 (1931), dl. III, afl. 8 (augustus). p. 178.*Haar laatste brief* 227

Datering: vóór augustus 1934

Niet voorgepubliceerd

Impasse 228

Datering: vóór 12 augustus 1935

Eerste publicatie: *Kristal; letterkundige productie* 1935. Amsterdam, Antwerpen, [1935]. p. 115.In de eerste druk van *Nieuwe gedichten* stond op deze plaats een ander gedicht, het sonnet 'De schrijver' (zie p. 261), dat in de tweede druk van de

bundel in 1937 werd vervangen door het gelijknamige, maar geheel afwijkende 'De schrijver' (zie p. 276). Pas in de vijfde druk van *Nieuwe gedichten* nam Nijhoff hier het, op kleine onderdelen van de oorspronkelijke *Kristal*-versie afwijkende sonnet 'Impasse' op.

Zie ook het achtste sonnet uit de cyclus 'Voor dag en dauw' (p. 274), dat in hoge mate verwant is aan dit gedicht.

Zie ook de aantekeningen bij de drie gedichten getiteld 'De schrijver' (op p. 438 en 439).

De nieuwe sterren 229

Datering: november/december 1931

Eerste publicatie: *De gemeenschap* 8 (1932), afl. 1 (januari). p. 19. De titel van het gedicht luidt daar: 'De gesternten'.

De vogels 230

Datering: januari/maart 1932

Eerste publicatie: *Helikon* 2 (1932), afl. 5 (mei). p. 65. De titel van het gedicht luidt daar: 'Fabriek en dorpschool'.

In zijn uitgave volgt Kamphuis voor de laatste regel 'op grond van een uitlating in deze zin van de dichter zelf' de versie uit de eerste tot en met de vijfde druk: 'komt de cavalerie de hoek om jagen'. (Zie ook de Verantwoording, p. 415.)

Ad infinitum 231

Datering: januari/maart 1932

Niet voorgepubliceerd

De moeder de vrouw 232

Datering: tussen 3 en 17 april 1934

Niet voorgepubliceerd

Awater 233

Datering: vóór september 1934

Niet voorgepubliceerd

Ingrepen: r. 16: en een vader < en vader

r. 139 hele < heele

r. 173: zo < zoo

Verspreide gedichten 1925-1940

De twee duiven 245

Datering: eind 1926/begin 1927

Eerste publicatie: M. Nijhoff: *De pen op papier*. Haarlem, Joh. Enschedé en zonen, 1927. p. 27-29.

Bron: Jean de la Fontaine: *Honderd en een der fraaiste fabels van Jean de la Fontaine in het Nederlandsch weergegeven waarvan honderd door Jan Prins en een door M. Nijhoff met teekeningen van J.J. Grandville*. Den Haag, 1941. p. 242-245.

Vertaling van: Jean de la Fontaine: 'Les deux pigeons'. In: Dez.: *Oeuvres II*. Paris, 1884. p.361-367. (Het gedicht is 'Fable II' uit 'Livre IX'.)

Ingrepen: r. 18: Zo < Zoo

r. 64: Dat < dat

r. 64: zoveel < zooveel

Oorkonde aangeboden aan Jan Wils 30 Juli 1928 248

Datering: vóór 30 juli 1928

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Het gedicht werd door Nijhoff gemaakt voor een Oorkonde die werd aangeboden aan de bouwmeester van het Olympisch Stadion te Amsterdam, Jan Wils. De oorkonde bleek niet te achterhalen, zodat de tekst wordt afgedrukt naar het manuscript.

Herinnering 249

Datering: vóór 3 oktober 1928

Gepubliceerd in: *Erts; letterkundige almanak; verzen, proza, drama, essay*. Amsterdam, 1929 [=1928]. p. 144-145.

Ingrepen: r. 11: regen', < regen,'

Limmerick 251

Datering: mei/juni 1930

Gepubliceerd in: *De vrije bladen* 7 (1930), afl. 7 (juli). p. 224.

L.M.G. Arntzenius was muziekcriticus van *De Telegraaf*. B.Z.K. was een goedkope pruimtabak. Hajenius was (en is) een gerenommeerde sigarenzaak op het Rokin te Amsterdam.

Het bezoek 252

Datering: september/november 1930

Gepubliceerd in: *Helikon* 1 (1931), afl. 1 (januari). p. 11-12.

Verborgen schrijver 254

Datering: 25 mei 1931

Gepubliceerd in: *De vrije bladen* 8 (1931), afl. 7 (juli). p. 228. Onder het gedicht staat: 'Voor het Couperus-nummer van "De Schakelaar", maandblad voor het Middelbaar Onderwijs, geweigerd door den redacteur Fred. Batten, die mij om een bijdrage verzocht had "treffend van persoonlijk accent en vol wezenlijken inhoud". M. NIJHOFF'

'Wie is het, die zoo hoog gezeten,' 255

Datering: april/juni 1931

Eerste publicatie: *Woord en geest; gereformeerd weekblad* 7 (1931/1932), afl. 41, afl. 350 (8 juli 1931). p. 321.

De tekst is een bewerking van de 'Rey van Engelen' uit het eerste bedrijf van Vondels *Lucifer*. Op verzoek van E.L. Smelik bewerkte Nijhoff de rei tot gezangtekst. De tekst verschijnt in verschillende gezangbundels. Hij is hier afgedrukt naar de eerste druk van het zogenaamd oud liedboek, waarvan vele herdrukken zijn verschenen: *Psalmen en gezangen voor den eerdienst der Nederlandsche Hervormde Kerk [...]*. Amsterdam, De Evangelische Compagnie N.V., 1938. De bewerking compareert hier als Gezang 133, op muziek van A.C. Schuurman.

Ingrepen: onderschrift toegevoegd.

Uit Heine's 'Heimkehr' 257

Datering: juli/september 1932

Gepubliceerd in: *Helikon* 2 (1932), afl. 7 (september). p. 110.

Vertaling van: Heinrich Heine: *'Mein Herz, mein Herz ist traurig,'* [nr.3 uit de afdeling 'Die Heimkehr' van het *Buch der Lieder*]. In: Dez.: *Sämtliche Werke in zwölf Bänden*. Mit Einleitung von Adolph Rohut. Th. Knauer Nachf. Berlin und Leipzig, 1923. Deel 1. p. 110.

De schrijver 258

Datering: voorjaar/zomer 1933

Gepubliceerd in: *De kunst in nood*. Den Haag, z.j. [1933/1934]. 6 delen. Deel 2. p. [8].

Het jaar 1572 259

Datering: eind 1932/vóór 28 april 1934

Gepubliceerd in: *Utrechtsch dagblad* 28 april 1934.

In 1940 werd er van het gedicht een rijmprent uitgegeven met een houtsnede van Jan Wiegers als eerste uitgave van *De blauwe schuit* (tweede druk 1941), bedoeld als nieuwjaarswens voor 1941. Deze tekst is echter niet geautoriseerd.

Ingrepen: r. 29: Zes < zes

De schrijver 261

Datering: vóór augustus 1934

Gepubliceerd in: *Nieuwe gedichten*. Amsterdam, 1934. p. [38]-39. Het gedicht werd in de tweede druk uit 1937 vervangen door het gelijknamige, maar geheel afwijkende gedicht 'De schrijver' (zie p. 276). (Zie ook de aantekening bij 'Impasse' op p. 435.)

Voor dag en dauw I-VIII 265

Datering: 16 januari/6 september 1936

Gepubliceerd in: *De gids* 100 (1936), dl. IV, afl. 10 (oktober). p. 16-25. Het achtste sonnet uit deze cyclus is een bewerking van het sonnet 'Impasse' dat een jaar daarvoor in *Kristal* was verschenen. (Zie ook de aantekening bij 'Impasse' op p. 435.)

Ingrepen: 'Open brief', 2e alinea: op het ogenblik < op het oogeblik 'Open brief', 3e alinea: twee oudere echtgenoten < twee oudere echtgenooten 'Voor dag en dauw VII', r. 14: *marslied* hebben we niet verbeterd in *marslied*, daar hier mogelijk een bepaalde uitspraak ('marsj') bedoeld is.

De schrijver 276

Datering: eind 1936/voorjaar 1937

Gepubliceerd in: *Nieuwe gedichten*. Tweede druk. Amsterdam, 1937. p. [38]-39. Het gedicht verving het gelijknamige, maar geheel afwijkende 'De schrijver' uit de eerste druk van *Nieuwe gedichten*. (Zie ook de aantekening bij 'De schrijver' op p. 439.) Het werd in de vijfde druk uit 1946 vervangen door 'Impasse'. (Zie ook de aantekening bij 'Impasse' op p. 435.)

Bij de dood van Albert Verwey 277

Datering: begin juli 1937

Gepubliceerd in: *De stem* 17 (1937), dl. II, afl. 7/8 (juli/augustus), p. 732-733.

Samenspraak 280

Datering: eind december 1937

Eerste publicatie: *Het vaderland* 31 januari 1938 (avondblad C).Bron: M. Nijhoff: *Samenspraak*. Den Haag, L.J.C. Boucher, z.j. [1938].

[Geïllustreerd door] L. v[an] Dam v[an] Isselt.

Veertig jaar 282

Datering: 20 juni 1938/16-19 augustus 1939

Gepubliceerd in: *De gids* 103 (1939), dl. III, afl. 9 (september). p. 257-259.**Nagelaten gedichten****1925-1940***De Nachtmis* 287

Datering: waarschijnlijk herfst 1926

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Het uitstel 288

Datering: september/november 1930

Bron: manuscript Letterkundig Museum

De vijand 289

Datering: 1931/1932

Bron: manuscript Letterkundig Museum

De steen 290

Datering: januari/maart 1932

Bron: manuscript Letterkundig Museum

De kreupele 291

Datering: januari/maart 1932

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Martinus 293

Datering: januari/maart 1932

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Uit Heine's 'Heimkehr' 294

Datering: juli/september 1932

Bron: manuscript in privé-bezit

Vertaling van: Heinrich Heine: *‘Die Nacht ist feucht und stürmisch,’* [nr.5 uit de afdeling ‘Die Heimkehr’ van het *Buch der Lieder*]. In: Dez.: *Sämtliche Werke in zwölf Bänden*. Mit Einleitung von Adolph Rohut. Th. Knauer Nachf. Berlin und Leipzig, 1923. p. 111.

Het gedicht is tegelijkertijd vertaald met ‘Uit Heine's “Heimkehr”’ op p. 257.

Dolores' ontbijt 295

Datering: vóór 7 mei 1934

Bron: manuscript (afschrift van Hans Philips) in privé-bezit

Nijhoff schreef dit gedicht, samen met ‘Mercedes’, ‘Bertha van Antwerpen’ en ‘De schiettent’ ter gelegenheid van het huwelijk van Pyke Koch en Heddy de Geer dat op 7 mei 1934 plaatsvond. De gedichten refereren alle vier aan schilderijen van Pyke Koch. De teksten werden op het huwelijksfeest gezongen op muziek van Hans Philips.

De gedichten werden voor het eerst gepubliceerd door Carel Blotkamp in zijn artikel: ‘De heilsoldate moet eruit; over Koch en Nijhoff’. In: *Jong Holland 2* (1986), afl. 2 (mei), p. 8-25.

Mercedes 296

Datering: vóór 7 mei 1934

Bron: manuscript in privé-bezit

Zie ook de aantekening bij ‘Dolores' ontbijt’ hiervoor.

Bertha van Antwerpen 297

Datering: vóór 7 mei 1934

Bron: manuscript in privé-bezit

Van de tekst bestaan ook twee afschriften van Hans Philips, met twee afwijkende versies.

Ingrepen: de nummering van de strofen in het handschrift is niet overgenomen.

titel: Bertha van Antwerpen < Bertha vAntwerpen

r. 28: straat. < straat

r. 45: Bertha, Bertha < Berta, Berta

Zie ook de aantekening bij ‘Dolores' ontbijt’ hiervoor.

De schiettent 299

Datering: vóór 7 mei 1934

Bron: manuscript (afschrift van Hans Philips) in privé-bezit

Ingrepen: r. 9: non stop. < non stop

r. 12: zegt. < zegt

r. 18: zegt. < zegt

Zie ook de aantekening bij 'Dolores' ontbijt' hiervoor.

Op het oude-mannen- en vrouwenhuis te Purmerend 300

Datering: vóór 24 juni 1938

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Volgens Kamphuis had Wieger Bruin, architect BNA, Nijhoff gevraagd 'een gedicht te schrijven met de bedoeling dit met een tekening van J.S. Sjollema als rijmprent te doen drukken en uitreiken aan de genodigden bij de opening van het onder zijn architectuur gebouwde bejaardentehuis "De Rusthoeve" te Purmerend van de Vereniging van Hervormde Diaconieën. Deze opening had plaats op 5.9.1938, maar de rijmprent is om allerlei redenen, o.a. wegens tijdnood en omdat Nijhoff een ander soort bejaardentehuis voor ogen stond dan "De Rusthoeve", niet verschenen'.

Ingrepen: titel: oude-mannen- en vrouwenhuis < oude mannen en vrouwen huis

Het uur u gevolgd door Een idylle

De drukgeschiedenis van *Het uur u gevolgd door Een idylle; twee gedichten* is nogal compliceerd. In 1942 verscheen bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage de eerste druk (op de titelpagina staat als jaar van verschijnen 1941 aangegeven). Daarna werd de bundel in de oorlog op zijn minst nog twee keer clandestien herdrukt (de tweede keer in 1944). Deze drukken zijn niet als herdrukken aangeduid. De tweede druk bevat op p. 23 de zetsfout *hielt* in plaats van *hield*. De derde druk heeft eveneens deze zetsfout en nog een andere, namelijk op p. 9 *stilte* (zonder komma) in plaats van *stilte*, (met komma) - in de regel 'is een stilte, niet slechts naar de vorm'. In 1946 verscheen de herdruk die als tweede druk werd aangeduid, maar dus in feite de vierde druk is. De zetsfout op p. 23 is nog aanwezig, maar de zetsfout op p. 9 is hersteld.

De tekst is conform de druk uit 1946 (i.e. de tweede druk [= vierde druk]).

Het uur u 303

Datering: november 1936/vóór 28 mei 1937

Eerste publicatie: *Groot Nederland* 35 (1937), dl. II, afl. 7 (juli). p. 1-14.

Ingrepen: r. 392: arm in arm < arm en arm

r. 412: hield < hielt

Een idylle 319

Datering: mei 1940

Eerste publicatie: *De gids* 104 (1940), dl. III, afl. 8 (augustus). p. 104-112.

De titel luidt daar: 'Protesilaos en Laodamia; een idylle'.

Enige romantische gedichten

De gedichten werden voor het eerst gepubliceerd in *Eenige romantische gedichten*. Naar het Fransch. Amsterdam, 1944. De uitgave werd verzorgd door Jan van Krimpen en verscheen wegens de oorlogsomstandigheden anoniem in de clandestiene '5 Ponden Pers' van A.A. Balkema. Er bestaan verschillende uitvoeringen van deze uitgave. Zo berust er in de bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (UB Leiden) een exemplaar met een aangepaste titelpagina (het impressum luidt: 'Amsterdam / 20 April 1944' - 20 april was de verjaardag van de dichter) en een berijmd colofon. In 1949 werden de gedichten nogmaals gepubliceerd in *Ad interim* 6 (1949), afl. 8/9 (augustus/september) [vertaalnummer: *De muze in tricolore*]. De hier afgedrukte teksten zijn conform de *Ad interim*-versie; de volgorde echter is die van de bundel *Eenige romantische gedichten*. In *Ad interim* zijn de gedichten in de nieuwe spelling afgedrukt, reden waarom wij in de titel van de bundel *Eenige* veranderen in *Enige*.

Droefenis 333

Datering: vóór oktober 1943

Bron: *Ad interim* 6 (1949), afl. 8/9 (augustus/september). p. 224Vertaling van: A. de Musset: 'Tristesse'. In: Dez.: *Poésies nouvelles*. Paris, 1860. p. 182.

Ingrepen: r. 2: vrolijkheid < vroolijkheid

r. 12: mens < mensch

r. 12: geven. < geven

De dood van de wolf 334

Datering: vóór 10 oktober 1943

Bron: *Ad interim* 6 (1949), afl. 8/9 (augustus/september). p. 214-216Vertaling van: Alfred de Vigny: 'La mort du loup'. In: Dez.: *Poëmes; livre mystique, livre antique, livre moderne, poëmes philosophiques; Suzanne, Hélène, fragments inédits*. Ed. F. Baldensperger. Paris, 1914. p. 215-218.

Ingrepen: titel: de wolf < den wolf

De slapende Boaz 338

Datering: vóór 10 oktober 1943

Bron: *Ad interim* 6 (1949), afl. 8/9 (augustus/september), p. 217-220

Vertaling van: Victor Hugo: 'Booz endormi'. In: Dez.: *Légende des siècles*. Ed. P. Berret. Paris, 1921. Dl. I. p. 79-88.

Ingrepen: de aanhalingstekens aan het begin van strofe 12, 13 en 14 zijn weggelaten.

r. 67: affodillen < afodillen

De verheerlijkten 342

Datering: vóór oktober 1943

Bron: *Ad interim* 6 (1949), afl. 8/9 (augustus/september). p. 223

Vertaling van: G. de Nerval: 'Les cydalises'. In: Dez.: *Poésies complètes*. Paris, 1877. p. 228.

Ingrepen: r. 2: Zij zijn naar 't graf gegaan. < Zij zijn haar dorst gaan lessen r. 3: lessen < lesschen

Verspreide gedichten**1940-1953***In plaats van foto* 345

Datering: 8 november 1941

Eerste publicatie: *Criterium* 3 (1942). afl. 1-[2] (januari/februari), p. 72.

In 1942 werd het gedicht als rijmprint uitgegeven, verzorgd door H.N. Werkman voor *De blauwe schuit*. Hier ontbreekt echter het bovenschrift - gezien de oorlogsomstandigheden begrijpelijk. Wij volgen daarom de tekst van de eerste publicatie.

Bij het graf van den Nederlandschen onbekenden soldaat gevallen in de Meidagen 1940 347

Datering: vóór 15 april 1942

Gepubliceerd als rijmprint in 1942, verzorgd door H.N. Werkman voor *De blauwe schuit*.

Het gedicht is in en vlak na de oorlogsjaren in verschillende bloemlezingen opgenomen geweest. Naar alle waarschijnlijkheid gaat het hierbij om ongeautoriseerde drukken.

Gebed om vrede 348

Datering: vóór 23 februari 1943

Gepubliceerd als rijmprent in 1943, verzorgd door H.N. Werkman voor *De blauwe schuit*.

Vertaling van: Charles d'Orléans: 'Ballade xxv'. In: Dez.: Poésies complètes. Ed. Ch. d'Héricault. Paris, 1874. Dl. I. p. 144.

Ingrepen: r. 32: zo < zoo

De grot 350

Datering: vóór 10 oktober 1943

Bron: manuscript Letterkundig Museum

In 1943 werd het gedicht als rijmprent uitgegeven, verzorgd door H.N. Werkman voor *De blauwe schuit*. Deze uitgave verscheen echter buiten Nijhoffs wil om. Nadien heeft Nijhoff het gedicht omgewerkt. Wij drukken het hier af naar de laatste handschriftversie.

Het zwetende beeld 351

Datering: 12 december 1943

Gepubliceerd in: *Kompas der Nederlandse letterkunde*. Onder redactie van Clara Eggink, J.C. Bloem, C.J. Kelk, Ed. Hoornik en Ad. Morriën. Amsterdam, De Bezige Bij, 1947. p. 294.

Kinderkruistocht 353

Datering: eind 1943/begin 1944

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Het gedicht is in en vlak na de oorlogsjaren in verschillende bloemlezingen opgenomen geweest. Naar alle waarschijnlijkheid gaat het hierbij om ongeautoriseerde drukken.

Ingrepen: onder de titel staat: '(Moderne parafraseering van M. Nijhoffs gelijknamige gedicht.)' Dit onderschrift hebben we weggelaten.

r. 16 En < en

r. 32 libera < liberet

'*Wij zijn vrij*' 355

Datering: vóór 8 april 1945

Gepubliceerd in: *Vrij Nederland*, Haagse editie, 5 mei 1945. Tegelijkertijd verscheen het gedicht als rijmprent, met een tekening van K.L. Links, uitgegeven door Vrij Nederland.

Ingrepen: r. 11: heeft. < heeft

Tot de gevallen 356

Datering: vóór 17 mei 1945

Gepubliceerd in: *Vrij Nederland* 17 mei 1945.

Van het gedicht verscheen eind augustus 1945 een rijmprent, met een tekening van P. Klaasse, uitgegeven door Vrij Nederland (volgens een vermelding in *Nieuwsblad voor den boekhandel* van 23 augustus 1945).

Wonderbare spijziging 357

Datering: tweede helft 1945

Het gedicht verscheen in 1945 als rijmprent, met houtsneden van K. Andrea, bij het Plaatselijk Interkerkelijk Bureau van 's-Gravenhage en omstreken.

Diepenbrock 358

Datering: 12 mei 1946 / eind mei 1946

Gepubliceerd in: *Mensch en melodie* 1 (1946), afl. 5/6 (mei/juni) [nummer ter gelegenheid van de Diepenbrockherdenking]. p. 131.

'Mij bracht de macht der duisternis' 359

Datering: tussen 7 februari en 27 december 1946

Het gedicht is een inscriptie voor de Andreas-klok van de Jacobikerk te Utrecht. De tekst is afkomstig uit de stukken van de gemeenteraadsvergaderingen van de stad Utrecht (gedrukte verzameling 1946. Nr. 174/44/41 O.W.; Utrecht, 27 December 1946.)

Het eerste wonder 360

Datering: vóór 21 december 1946

Gepubliceerd in: *Vrij Nederland* 21 december 1946

Vertaling van 'Le premier miracle', een door Georgette Hagedoorn naar het Provençaals ('Lou premier miracle') gemaakte Franse bewerking.

Ingrepen: r. 17: armen < armen,

r. 28: U < u

r. 31: Uw < uw

Een woord van dank 362

Datering: eind 1948 / begin 1949

Gepubliceerd in: *Huldeboek pater Bonaventura Kruitwagen o.f.m. Martinus Nijhoff*, 's-Gravenhage, 1949. p. 1.

Pater Franciscus Josephus Bonaventura Kruitwagen (1874-1954) was onder meer bibliothecaris van het minderbroedersklooster te Woerden. Hij gaf als

mediëvist, bibliograaf, paleograaf en incunabelkenner veel aandacht aan boekwetenschap.

De hippopotamus 363

Datering: 1949/vóór juli 1950

Gepubliceerd in: *De gids* 113 (1950), dl. 11, afl. 7 (juli), p. 1-2 (samen met 'De hartekreet van J. Alfred Prufrock' en 'Hoe onbehagelijk het is Mr Eliot te ontmoeten' onder de titel 'Drie gedichten van T.S. Eliot; vertalingen van M. Nijhoff').

Vertaling van: T.S. Eliot: 'The hippopotamus'. In: Dez.: *Collected poems 1909-1935*. London, 1936. p. 49-50

De hartekreet van J. Alfred Prufrock 365

Datering: 1949/vóór juli 1950

Gepubliceerd in: *De gids* 113 (1950). dl. 11, afl.7 (juli), p. 2-6.

Vertaling van: T.S. Eliot: 'The love song of J. Alfred Prufrock'. In: Dez.: *Collected poems 1909-1935*. London, 1935. p. 11-15.

Hoe onbehagelijk het is Mr Eliot te ontmoeten 370

Datering: 1949/vóór juli 1950

Gepubliceerd in: *De gids* 113 (1950), dl. 11, afl. 7 (juli), p. 7.

Vertaling van: T.S. Eliot: 'Five-finger exercises; v: Lines for Cuscuscaraway and Mirza Murad Ali Beg'. In: Dez.: *Collected poems 1909-1935*. London, 1935. p. 147.

Gedenkenis 371

Datering: augustus/oktober 1951

Gepubliceerd in: B.M. Schuurman: *Over alle bergen; geschriften*. 's-Gravenhage, D.A. Daamen's uitgeversmaatschappij n.v., 1951. p. 7.

Het gedicht is een in memoriam voor Dr. B.M. Schuurman, zendeling-leraar te Java, Nijhoffs zwager (hij was gehuwd met zijn zuster Hester).

Ingrepen: r. 7: en kerk < en, kerk

Nagelaten gedichten

1940-1953

Het huis 375

Datering: 1 mei 1944

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Het huis is Nijhoffs 'Huize Antoinette' te Biggekerke, dat in de oorlog door de Duitsers werd gevorderd.

Vriezen deed het dat het kraakte 376

Datering: waarschijnlijk vóór Kerstmis 1946

Bron: editie Kamphuis (gebaseerd op typoscript dat nu verloren is gegaan)

Vertaling van: 'Lorsque'en la saison de glace', een door Georgette Hagedoorn gemaakte Franse bewerking van een Provençaals kerstliedje ('Lor qu'an lai saison qu'ai jaule').

Holland 377

Datering: 1947

Bron: N.G. Lély: *Apollo in Times Square*. The Hague, L.J.C. Boucher, 1954. p. 49.

Eerste publicatie: *De gids* 112 (1949), dl. 11, afl. 4 (april), p. 1.

Vertaling van een Grieks gedicht van Nicholas G. Lély, die enige tijd de Grieks gezant was in ons land. Het Griekse origineel hebben we niet kunnen achterhalen.

Prinses Wilhelmina 378

Datering: vóór 4 september 1948

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Het gedicht is geschreven ter inleiding van Georgette Hagedoorns herdenkingsprogramma 'Hart en Kroon', waarmee zij op 4 september 1948 optrad ter gelegenheid van het vijftigjarige regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina.

De reis van de Drie Koningen 380

Datering: waarschijnlijk 1949/1950

Bron: manuscript Letterkundig Museum

Ingrepen: r. 17: reisden < reisen

Vertaling van: T.S. Eliot: 'Journey of the Magi': In: Dez.: *Collected poems 1909-1935*. London, 1935. p. 107-108.

Het winterkoninkje 382

Datering: waarschijnlijk rond 1950

Bron: editie Kamphuis (gebaseerd op typoscript dat nu verloren is gegaan)

Vertaling van: Léon Xanrof: 'Le Roitelet'. In: Dez.: *Chansons ironiques*. Paroles et musique de Xanrof. Illustrations de P. Balluriau. Paris, z.j. p. 1-7.

Slaap, mijn kind 384

Datering: enkele maanden tot twee jaar na 1950

Bron: editie Kamphuis (gebaseerd op typoscript dat nu verloren is gegaan)

Vertaling van: *Byssan lull*. Stockholm, Elkan & Schildknecht, Emil Carelius, z.j. [copyright 1922] en: *Visselul*. Vertaald door Victor Skaarup. Muziek van Evert Taube. Kobenhavn, Warnys Musikforlag, z.j. Nijhoff heeft het lied in de Zweedse versie gehoord in Kopenhagen tijdens een tournee van Georgette Hagedoorn in november 1950. Hij vatte het plan op de tekst te vertalen, maar pas lange tijd nadien werd de vertaling voltooid.

Ingrepen: onderschrift toegevoegd.

Psalm 3, 16, 21, 23, 60, 67 en 150 385

Datering: eerste helft 1952

Bron: de teksten zijn afgedrukt naar de typoscripten van de laatste versies zoáls die in het archief (Rijksarchief te Den Haag) zijn bewaard gebleven.

In februari 1952 werd Nijhoff benoemd tot ‘letterkundig adviseur’ van de ‘Commissie voor de psalmberijming’ der Nederlandse Hervormde Kerk, een taak die hij tot aan zijn dood in 1953 is blijven vervullen. Al in 1950 heeft Nijhoff het verzoek gekregen een bijdrage te leveren, maar pas twee jaar later zijn de eerste berijmingen gereed. Het auteurschap is een gecompliceerde kwestie, aangezien er van sommige psalmen al eerder door andere dichters berijmingen waren gemaakt, die om verschillende redenen de goedkeuring van de commissie niet konden wegdragen. Op 25 april 1953, enkele maanden na het overlijden van de dichter, verklaart de commissie evenwel dat Nijhoff de auteur is van de psalmen 3, 16, 21, 23, 60, 67 en 150 (voor uitgebreidere gegevens wordt hier verwezen naar de historisch-kritische editie).

Ingrepen: *Psalm* 3, r. 29: vergruisde < verguisde

Psalm 21, r. 32: U < u

Psalm 60, r. 4: herstel < Herstel

Psalm 60, r. 14: zal < Zal

Gedichten uit ‘Spoon river anthology’ van Edgar Lee Masters 395

Datering: vóór 1953

Bron: Edgar Lee Masters: ‘Spoon river anthology’. Nederlands van M. Nijhoff.

In: *Maatstaf* 2 (1954/1955), p. 164-171. De postuum gepubliceerde tekst is gebaseerd op een verloren gegaan handschrift. (Alleen van ‘Johnnie Sayre’ is een (klad)manuscript bewaard gebleven, met enkele afwijkingen.)

Vertaling van enkele teksten uit Edgar Lee Masters: *Spoon river anthology*.

New York, The Macmillan company, 1940. p. 1-2 ('The hill'), p. 114 ('Elsa Wertman'), p. 115 ('Hamilton Greene'), p. 151 ('Hortense Robbins'), p. 90 (Pauline Barrett), p. 95 ('Rev. Abner Peet'), p. 72-73 ('Mrs. Williams'), p. 27 ('Knowlt Hoheimer'), p. 28 ('Lydia Puckett'), p. 34 ('Sarah Brown'), p. 38 ('Johnnie Sayre'), p. 199-200 ('Edith Conant'). Nijhoff heeft de vertalingen gemaakt voor het voordrachtsprogramma van Georgette Hagedoorn. De volgorde waarin de teksten in *Maatstaf* zijn afgedrukt is die van het voordrachtsprogramma.

Ingrepen: *Elsa Wertman*, r. 2: had < Had

Elsa Wertman, r. 5: sloop < Sloop

Register op titels en beginregels

Aan een graf	225
Aan mijn kind I	66
Aan mijn kind II	67
Aan mijn kind III	69
<i>Ach arm, ik bonenstakie</i>	295
<i>Ach, Christoffoor, vertrouwder</i>	121
Adieu	155
Ad infinitum	231
<i>Afgelegd is de weg</i>	371
<i>Albert Verwey, ik had u mij gedacht,</i>	116
<i>Alleen God weet waarom ik bij je kwam,</i>	54, 112
<i>Als doods-hoofden stekend op hooge staken,</i>	186
<i>Als ik de groene luiken openzet,</i>	158
<i>Als ik langs 't ziekenhuis waar zij verpleegd werd loop,</i>	219
<i>Als ik zijnen blik ontmoet,</i>	191
<i>Als menschen lachen die 's nachts iets vreemds vreezen,</i>	149
<i>Als oude menschen beginnen te droomen</i>	300
<i>Als ruime plooiën donker-blauwe zij</i>	102
Aubrey Beardsley	150
Awater	233
Babel	115
<i>Babel had haar toren hoog gebouwd</i>	115
Beelden	116
Bertha van Antwerpen	297
<i>Bewaar mij, want ik schuil bij U, o God,</i>	387
<i>Bid om vrede, Maria, lieve Vrouwe,</i>	348
<i>Boaz ging slapen, van vermoeidheid schier bezweken;</i>	338

Boehme	63
<i>Boven mijn hoofd hebt gij uw lucht gebroid:</i>	35
Bruckner	22
<i>Buiten de herberg waar we bleven</i>	174
Bij de dood van Albert Verwey	277
Bij het graf van den Nederlandschen onbekenden soldaat	347
<i>Christus is ons geboren -</i>	177
<i>Claudien, jij speelt piano, en ik zit</i>	159

Clown	39
Con sordino	61
De alchemist	41
<i>De arbeiders der fabriek aan de overkant</i>	230
<i>De bezetter slaat zonder erbarmen</i>	377
<i>De bloemen staan in 't donker bed</i>	20
<i>De boeken lagen kriskras door elkaar</i>	277
<i>De boomen bloeien nu het lente werd,</i>	19
De Chineesche danser	40
De danser	146
<i>De dienstmaagd giet van het geslachte lam</i>	231
De dood van de wolf	334
De eenzame	21
De eenzame en zijn hart	198
De grot	350
De hartekreet van J. Alfred Prufrock	365
De Heilige	62
De idioot in de lente	196
De hippopotamus	363
<i>De hippopotamus ligt languit</i>	363
De jongen	167
<i>De Juni-avond opent een hoog licht</i>	160
<i>De kaarsen branden tusschen mandarijnen,</i>	169
<i>De kamer hardt de lucht niet langer van</i>	272
<i>De kamers waren donkerder geworden,</i>	70
<i>De keien zijn zoo puntig op de straten:</i>	36
De kerstboom	169
De kinderkruistocht	130
De kloosterling	158
De kreupele	291

De laatste dag	42
De lantaren	103
De moeder de vrouw	232
<i>De muzikale genius</i>	251
<i>De nacht is geel van maanlicht en muziek:</i>	40
De Nachtmis	287
De nieuwe sterren	229
<i>De oogen van den nacht staan voor het raam.</i>	21
De Profundis	139

De reis van de Drie Koningen	380
De rozen	106
De schiettent	299
De schrijver	258, 261, 276
De slapende Boaz	338
De soldaat die Jezus kruisigde	124
De soldaat en de zee	215
De steen	290
<i>De stern die bij de rhododendrons zijn</i>	154
<i>De tekentafel voor het brede raam</i>	267
De toast	200
De troubadour	43
De tuinman	20
De twee duiven	245
De twee nablijvers	211
De twee pauwen	153
De verbrandende lampion	147
De verheerlijkten	342
De vervloekte I	47
De vervloekte II	48
De vervloekte III	49
De vervloekte IV	50
De vervloekte V	51
De vervloekte VI	52
De vervloekte VII	53
De vervloekte VIII	54
De vervloekte IX	55
De vogel	149
De vogels	230
<i>De volle weelde van een melodie</i>	29
De vreemde schipbreuk	202
De vrouw in het rood	99
De vijand	289

De wandelaar	15
<i>De weg van hier naar 't dodenrijk</i>	321
De wolken	170
<i>De wolken snelden door het schelle licht der maan</i>	334
<i>De zon, de zon martelt de steenen gevels,</i>	18
Diepenbrock	358

<i>Die 's nachts romancen floot onder de linden</i>	43
<i>Dikwijls, Martinus, heilige naamgenoot,</i>	293
<i>Dit graf is al wat er aan Nederlandschen grond</i>	347
<i>Dit is 't sprookje van den dooden</i>	135
Dolores' ontbijt	295
Dominee Abner Peet	401
<i>Dood, ondragelijk is je straf:</i>	139
Droefenis	333
<i>Droom dan tenminste dat wij nimmer scheidden,</i>	155
<i>Duitsch bloed kreeg stem en zong latijn,</i>	358
Edith Conant	407
<i>Een draaiorgel gilt 's middags in de straat,</i>	50, 110
<i>Een geur van hoger honing</i>	220
<i>Een groot verdriet in 't ernstige profiel</i>	22
Een idylle	319
<i>Een matte glans van blauwe veeren gloeit</i>	187
<i>Een ontmoeting met Mr Eliot valt niet mee.</i>	370
<i>Een oorlog had deez' aard', zoo groot zij is, gemeten;</i>	248
<i>Een oud man ben ik, die mij veel bezin:</i>	41
<i>Een werkelijkheid komt door mijn hoofd heen scheuren:</i>	52
Een woord van dank	362
<i>Eertijds, door een nog schuldeloos geslacht,</i>	229
<i>Elk woord, terwijl hij schreef, ging ademhalen</i>	258
Elsa Wertman	397
<i>Er dropen rozen neer uit de guirlanden</i>	26

<i>Er is een gedicht dat ik had moeten schrijven,</i>	290
<i>Er is in ons land een vrouw.</i>	378
<i>Ernstig en eenzaam staat</i>	126
<i>Er staat in mijn hart een boompje gegroeid,</i>	138
<i>Er vielen woorden van de zon</i>	196
<i>Er was een hoog dak in de stad</i>	249
Florentijns Jongensportret	226
Fuguettes	159
Gebed om vrede	348
Gedenkenis	371
<i>Geen foto van 'Hollands' dichter</i>	345
<i>Geen sprankje licht wijst ons een uitweg aan.</i>	350
<i>Geen ster breekt in de stormnacht</i>	294

<i>Gisteren-avond na het werken,</i>	99
<i>God van de liefde, hoor mij aan:</i>	28
<i>God zij ons gunstig en genadig.</i>	393
<i>Gij, dooden, die den dag niet meer beleeft</i>	356
Haar laatste brief	227
Hamilton Greene	398
Herinnering	71-249
Het bezoek	252
Het Bruidje	129
<i>Het dak van het kasteel steekt uit</i>	60
Het derde land	136
Het eerste wonder	360
<i>Het eiland leek van ver uit zee</i>	202
Het einde	27
Het gras op de heuvel	395
Het groote lijden	125, 185
<i>Het had dien winter tot in Maart gevroren.</i>	259
Het huis	375
Het jaar 1572	259
Het juffertje in het groen	103
Het kind en ik	222
Het klimop	219
Het licht	16
<i>Het licht, Gods witte licht, breekt zich in kleuren:</i>	16
Het lied der dwaze bijen	220
Het liedje van den simpele	59
Het meisje	65
<i>Het meisje dat halfweegs haar mandje staan laat</i>	173
Het oude huis	70
Het schip	137

Het souper	148
Het steenen kindje	174
Het strijkje	38
<i>Het strijkje speelt 's avonds in de warande,</i>	38
Het tuinfeest	160, 188
Het uitstel	288
Het uur u	302
Het veer	212
<i>Het vroege zonlicht trilt in de cypressen,</i>	157

Het vrome kasteel	60
<i>Het was een koude tocht,</i>	380
<i>Het was zomerdag.</i>	305
<i>Het was zoo goed bij jou, het was zoo goed -</i>	49
<i>Het water van de gracht is grijs</i>	137
Het winterkoninkje	382
<i>Het wordt stil in den tuin, als mijn gitaar</i>	156
Het zwetende beeld	351
<i>Het zijn, dacht ik, verder schrijvend,</i>	252
Hoe onbehagelijk het is Mr Eliot te ontmoeten	370
Holland	35, 377
<i>Hoor de sonate der clavecimbele!</i>	23
Hortense Robbins	399
<i>Hij hing niet hoog aan 't kruis: zijn voeten bleven</i>	128
<i>Hij knoopt, om 't licht te temperen voor 't kind</i>	270
<i>Hij moest zijn hart, zijn zwaar hart, achterlaten</i>	125
<i>Hij was een avond vroeg naar bed gegaan.</i>	271
Hij zat in nachtgoed voor het raam en liet	167
<i>Hij zei me: 'Zoolang deze rozen</i>	106
<i>Iedere dag op u gewacht</i>	288
<i>Ik denk dat de opslag van zijn beide</i>	199
<i>Ik droeg nog kleine kleeren, en ik lag</i>	170
<i>Ik eet het brood weer van mijn tinnen bord,</i>	63
<i>Ik ging naar Bommel om de brug te zien.</i>	232
<i>Ik heb er geen traan om gelaten</i>	401
<i>Ik heb mijn moed en macht verloren,</i>	333

<i>Ik heb vannacht zoo'n vreemden droom gehad:</i>	67
<i>Ik keek laatst door een venster naar binnen,</i>	171
<i>Ik leek wel een geraamte na mijn operatie!</i>	400
<i>Ik schoof het kind van mijn schouder,</i>	391
<i>Ik was de eerste die viel in de slag op de Kloosterberg.</i>	403
<i>Ik was de modiste,</i>	402
<i>Ik was een boerenmeisje uit Duitsland,</i>	397
<i>Ik was het enig kind van Francine Harris uit Virginia</i>	398
<i>Ik wil van God als van mijn Herder spreken.</i>	390
<i>Ik zag je treden</i>	34
<i>Ik zie het zonlicht in de kamer branden</i>	53
<i>Ik zit met mijn rug tegen het zonnige muurtje,</i>	59
<i>Ik zou een dag uit vissen,</i>	222

Impasse	228
<i>In dezen morgen zie ik dat de nachten</i>	17
Ineengebroken I	109
Ineengebroken II	110
Ineengebroken III	111
Ineengebroken IV	112
In plaats van foto	345
<i>In 't bloembed achterover, waar het zwermen</i>	153
<i>In 't stille, bleeke water drijven booten:</i>	33
<i>'t Is Juni, en de vijver in 't plantsoen</i>	188
<i>'t Is stil en warm in de vallei</i>	190
Jacques	187
<i>Je bent zoo hard voor mij als de eenzaamheid:</i>	48
<i>Je was zoo hard voor mij als de eenzaamheid:</i>	109
Johannes	128
Johnnie Sayre	406
<i>Jou arme stakkert van een straatlantaren,</i>	77
<i>Jou arme stakker van een straatlantaarn,</i>	105
<i>Jozef en de maagd Maria</i>	360
Kerstnacht	175
Kinderkruistocht	353
Kleine prélude van Ravel	161
Knowlt Hoheimer	403
<i>Knowlt Hoheimer vluchtte en ging als vrijwilliger in dienst</i>	404
<i>Koning Winter vroeg verbaasd</i>	382
Kristal en sterren; een ode	189
<i>Laat ons gaan, jij en ik, laat ons gaan,</i>	365

<i>Langs de twee coniferen naar</i>	161
Langs een wereld	171
<i>Leef niet als boomen leven die haar stille</i>	150
Lente	19
Levensloop	145
Liedje	138
<i>Lieve, melieve -</i>	64
Lili Green	154
Limmerick	251
<i>Looft God, looft Hem overal.</i>	394
Lydia Puckett	404

Maria Magdalena	26
Martinus	293
<i>Maurice, ween niet. Ik ben niet hier; onder deze pijnboom.</i>	405
Memlinc	126, 199
Mercedes	296
Met blauw-papieren pijlen op mijn wangen	39
Middag	18
<i>Middernacht, de kerkklok luidt,</i>	287
Midzomer	197
<i>Midzomer - maar de regen ruischt, van tranen</i>	197
Moeder	72
<i>Moeder, weet je nog hoe vroeger</i>	71
<i>Morgen-gebed</i>	104
Mozart	157
Mrs Williams	402
<i>Mij bracht de macht der duisternis</i>	359
<i>Mijn beide armen hield ik uitgebreid,</i>	62
<i>Mijn eenzaam leven wandelt in de straten,</i>	15
<i>Mijn hart blijft zonder vreugde</i>	257
<i>Mijn hoofd is in de oneindigheid der nacht</i>	51
<i>Mijn naam stond elke dag in de couranten</i>	399
<i>Mijn vijand ziet mij aan</i>	289
Nacht	186
Na een jaar	17
<i>Nauw is de steeg, moeilijk de pelgrimstocht,</i>	103
<i>Neen, Christofoor, 't onstuimig water dat</i>	206
<i>Niet zonder stap voor stap het oor te lenen</i>	273

Novalis	168
Occasio post est calva	97
<i>O God, die ons verstoten had,</i>	391
<i>O Heer, de koning is verheugd!</i>	388
<i>O Heer, de vijand stelt</i>	385
<i>O kenner van het Oude Boek,</i>	362
<i>Olijf-ovaal, met van de olijf ook mee de</i>	226
<i>Omdat het moest, namen mijn handen</i> <i>hem,</i>	55
<i>Onder mijn huid leeft een gevangen dier</i>	146
<i>'k Ontmoette 's nachts een vrouw bij een</i> <i>lantaren,</i>	27
<i>Onze Vader die in de hemelen zijt,</i>	357

<i>Oorkonde aangeboden aan Jan Wils</i> 30	248
Juli 1928	
- <i>O oude boom in de achtertuin</i>	211
<i>Op akkerland, met duinen in 't verschiet,</i>	375
<i>Op deze plek heeft een gedicht gestaan.</i>	276
<i>Op een hoek van een straat</i>	297
Open brief	265
Op het oude-mannen- en vrouwenhuis te Purmerend	300
<i>Op zekere Zondagmorgen</i>	351
<i>O sterren, versplinterd heelal,</i>	189
<i>Over de duinen</i>	141
Page	156
Pauline Barrett	400
Pierrot	25
Pierrot aan de lantaarn; een clowneske rapsodie	73
Polonaise	24
Prinses Wilhelmina	378
Psalm 3	385
Psalm 16	387
Psalm 21	388
Psalm 23	390
Psalm 60	391
Psalm 67	393
Psalm 150	395
Roeien ('s avonds)	102
Roeien ('s middags)	101
Rondeel	28
Rust	64
Samenspraak	280

Sarah Brown	405
<i>Satyr en Christofoor</i>	121, 206
<i>Schieten jongens of schiet op!</i>	299
Shakespeare's Winteravondsprookje	135
Slaap, mijn kind...	384
<i>Slaap, mijn kind, langs de wegen waait de wind</i>	384
Sneeuwliedje	34
Soldatenkerstmis	123
Sonate	23
<i>Steeds dupe van toegeeflijke intrigen,</i>	145

Straat-muzikant	37
<i>Telkens komen tusschen de wolken door</i>	261
Tempo di menuetto	29
<i>Terwijl de kam het goud schraapt bij elkaar</i>	268
<i>Toen de avond viel, maakte Sebastiaan</i>	212
<i>Toen 'k door de stad ging langs een tuinmuur zeeg</i>	198
Tot de gevallenen	356
<i>Twee duiven hielden van elkander;</i>	245
Tweeërlei dood	173
Twee reddeloozen	140
Tweespraak	127
Twee teksten van Hugo Wolf I	190
Twee teksten van Hugo Wolf II	191
Uit Heine's 'Heimkehr'	257, 294
<i>Vader, nooit zul je te weten komen</i>	406
<i>Vannacht zag ik, door 't raam op het balkon,</i>	147
<i>Van Suylensteijn, van Suylensteijn,</i>	192
Veertig jaar	282
<i>Veertig jaar Kroon en Scepter;</i>	282
<i>Veracht, o tijdgenoot, veracht met mij de fabels,</i>	200
Verborgten schrijver	254
<i>Verlakte punten dragen mijn molières,</i>	37
<i>Verwachtingen en haren eenmaal grijs</i>	269
<i>Verwijt mij niet dat ik lichtzinnig was</i>	227
<i>Vliegen en vlinders, kinderen en bijen,</i>	225
Voor dag en dauw	263

<i>Vóór ik de laatste kaart dorst om te draaien</i>	296
<i>Vreemd pizzicato van verre gitaren,</i>	27
<i>Vriezen deed het dat het kraakte</i>	376
<i>Vriezen deed het dat het kraakte,</i>	376
<i>Waarde Heer Frederik Batten,</i>	254
<i>Waarom waren het herders</i>	127
<i>Waar zijn de minnaressen?</i>	342
<i>Waar zijn Elmer, Herman, Bert, Tom en Charley,</i>	395
<i>- Waar zijn we? Zeg me.</i>	280
<i>Wanneer ik, in den nacht en in het waaien, op</i>	195
<i>Wanneer ik mijn lamp vergeet</i>	215

<i>Wanneer je begeeren zult</i>	66
<i>Wanneer je ontwaakt, zie je den morgen bleeken,</i>	65
<i>Wanneer men kindren voor een venster brengt,</i>	69
<i>Weer komt een werkelijkheid mijn hoofd door scheuren:</i>	111
<i>Wees hier aanwezig, allereerste geest,</i>	235
<i>We gleeën</i>	101
<i>We liepen samen dikwijls langs de stranden</i>	72
<i>Welkende bloemen in het bloedloos licht,</i>	24
<i>'t Werd stil aan tafel. 't Was of wijn en brood</i>	148
<i>Wetend dat liefde zich moet sterven laten,</i>	185
<i>Wie is het, die zoo hoog gezeten,</i>	255
<i>Wonderbare spijziging</i>	357
<i>Wreed heb ik in je weeke vleesch gebeten,</i>	47
<i>Wij sloegen hem aan 't kruis. Zijn vingers grepen</i>	124
<i>Wij staan om deze zerk - wij, de herinneringen,</i>	407
<i>Wij stonden in de keuken, zij en ik.</i>	228, 274
<i>'Wij zijn vrij'</i>	355
<i>Wij zijn vrij, roept de Nederlandsche vlag</i>	355
<i>Ze grepen hem terwijl zijn vrienden slapen</i>	42
<i>Zingend en zonder herinnering</i>	136
<i>Zingende soldaten</i>	36
<i>Zondagmorgen</i>	33
<i>Zon, die met uw stralenden wagen opwaarts</i>	104
<i>Zusters, wanneer uw kleine zuster trouwt,</i>	129
<i>Zwerver en elven</i>	141

<i>Zij dorsten niet te zingen in de tent</i>	123
<i>Zij gaat 's nachts vaak naar de haven</i>	140
<i>Zij hadden een stem in den nacht vernomen,</i>	353
<i>Zij hadden een stem in het licht vernomen:</i>	130
<i>Zij liepen te saâm over 't paadje,</i>	97
<i>Zijn oogen waren onnatuurlijk groot,</i>	168
<i>Zij zei tot mij: 'Je bent een prins in bed'.</i>	61